

VÄRSKE RÕHK

ROSEMARY PREE

asudem

õrn, ent kirbe õunaaia lõhn
sissepääs vastutava isiku saatel

su käes on kanister klooriga
jalas eelmise sajandi tommy hilfigerid
veel üks kivinenud kuju
ees sõstrapõõsa ning
nüüdseks aegunud kaldapealse raja

üksindus kesk rahvamassi
tühjad pilgud agooniat täis

õunapuuõied langevad ükshaaval vahakuju surnuaeda
õunapuuõied on lõpmata ennast täis

tähtede surm

uppumise lõhn lamekatustega tänavatel
keegi ei vaiki, keegi ei kõnele
lootuses laseme üksteise hinged koos maha
ehk on suvi seepeale kergem kanda
rahutud võililled liigutavad end toas
kuhu kellegi jalg pärast meid enam ei kandu
katusest kasvavad vihmaveerennid
sirutuvad taeva poole
ka siis, kui tähti seal enam ei ole

sametisse varjutatud päev

päike paistab tühja koridori
tungib tuulena läbi umbse õhu
sammal võtab põranda üle
raagus puud ootavad esikus
jõhvikad vaikivad nõutult
uksepiitade peal

see hetk ma olen iseendale
kui sametisse varjutatud päev
kergusse peidetud raskus
omaenda kõlav naer

„Kosmos”

ükskord kurjusesse
põgenedes tõmbasin
lahti taevavärvad
umbropsu kesk
veerandik-hingetõmmet
langetasin ma tähed
kuu marsi veenuse
merkuur kahtles veel
ent kui päike langes
polnud ka temal
mujale minna
kui mu
rinda

haigus

kollaste mürgiste õite embuses
süsteemselt kaotan su mõistuse rajalt
bussiakende tuhmjalt klaasilt
peegelduv igatsev igavus surub su
nurka ning sealt räsitud istmelt
katuseluugi kaudu välja
tipptund-riiamäel-kirves-jäab-õhku-kinni
linnaõhu tugevasse haardesse
puuvõõrikki uinub seal
kus selle vägi ei kehti

nii ka sinu madal veresuhkur
uinub
kesk kollaseid õisi
uinub kesk
linnaliinibussi katust

kesk nõrdimust

„armastusse”

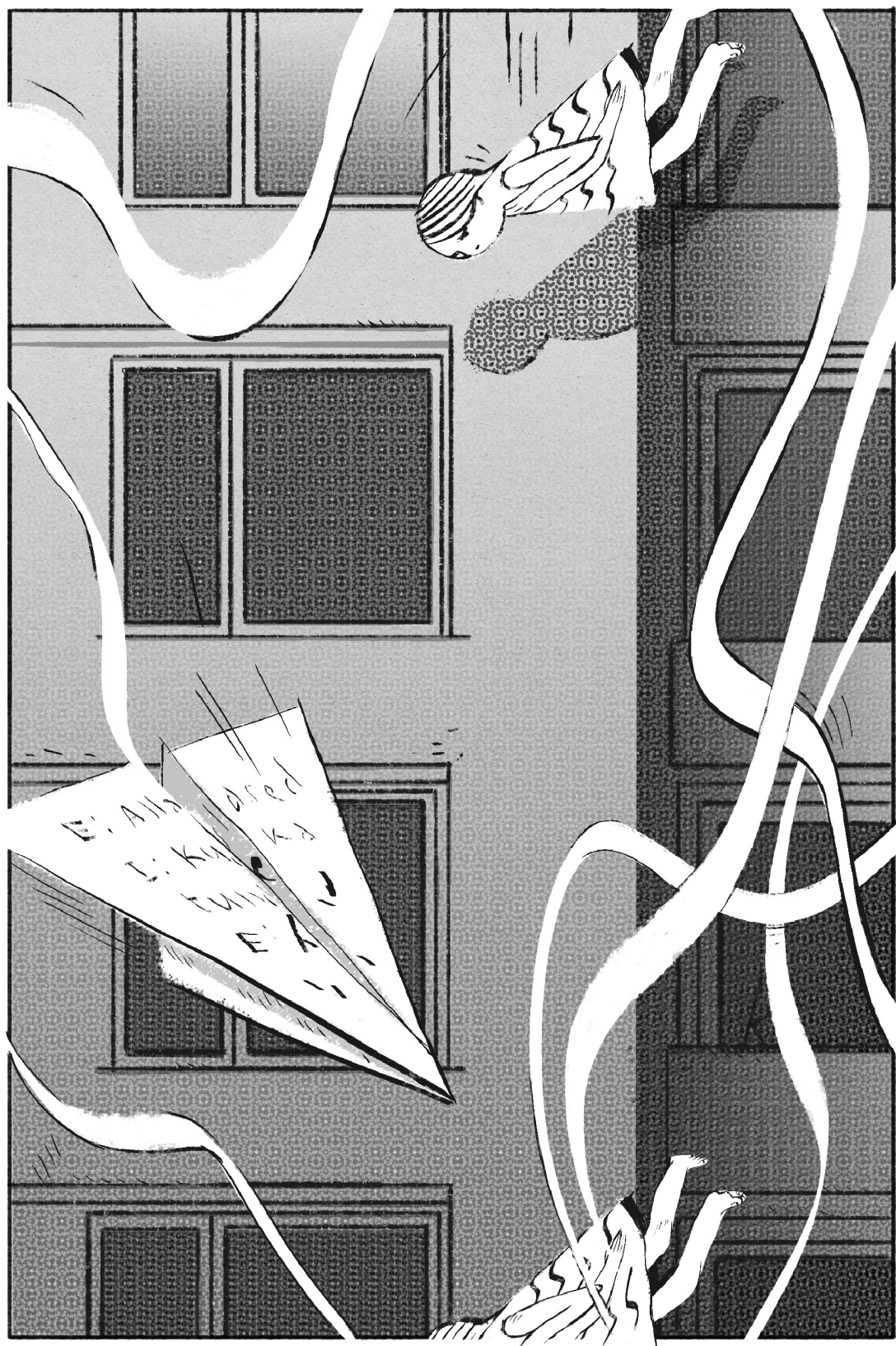
kui ookeanilained sind enam ei kanna
meriliiliate ohe
mässib end su sulgkerge keha ümber
siis pinnalt peegelduvate puude hahetav valgus
hoiab sind veel elus
ent varsti hajub seegi lootuskiir
jättes sind öö meelevalda

sünk

päikese kuma maanteel
suveõhtu sinine-hall
jaanitaevas kahvatunud kuu

sõnajalaõisi mina täna öösel ei otsi
selmet hiites joosta
peidan end vaikivasse tiiki ja seisan
alasti su tee peal ees
nõiutuna ei näe sa muud kui lõkke põlevaid silmi
kurjuse valget härga
kelle lakk mu keha ümber nähtamatus tuules lehvib

eksisid, kallid
iha on sinust kahe sammu kaugusel
teisele poole muinasööd
mida kõike sa ka unistada ei julge
kaks sammu astu vette
küll näed

MARIANNE LIND

NIHE

„Alla kolisid vist lõpuks eestlased,” ütles Karin, kui ta oma mehele ning väikesele tütrele laua kattis ning nad end laua ümber sisse seadsid.

„Kuule jah, mulle ka tundus nii, aga ma ei ole peale kuuenda korruse omade kedagi uut koridoris näinud,” vastas Mihkel.

„Alles eile vetsus olles kuulsin mingeid lausekatkeid, mis ei kõlanud nagu vene keel. Ma tükk aega üritasin sõnadest aru saada, aga see oli kuidagi liiga summutatud,” jätkas Karin.

„Vabalt võib olla. Oligi nagu vaikseks jäänud vahepeal.”

„See korter seisis vist päris pikalt tühjalt. Vaata, kui külmad meie põrandad see talv olid.”

„Aga see ongi siin täiega muutuma hakanud, palju rohkem eestlasi on kui kümme aastat tagasi. Siis oli küll täiesti selline tunne, et sa oled ainuke eestlane Lasnamäel.”

„Noh, Lasnamäe turu Maximas on siiani selline tunne, nagu oleks aasta 65, ainult paksudes viltides ja karvamütsidega eidekesed-taadikesed, dresipükstes Sašad ja Mašad.”

„Ah, ära aja, pole see asi nii hull midagi, sul pole lihtsalt seda võrdlusmomenti. Sa ei ole siin nii kaua elanud,” vaidles Mihkel vastu.

„Ei ole jah, ega ma ei taha ka, aga kui majja rohkem eestlasi tuleb, on see ainult hea,” ütles Karin.

„Küll tuleb, ära muretse.” Mihkel tõusis lauast, et omale pliidilt veel keedukartuleid juurde tõsta. „Tahad ka veel juurde?”

„Ei, mul on kõht täis, ma sõin enne juba võikut ka,” ütles Karin, võttis lapse ja läks köögist tuppa.

„Ma teen siis sulle magustoiduks teed!” hüüdis Mihkel naisele järele.

Nad olid selles kõrges, üheksakorruselises majas elanud juba viis aastat. Õigemini oli Karin selles majas elanud viis aastat. Enne lapse sündi

mõtlesid nad küll, et siia nad kauaks ei jää, kuid korterelamus olid kõik mugavused ning ega neil eriti kuskile mujale minna polnudki. Neil polnud kunagi olnud erilist rahateenimise soont ning nad olid harjunud vähesega hakkama saama.

See oli küll hea uudis, et majja tulid elama eestlased, mõtles Karin, kui ta seisis, laps süles, akna all. Äkki me ei peagi siis siit ära kolima. Mihkel oli selles majas üles kasvanud ning teda venelased ei häirinud. Ta tundis ennast Lasnamäel koduselt, kuigi oleks Kariniga meelsasti kuskile eramajja kolinud. Aga mõnda teise korterisse kolimisel ei näinud ta mõtet. Karini arvates oli Mihkel nii rahumeelne seetõttu, et tema oli see, kes päevast päeva pidi nende nelja hallitava paneelseina vahel istuma, sest Mihkel käis tööl ja tuli koju ainult magama ja sööma. Nädalavahetused olid nad muidugi kodus, kuid siiski elas Mihkel rohkem oma peas ega märganudki, et laest krohv koorus või vannituba hallitama kippus. Mihkel oli seal korteris nii kaua elanud, et ta ei näinudki enam õigupoolest seda korterit, vaid teadis peast. Ta oli töönädalast väsinud ning tahtis lihtsalt lapsega mängida ja temaga lollusi teha. Karin aga seevastu oli peale lapsesaamist muutunud üsna raskemeelseks ning hall Lasnamäe oli ilmselt selles oma rolli mänginud.

Selles oli siiski midagi romantilist, kui ta pere ihupesu rõdule kuivama viis ja vaatas neid sadu ja sadu tema kortermaja poolkaarena ümbritsevaid kortereid, milles inimesed nagu temagi oma salapärase elu elasid. Neil rõdudel käisid valgetes maikades vene mehed paberosse suitsetamas, siin hüüdsid vene mammid lapsi tuppa ja siin kasvatasid nad rõdudel tomateid, mida siis ilmade soojenedes aialapile viia. Siin riputasid kümned koduperenaised oma pere pesu kuivama, ning seda tegi ka Karin. Need üksikud eestlased, keda aeg-ajalt näha või kuulda oli, elasid oma elu vaikselt. Rõdul ei pannud Karin tähele, et ka see oli juba väga lagunenu ning tegelikult vajab hädasti remonti. Karini sovetimaigulist rõduromantikat rikkus ainult see, et naaberkorteri noored käisid rõdul pidevalt suitsetamas. Seetõttu tuli rõdule minemise aega hästi peale passida, vastasel juhul oli nende magamistuba paksult suitsuhaisu täis. Karinil tekkis ajuti selline tunne, nagu elaks ta taas ühiskorteris ning peaks ühise rõdu kasutamiseks aja broneerima. Tema jaoks ei olnud palju muutunud.

Kuna ta oli palju kodus, kuulas ta tihti naabrite vestlusi pealt, kuid vene keel polnud talle kunagi külge jäänud, nii et ta palju aru ei saanud. Seda põnevam oli, et alla olid kolinud eestlased, kelle eraelusse sai nüüd oma nina pista. Kuidas neil läheb? Kas nad on õnnelikud? Kas naine on

ka kodune? Äkki saaksid nendest sõbrad? Karin irvitas omaette, sest isegi siis, kui nad olekski viimased eestlased Lasnamäel, ei saaks neist tegelikuses kunagi sõbrannasid. Heal juhul ütleksid moka otsast liftis tere – ei ole lihtne olla eestlane.

Karin kuulatas rõdul, kas on kuulda alumisi. Alumine mees oli ilmselt koju tulnud, sest üsna selgelt oli kosta madalat meeshäält. Kuigi Karin ei saanud hästi aru, millest jutt käis, tundus hääle talle tuttav. Kas tõesti? Mihkel tuli Mariga rõdule: „Päris ilus õhtu on, kas pole,” ütles ta ja suudles oma naist otsaette.

„Kuule, Mihkel, see alumine mees räägib täpselt sinu häälega,” ütles Karin ja Mihkel puhkes naerma.

„Ega ma siis ainuke mees maamuna peal pole, totu,” naeris Mihkel.

„Ei aga on ju noh, kuula, jumala sinu häälega,” ütles Karin.

„Ära kujuta asju ette, lähme magama, Mari hakkab juba jonnima,” ütles Mihkel ja võttis naisel ümber kinni.

„Jah, ma tegelikult tahtsingi juba ta ammu voodisse viia, aga ma tahtsin pesu enne kuivama panna ja jäin siia rõdule unistama,” ütles Karin.

„Ja naabreid pealt kuulama,” muigas Mihkel.

„Nojah, lõpuks ometi saan ma aru, mida nad räägivad,” ütles Karin.

„Oh sind küll,” ütles Mihkel ja läks lapsega tuppa. „Sa oled ikka vahel täitsa kassi moodi. Ja sa tead, mis kasside kohta öeldakse – uudishimu tappis kassi. Ei ole hea oma nina teiste asjadesse toppida!” hüüdis Mihkel toast.

Karin teadis, et ta mehel on õigus, kuid sellegipoolest ei saanud ta midagi parata, kui tema pilk ikka vastasmaja akendesse eksis ja sealsete inimeste tegemisi jälgis. Tema ees rullus lahti tõsielusari, ning kanalit vahetada näis võimatu.

Karin viivitas rõdul veel hetke, lootes kuulda, millega tegeleb allkorruse rahvas. Kas neil on õhtusöök söödud? Kas laps juba magab? Üldisest jutuvadast hakkasid eristuma sõnad ja fraasid. Äkitselt hakkas Karinil imeplik. Alt kostsid üksikud, tuttavad lausejupid, mis polnud pealtnäha omavahel üldse seotud: „*Ma sõin enne juba võikut ka*” ja „*Ma teen siis sulle magustoiduks teed*”. Need ei olnud vestlused, vaid tuttavad fraasid, mis kordusid, ebaloomulikult, ja päris nende endi häälega, võib-olla ainult pisut metalsemalt, nagu heli oleks tagasi peegeldunud seina äärde seisma jäänud katuseplekilt.

Karin ei tahtnud sellest Mihklile rääkida. Mees oli temaga olnud kannatlik juba viimased paar aastat, kui naine oli peale lapse sünni muutunud

üha raskemeelsemaks. Karin kartis, et ta on oma mõistuse lõpuks täiesti kaotanud, ega julgenud seda mehele tunnistada. Samas see, mida ta kuulis, oli nii selge, nagu oleks ereda niidiga mälusse tikitud, röövides naiselt õhtu koduse idüll.

Sellel õhtul vähkresid Karin ja Mihkel voodis kaua ega suutnud kuidagi magama jääda. Kuskil majas oli pidu ja see müra muutus lõpuks väljakanatamatuks. Karinit ei aidanud enam ka tema kõrvatropid. Sel hetkel, kui Mari suure kisaga keset ööd üles ärkas, sai Karinil kõrini. Ta võttis riidekapi tagant põrandaharja ning hakkas harjavarrega radikaid kolistama, ise samal ajal karjudes: „Jääge ometi jumala pärast vaib, mu laps tahab magada!”

„Mis sa kisad, Karin! Sa ajad terve maja üles, kui sa niimoodi kolgid!” karjus Mihkel.

„Kell on nii palju juba, ma enam ei või, ma tahan nii väga magada!” nuuksus Karin. „Mari ärkas ka üles ja sa tead, kui raske teda uuesti voodisse saada on. Ma ei saa aru, kas neil teiste inimeste vastu austust üldse ei ole! Teistelgi on ju väiksed lapsed ja majas puha tööinimesed!”

„Sa ei ole ju tööinimene, saate homme päeval kauem magada,” ütles Mihkel. „Ja pealegi, paneelikas pole mõtet radikaid kolkida. See kostab läbi maja, ja niikuinii pole aru saada, kellele sa kolistad.”

„No ja mis siis, kui kogu maja koliseb, siis koliseb neil ka, äkki tuleb neil mõistus koju ja nad taipavad kella vaadata,” ütles Karin.

„Oeh, tahad, ma lähen alla õiendama?” küsis Mihkel tülpinult.

„Ei taha, see ei ole vist kõige mõistlikum.”

„Igatahes mõistlikum kui see kolkimine.”

„Ah, mina ei tea, mine kui tahad,” ütles Karin.

Aga Mihkel oli juba uuesti tukkuma jäänud, sest teda need öised hääled ei seganud. Naine võttis lapse ja läks toast välja. Võib-olla oli ta väsinuna tõesti veidi üle reageerinud. Ega Karin tegelikult ei saanudki unesegasena aru, kust see heli tuli. Sama hästi võis see kõrvalkorterist tulla. Seal elasid mustlased, kes samuti alatasa pidutsesid. Ja siis pole radicate kolkimisest tõesti suurt kasu. Seina tagumine oleks ilmselt rohkem tulemust andnud.

Karinil õnnestus lõpuks laps magama saada ja talle tundus, et ka pidu jäi veidi vaiksemaks, ning ka tema jäi lõpuks vastu hommikut magama.

Hommikusöögilauas olid mõlemad väsinud ja ärritunud. Eilne öö oli neile halvasti mõjunud, ka laps oli jonnitujus. Keegi polnud õigupoolest korralikult välja maganud.

„Magada said ikka natuke?” küsis Mihkel.

„Sain jah, vastu hommikut natuke, aga nende tita hakkas mingi kella viie ajal juba röökima. Ma ei tea, kuidas nad sellise peo eile korraldasid, kui neil väike laps kodus on,” vastas Karin.

„Kõik ei ole nii mõistlikud kui sina, kallis.” Karin tajus õrna iroonia-nooti oma mehe hääles, kuid pigistas oma huuled kokku ning otsustas seda eirata.

„Ei ole jah,” ütles naine peale lühikest pausi.

Rohkem nad hommikusöögi ajal ei rääkinud. Aitasid lapsel süüa ning naine tundis isegi natuke rõõmu selle üle, et naabritel ka väike laps on. Ning et tema laps ei olegi ainuke jonnipunn. Vahel on tal küll tunne olnud, et ta enam ei jaksa, et ta lihtsalt tõstab käe ja ... Et laps lõpuks ometi vait jääks. Lapse tujud olid vahepeal ikka täiesti võimatud.

Mihkel läks peagi tööle ja Karin tegi koduseid toimetusi. Peagi oligi aeg lapse lõunauinakuks ning Karin oli ööst nii väsinud, et jäi ise samuti koos lapsega magama. Ta ärkas üles alles siis, kui Mihkel töölt tagasi tuli.

See õhtu tegi Mihkel Karinile tema lemmikpastat ning Karin tundis, et tal on ikka päris vedanud. Laps pidas ennast ka üsna hästi üleval ning jäi õigel ajal magama.

Karin ja Mihkel vaatasid veel enne magamaminekut filmi, kuid ei jaksanud lõpuni vaadata ja läksid peagi voodisse. Kogu maja oli vaikne ning inimesed magasid õiglast töörahu und. Mõni üksik kajakas lendas üle maja ning tuuleil vilistas rõduklaaside vahel. Karin jäi väga kiiresti magama.

Äkitselt ärkas Karin kohutava kisa ja kolina peale üles. Ta ei saanud tükk aega mitte midagi aru. Seda enam, et ka laps oli kõrvaltoas nutma hakanud. Naise süda tagus, aga mitte midagi polnud aru saada. Tundus, nagu keegi kolistaks radikaid ja kisendaks midagi. See ei olnud vene keel, aga Karin ei saanud ka hoobilt aru, kas see oli eesti keel.

„Mihkel, ärka üles,” sosistas Karin.

„Mis toimub?” küsis Mihkel unesegasena ja ajas end voodis istuli.

„Ma ei tea, keegi kisendab ja taob radikaid. Ma ei saa midagi aru, hirmus on,” ütles Karin.

Nad tõusid voodist ja läksid akna juurde ning Karin jooksis kõik toad läbi. „Äkki on majas tulekahju?” hüüdis ta Mari toast.

„Ei ole, siis oleks suitsu tunda ju. Tule voodisse tagasi, ilmselt keegi lolitab,” vastas Mihkel, kes oli juba tagasi voodisse läinud.

Karin seisis keset tuba, laps süles, ja kuulas hoolega. „Oota, ššš, ma tahan aru saada, mida ta karjub,” ütles ta hinge kinni hoides.

Terve maja oli haudvaikne. Kõlas ainult närviline kolkimine vastu torusid ja siis äkki kuulis Karin, kuidas sulaselges eesti keeles hüüti: „Jääge ometi jumala pärast vait, mu laps tahab magada!”

Karin istus põrandale, käsi suu ees. Tal jooksid judinad üle ihu. See oli tema enda hää.

„See ... see on minu enda hää, Mihkel,” sosistas Karin.

„Mis asja?” küsis Mihkel.

„See on minu hää! See on minu hää, mis röögib! Kuula nüüd, see on minu hää, see on minu hää,” korrutas Karin. „See on minu kaja eilsest ööst, kui ma alumiste peale kisasin. Kas sa kuuled seda?”

Mihkel vaatas murelikult oma naist ja ohkas. „Tule voodisse. Sa oled väsinud ja kujutad seda endale ette. Palun tule magama, ma pean varsti ärkama. Ma ei jaksa praegu,” ütles ta ja keeras teise külje.

„Ma ei saa! See on liiga õudne, issand jumal küll,” ütles Karin ja jäi iseenda ette jõllitades istuma. See kõik läks üha hullemaks. Kõigepealt tundus talle, et alumise pere mees räägib Mihkli häälega, siis oli ta juba kuulnud iseenda häält. Nagu allkorrusel elaksid nende teisikud. Allkorruse-Mihkel, Allkorruse-Karin ja Allkorruse-Mari.

Mihkel jäi peagi magama ja tema nohisemine rahustas naist. Maja oli jälle vaikne. Naine võttis end kokku ning viis lapse magama. Mari oli väga viril ega tahtnud magama jääda, kuid lõpuks siiski jäi.

Karin läks kööki, et teha omale enne voodisse tagasi minekut tass piparmünditeed. Esikus möödus ta suurest peeglist. Millegipärast ei julgenud ta kordagi peeglist vaadata. Ta kartis seda, kes talle sealt vastu võiks vaadata. Äkki on seal tema ise.

Aga kõik oli vaikne nagu ennist. Kas ta oli kogu asja endale ette kujutanud? Kas ta kuulis seda unes? Ma hakkan vist hulluks minema, mõtles Karin.

Vastu hommikut, ajal, mil kõik tundub võimalik, kuulis ta Mihkli kaissu pugedes selgelt, kuidas Allkorruse-Karin laulis Allkorruse-Marile unelaulu „Ää-äh, ää-äh, magama nüüd jää-äh ...” – sedasama laulu, mida ta oli just oma virilale tütrele paar tundi tagasi laulnud.

Karinist käis nagu jääne laine üle. Ta tundis, et pidi Mihkli kohe üles ajama, või ta läheb tõesti hulluks.

„Me peame siit ära kolima, kallid,” sosistas Karin Mihklit tugevalt raputades.

„Ma ei jaksa seda juttu jälle kuulata, ja veel nii vara hommikul,” torises Mihkel ja keeras teise külje.

„Ei, see asi siin ei ole õige, siin on midagi päris valesti, ma räägin sulle,” ei jätnud Karin järele, tundes, et ta peab kõik lõpuks Mihklile üles tunnistama.

„Kallis, sa pead lihtsalt magama. Magamata peaga hakkavad kõik asju nägema ja kuulma, mida tegelikult olemas ei ole,” rahustas mees Karinit ja jäi uuesti magama.

Sel öösel Karin und ei saanud. Ta värises öö läbi teki all, ja kui tema kõrval poleks olnud Mihklit, kes rahulikult nohises, siis ta oleks ilmselt hirmust meelemärkuse kaotanud.

Issand, ma jätsin vist rõduukse lahti, mõtles Karin, kui ta parasjagu hommikuduši võttis. Ta oli Mihkli just tööle saatnud ning kuigi ta ei armastanud last üksi jätta, siis ta tundis, et kui ta ennast ei värskenda, siis ta lihtsalt ei saa päevaga alustada ning unustab lapse poekärusse või mänguväljaku kiike. Terve ta pea oli täis valget müra, pea huugas, ja ta lootis, et kuum dušš suudab ta olemist natuke kergendada. Ainult viis minutit, mis ikka juhtuda saab ...

Karin keeras vee kinni, et kuulata, mida Mari teeb. Äkki kuulis ta üsna selgelt läbi ventilatsioonitava, kuidas allkorruselt kostis õõnsalt: „Maaa-rii, pisike, tule siia, Maa-rii!”

Karin hoidis hinge kinni ega suutnud oma kõrvu uskuda, kui ta kuulis, kuidas Mari vastas: „Emme!” Karin tardus paigale, tundes, kuidas hirm halvas kogu ta keha. Naine võttis end kokku ja hüüdis lapsele: „Emme on duši all, kohe tulen välja!”

Aga Mari jooksis dušist mööda rõdule.

„See ei saa võimalik olla,” mõtles ta. Ta seisis liikumatult duši all ja oli sunnitud kuulama, kuidas Mari paterdab duši uksest mööda otse rõdu poole.

„Ei, issand, ei ei eii!” hüüdis Karin, libises ja kaotas libedal põrandal tasakaalu. Lamades märjal põrandal, kuulis naine jälle metalset hüüdu: „Maa-rii, pisike, tule siia!” Rõduuks ongi lahti, mõtles ta. Ukse alt jõudis temani jahe hommikune õhk.

Naine rebis seinalt saunalina ja tormas uksest välja rõdule. Last ei olnud kuskil näha. Mari oli ju siia tulnud, mõtles ta paanikas. Karin hüüdis, nutt kurgus, kartes juba kõige hullemat ja julgemata alla vaadata: „Maa-rii, pisike, tule siia!!”

Äkki kuulis Karin lapse häält enda kohal: „Emme!”

Midagi kukkus ülevalt alla.

MAARTEN INGHELS

hollandi keelest Rauno Alliksaar

Rohkem tähelepanu, kui sulle eales osaks sai

Nguyen van Khamile (1954–2010)

Mekongi jõgi oli õmblus sinu
kunagise kodu ja eikellegimaa vahel,
ometigi anti sulle siht
veel suuremate tundmatuste piiril.

Pangaväljavõtete järgi otsustades
kahtlustame, et sa elasid siin,
meie keskel, neljandal korrusel, lõppenud
kalendriaastal täiesti puhta poisina.

Egiptlased muretsesid aastaid, põlvest põlve
oma protseduuride pärast, aga sinust
sai muumia iseenesest, haigena lebasid
voodi kõrval, elust ära pöördunud.

Sinu lahkumisest teatati uudistes:
seitsmeminutiline saatelõik televisioonis,
kolumn ajalehe teisel leheküljel –
rohkem tähelepanu, kui sulle eales osaks sai.

Su kadumine tekitab meis ebamugavust,
aga tänu nõrdimusele saavad meist ootamatult
paremad naabrid, su naabrinaine Jenny
tulnuks meelsasti kohvile, kui osanuks su keelt.

Tunnistan: me kukkusime läbi, märkasime
sind alles siis, kui raha enam ei tulnud.
Kuigi sa veel surmastki aastaid
vaikisid, oleksime võinud teada, kes sa oled.

Kui me üksteisesse suve külvame

Päike tõuseb kuumalt pööreldes vabrikuist
ja kõnetab meid varjunime pidi.
Majad sülgavad tänavaile pätte ja tüdrukuid.

Kannatamatult püüame uusi viise vilistada.

Kui me kõik koos ühel ajal tugevasti
samas suunas aevastame,
siis liigub linn ehk veidikese edasi.

Nüüd on vaja valida poolt ja allergiat, sest
on suurepärane ilm revolutsiooni tegemiseks,
nõnda kirjutab ajaleht. Linn punab

miljonis purskes.
Raevukas veri õitseb leegitsevalt,
sellal kui me üksteisesse suve külvame.

Vanalinn läheb rüüsteretkele.

Kass jookseb pooliku hiirega koju,
äraetud linnud kukuvad kui kahvlid,
möödakäija puhkeb hääletult õide.

Proloog

katkend

II

Ma lõikan papist välja päikese ja kuu ja riputan need üles.
Et mitte unustada, voolin puust laeva, mille nimi on iha.

Kasvatan jõe hoomamatuks mereks,
kus ma oma punastavast igavusest teed keedan.

Homme saduldan mesilase. Ümisedes juhatan
ma taevatähtede ja nahkhiirte paraadi.

Asfaldisupist kasvavad välja painduvad pilvelõhkujad.
Autod kahanevad sipelgateks, bussid on tsirkuseponid

ja kaamerad silma pilgutavad papagoid. Elanikud on
tiirutavad pantrid, kes taltsalt üksteise sabasid hammustavad.

Koerad situvad kulda, puud plaksutavad oksti.
Täna sajab kõvasti, justkui oleks sõda, aga mina suudlen

kõiki unelevaid tänavasõdureid. Nad muutuvad
täpilisteks kärnkonnadeks, kes igavesti ümber laternapostide tantsivad.

Pühapäeviti lasen metsahääled sisse. Inimesed
munevad saladusi. Vabrikud jäävad haigutades magama.

Valvel

Luuletaja olgu alati
valvel, aga ennekõike õrn.
Alati valmis langema tüdruku ette, otse selgest taevast,
hoolitsema, et džäss tema luid-liikmeid mahendaks.

Ta olgu alati
valvel, et meie südamel oleks
lusti, et võiksime
sosistada naiste kõrva luuletaja värsse.

Ta olgu alati
valvel, mõnikord ka nõrk.
Võtku tuul võimust ta kõrvus, sosistades
talle sõnu, millest luua keha

ümber oma sõrme.
Siis võibki luuletaja öelda: emba mind,
niipea mu aeg veel ei möödu.

Külastus nr 12 618

Et toas jääks vaiksemaks kui tüdruku veres,
tuleb põksuv põrnikas valgetest seintest välja lüüa,

ujedad kardinad uuesti unne tõmmata,
kohv hakkab vaikselt lõppema. Vaikus

näitab end seinale langevais tumedais varjudes,
esmalt kaamelid, nirgid, kohmakas vaal, siis

saavad meist jäneseid kõrges rohus. Me mängime
röpaseid elajaid. Ja seal toas hakkavad tüdruku aju

kõnelema ühel häälel ta verega: samast tüvest
haruneb ta armastuse võra. Tammun paigal,

sest olen surnud ahven, õlgade vappudes
ja värisedes laman voodis. Käed kramplikult

koos. Sest seda, mis pimesi tunneb teed läbi minu
ja vastab oma range armastusega, ma ju kardan.

MAUD VANHAUWAERT

hollandi keelest Rauno Alliksaar

*

kaks naist kõndisid tänaval
nad pidasid üksteise kingi koledateks

midagi muud
nende vahel ei juhtunudki

nende teed ristusid
nad vaatasid üksteise kingi
leidsid et need on koledad

*

andke mulle mees
kelle jalgadel võin tantsides seista

mees kes naalduks mu kohale
ja kaitseks

suurte kopsudega mees minu tulevastele lastele
tagaistmel ei oksenda nad teps mitte
aga rannas tahavad krokodille täis puhuda

karastunud mees et suguvõsa
kokkutulekutel oleks turvaline

ja juhuks kui ema küsib kas ta kasvatas mind halvasti
siis andke mulle mees
mu ema jaoks

Me oleme paralleelsed_

katkendeid

*

Naine, kes minu kõrval istub, nutab ja ütleb:
„Andke andeks.” Ma ütlen: „Pole hullu.” Tema
vastab: „On küll, te ei tea midagi.” „See on tõsi,”
ütlen mina. „Ma ei tea sellest tõesti mitte midagi.”
Meie vestlus ei ole algus ega lõpp. Nagu kõik
asjad linnas, jääb see kusagile vahepeale_

*

Käekott uriseb, kõik vaatavad. Naine tõmbab luku lahti, nähtavale tuleb koer. „Tasa nüüd, emme on siin.” Ta tõmbab luku kinni, koera nahk jääb vahele. Koer kiunatab. „Tasa,” sosistab ta, ja rahvamass karjub: „Emme on siin”_

*

Nutval naisel on süles tükk tainast. Ta hakkab seda sõtkuma. „Ma teen alati nii, kui kõik hakkab laiali lagunema. Mida rohkem sõtkud, seda paremini kokku hakkab”_

*

Järsku vaatab minu vastas istuv mees mulle
otsa. Ta ütleb: „Kord elas naine, kes ei mõistnud
elu. Ta lihtsalt ei saanud asjale pihta. Siis poos
ta end üles. Üks surma marionettidest.” Ma
küsin, kas see on nali_

*

Näen üht habemega meest. Küsin: „Kas sa oled moslem?” „Ei,” vastab tema. „Ma olen kurb”_

*

Üks mees peatab mu ja küsib, kas ma olen üksi.
Ütlen: „Ei, ma olen abielus.” „Aga kas õnnelikult?”
küsim tema ja nopib mu põselt leivaraasukese.
„Jah, mul on neli last ja varbaseen, lubage mind
mööda.” „Siin on teie raasuke,” lausub ta. „Soo-
vige midagi.” Ma ütlen: „Olgu,” ja veidi hiljem:
„Valmis.” „Hüva, siis teen ma teie soovi teoks.”
Ta paneb raasukese oma keeleotsale ja kaob
pikkade sammudega rahvasumma_

*

Minu juurde tuleb üks naine. Ta ütleb:
„Me kulgeme paralleelselt, puudutame
mõlemad lõpmatust. Jookseme”_

Kas oodata? Kas oodata, kuni lapsed
saavad suureks ja maasikad punaseks,
praegu on nad alles liialt valged, liialt väikesed, liialt kõvad.
Kas oodata, kuni tuleb õhtu
ja öö, ja me tahame
jälle magada_

Ta võtab mu käevangu nagu lõpmatuse märk_

Kas oodata esimest sammu, mis
on nii suur, et meie jalgade vahele
võib imelihtsalt panna üles telgi,
seal on uued lapsed,
maasikad küpsevad ja mitte keegi
ei pääse suvest_

Ja me jookseme. Lehitame kätega,
nõnda nagu meile sobib_

ELINE SELGIS

kuupainaja

ma luusin su öödes
pimedate unenägude alleedel,
kellad kõlisevad ümber pahkluu.
ma luuran kui nälg
su hirmude mantlis
ja korisen õudusi tammedel.

palun vabandusi
ahelais ärgates

*

ta pikutab mu kõrval
nagu bar-bar-bar,
mida ma ei mõista,
ja tema hommikune lõhn
on nagu prefiksid mu keeles
ning mu meelest
aru s a a m i n e
k ä i b teisiti
ning üleüldse ma ei mäleta,
et keegi oleks
aru võtnud,
kui just bar-bar-bar
mu meelest pole läbi uitand
nagu suvevihma
mullane sufiks

*

oma pole (enam) kunagi päris.
omal on pigised pärlid kaela pandud
ja mustjad täpid rangluil kraaksuvad
nagu varesed parkides, kus teinekord
päris uljalt
oleme end ankrusse valetanud.
ja päris paljalt on ehk päris olnud
kibe-mesine saladus, mille loori all on oma.
nii me istume
teine teisel pool tuba, kus kõik on oma.
aga oma on katki ja pigine juba üdis
ning kaotus immitseb higina juuksepiirile.
seepärast ei leia sind lähedalt,

seepärast pole sind (enam)

*

kallis, sa lõhnad mu reitel
ning lihavail ohkeil mu kõrvus
on sügise kanaanahk.

kallis, sust õhkub magusat rummi
ja joovastus higistes pihkudes
on sügise külma kaste,

on sügise karedad huuled
mööda selga üles
ja soojad põsed tiivanukil.

kallis, sa lõhnad mu reitel
kui sügise vihmane hommik
ja pimedad rõsked alleed.

*

ma tänan, südameks,
et ekseldad mind
armastuse samblail
kuupilbasteks

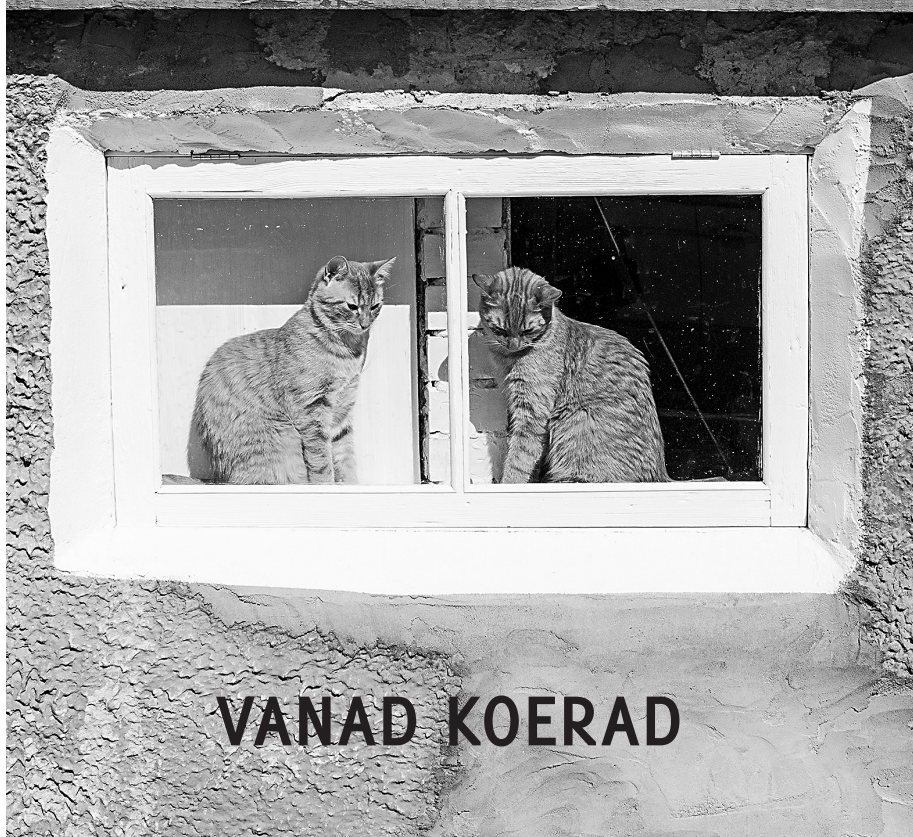
*

meie vahel on midagi.
vahel tühjus,
vahel pesemata nõud,
vahel eilse müra kaja,
vahel skisofreenikust naabrinaine
või depressiivne kass.
selle oivalise olme lummas
tuleb harva meelde
värskete suveviljade põud,
sest selver on üle tee.
kuid mis haiget teeb, on see,
et vanasti polnd me vahel
millimeetritki

*

viimased piisad on kõige kurjemad,
sest nad tuletavad meelde
iga eelmist, mis alla sai neelatud.
püha ignorantsus ja
silmapigistajalihas
on tummas vihas keelanud julguda.
kõrimulguni võib ulguda.
illusionistid ja dellusionistid
lubavad viimase piisa järel päikest.
reporteri ilmatüdruk ei luba.
üleujutused jätkuvad,
karikad kukuvad

KRISTEL ALGVERE

VANAD KOERAD

Varem või hiljem ristuvad meie kõigi teed vanade koertega. Mina olen juba mitut vana koera tundma õppinud, ja siin-seal seltskondades neist juttu teinud, võin kuuldu põhjal kätt südamele pannes vanduda: varem või hiljem ilmub ka teie ellu mõni vana koer. Sellest võib alguse saada elumuutev periood või ongi too koer ise elumuutuseks. Või on teie elus juba vana koer olemas, kuid te pole teda veel märganud ega ole seetõttu osanud teda ka õigesti hinnata. Siinkohal pean tunnistama, et minul vanade koertega mingit kana kitkuda ei ole, mina armastan vanu koeri. Ja loodan, et teiegi armastus nende tokerjate tegelaste vastu tärkab, või kui see juba tärganud on, siis et see kasvab veel mõõtnatult palju suuremaks.

Ah jaa, aga kes olen mina? Noh, mina olen lihtsalt üks valge kass.

Esimene vana koer tuli minu ellu juba siis, kui olin päris väikene, aga siis oli tema ümber veel terve suur perekond ja minul oli oma, niisiis ei otsinud ta minu seltsi muul ajal kui vaid harvadel sugukondlikel tähtpäevadel. Ka polnud ta siis veel vana koer. Välimuselt harilik krants, kere pigem tumesinine kui hall, pikad valged salgud silmade ees, nimeks Max. Mina olin suguvõsa kõige noorema võrse Kaisa lemmikloom ja Max kuulus tema onu perele. Kui mina toona isegi kartsin seda meest veidi, tema käremaid nalju, naeru ja pidevast suitsetamisest tulevat läkastamist, siis Kaisat kutsus ta alati hellitusnimega ja rääkis temaga pehmel toonil. Tema naine oli väga haige, aga ka väga lahke. Parema enesetundega päevadel õmbles ta laste-aialastele nukke. Tegi meisterlikult järele Miki ja Minni Hiirt, notsusid, karumõmmisid, tüdrukuid ja poisse. Ja nende Max pidas minust kohe lugu, mida panin koerte harilikele kommetele mõeldes muidugi imeks. Kuigi palju ma neile kõigile ei mõelnud, nad lihtsalt olid olemas.

Aastad kulusid, onu pojad sirgusid suureks ja võtsid endile naised, said oma lapsed ja kolisid kodust kaugemale. Naine suri pärast pikki aastaid kestnud ravi ja nii jäigi onu oma suurde korterisse päris üksinda. Lein kestis üsna kaua ja pani sugulasi temaga tihedamini ühendust otsima. Sel ajal käis Kaisa veel keskkoolis ja onul ei olnud mobiiltelefoni, niisiis helistas ta meie osale suguvõsast vaid lauatelefonile ja sai Kaisa isa ja emaga oma jutud räägitud.

Ega ta midagi erilist ei tahtnudki, nagu ikka, et kuidas päev möödus, või on möödumas; mis te lõunaks sõite, või mida te parajasti sõöte; kuidas tervis on või ei ole; kuidas kõht läbi käib või ei käi; kuidas meeleolu on; ja mis rohte peaks apteegist juurde ostmas käima. Kuna ta aga Kaisa vanematest pisut vanem on, ei kattunud need tervisega seotud küsimused toona veel hästi sellega, mida Kaisa vanemad tervise all silmas pidasid, siiski kuulasid nad ta alati viisakalt ära.

Mõned aastad hiljem kinkis üks tema lastest talle mobiili ja tuhat minutit tasuta kõneabiga kuus. Kaisa käis siis juba ülikoolis ja oli vanematest kaugel, nii võis tema käest kuulda hoopis midagi muud kui neilt – seega hakkas Maxi omanik Kaisale sageli helistama. Alguses tundus see isegi põnev, kuid mida aeg edasi ja mida ebasobivamatel hetkedel onu kõne Kaisa ellu tungis, seda rohkem see teda vihastas. Kui tüdruk aga telefoni vastu ei võtnud, ajas onu kõik meie lähikondsed jalule, sest et äkki on Kaisaga midagi juhtunud! Muidugi ei olnud, ja seega oli targem alati tema

kõne vastu võtta, kasvõi vaid selleks, et sosistada üle raamatukogu lugemissaali: „Praegu ei ole hea hetk rääkimiseks, onu!” Aga kui Kaisa tahtis talle tagasi helistada, siis sellest onu keeldus, sest ta polnud enda sõnul ootamatuks kõneks valmis. Sageli lülitas ta isegi hiljem telefoni välja, et tüdruk teda kätte ei saaks.

Mõnikord tundus mulle, et onu küll armastab Kaisat, aga samas ka kardab teda. Igal juhul ma teadsin, et vana koer Max mind hoiab. Alati, kui onu Kaisale helistas, siis klähvis ka rõõmus Max ja ma kuulsin läbi telefoni, kuidas ta ekstra mulle tervitusi saadab. Võttis aega, enne kui Kaisa harjus, et onu talle nii sageli helistab. Kui ülikoolis võib mõnel tumedal tunnil olla tunne, et mitte keegi sinust ei hooli, siis Kaisal oli onu, kelle kõnet ta siiski omal moel ootas. Viimasel kursusel tuli onule hiilgav mõte, kuidas meie tudengiaja näguripäevi leevendada – ta hakkas Kaisale oma väikesest pensionist igal kuul täiesti arvestavat raha arvele kandma. Kuna ta ise arvutit kasutada ei osanud, käis ta oma naabrinaise pool ja too kandis Kaisale õige summa enda arvelt, mille siis onu pärast sularahas naabrinaisele ulatas.

Niimoodi armastas Maxi omanik oma asju ajada, astudes naabrite või kaugemategi tuttavate poole aeg-ajalt sisse, tundes huvi ja jagades omagi teadasaamisi, neid, mis suguvõsa eri harudele helistades tekkisid, paludes abi ja aidates, kui tema jõud üle käis. Hariduselt keevitaja, oli ta oma õhtukeskkooli ja keevitajakursuse üle uhke ega lasknud kellelgi kuidagi teisiti arvata. Ikka armastas onu toonitada, et oskab kolme keelt, millest üks eesti, teine sõjaväe pikal koolitusel omandatud vene ja kolmas kohalik dialekt. Kui vahel uitas tema mõte nooruspõlve, sai telefonis kuulda kõik-sugu meenutusi inimestest, kohtadest, juhtumistest ... Armas onu kandis endas paljude kümnendite lugusid, vahetuid ja siiraid – täpselt selliseid, nagu tema neid oma rikkumata silmadega näinud oli.

Onu lapsepõlvelugu on tegelikult väga huvitav, sellest pajatas mulle ükskord jutuhuos vana Max, kord kui olime onu juures remonti lõpetamas, tema korterile pandi ühel möödunud suvel uued plastaknad ja meie käisime abiks ehitussodi ära koristamas. Loomulikult olin ka mina Kaisal kaasas, sest kõik teavad, kui hästi me Maxiga läbi saame – ta oleks olnud lohutamatult kurb, kui nad oleksid mu koju jätnud. Ja sel ajal, kui teised harjade ja kühvlitega akende all sebisid, istusime meie kõõgis pehmetel patjadel ja lobisesime nagu vanad sõbrad muiste.

Onu on sündinud palju-palju aastaid tagasi ja kuskil varjendis imikuna ema süles üle elanud Tallinna pommitamise. Tema lihane isa oli olnud Estonias laulja, kuid ta põgenes sõja eest Ameerikasse, mainimata sellest

plaanist sõnagi oma naisele, kes Maxi sõnul kandis abielusõrmust veel ka oma eluõhtul – olid nad ju abiellunud Tallinna raekojas. Nende elu oleks olnud maagiline, täis muusikat ja melu, kui ainult sõda poleks seda kõike rikkunud. Kaisa onu ema ei abiellunud enam kunagi, küll aga oli tal piisavalt oidu, et veel ühte mehesse armuda ja jumal tänatud!, ütles Max, sest muidu ei oleks olemas ei Kaisa ema, Kaisat ega ka mind. Viimasest oleks Maxil olnud kõige rohkem kahju, ütles ta mulle sügavalt silma vaadates.

Kogu see jutt oli siiski kangesti kurb ja paljugi sellest, mida vana Max rääkis, ei püsinud mul meeles, aga seda, kui Max pärast jutu lõpetamist läbi vihmamärja plastakna vaikides kaugusse vaatas ja sügavalt ohkas, mõistsin ma küll väga hästi. Sest ei mul ega ka vanal Maxil ole mingeid kokkupuuteid oma isadega olnud ja see on olnud ikkagi üpris frustreriv. Kui raske võis olla onu elu ilma isata, teame meie väga hästi. Aga õnneks on meil olnud väga head omanikud, kes on meiega jaganud nii oma kõige õnnelikumaid kui ka kõige kurvemaid hetki, ja meie loomulikult niisamuti nendega ja omavahel ja kõigi teiste saatusekaaslastest sõpradega.

Siiski pole Max minu ainus vanast koerast sõber, ehkki ma talle alati suure soojusega mõtlen. Umbes kümme aastat tagasi kohtusin ma ühe täiesti isevärki koeraga, heleda- ja siledakarvalise suurt kasvu isendiga, kes esimesel silmapilgul mulle kohutavalt multifilmist tuntud Scooby-Dood meenutas. Ainult et ta ei jookse kunagi, alati istub ta väga rahulikult ja räägib nagu buda munk, aeglaselt ja selgelt. Mõnikord ka mõistukõnes. Paaril korral olen püüdnud ma kujutleda teda näiteks balalaikat mängimas ja tantsimas, see mõte toob mulle alati naeru huultele, kuid päriselus ei tee ta seda muidugi kunagi. Ta vaid istub oma pehmel kondimustriga padjal ja räägib väga rahulikult.

Et koerad ja nende omanikud kipuvad olema sarnased, siis võib vaid ette kujutada, missugune näeb välja Rexi omanik. Ka tema on üsna suurt kasvu, täiesti kiilakas ning väga maheda ja rahuliku häälega. Kui Kaisa käis keskkoolis, siis meeldis talle mõnikord pakkida kokku oma seljakott, panna mind halli ruumikasse puuri ja minna Eestimaa peale hääletama. Ühel ilusal kevadel hääletasime Türi, kus meid ootas ees üks Kaisa sõber ja veel paar tema sõpra, kellest üks oligi Rex. Ta on mulle hiljem mitut puhku rääkinud, kui imeline see oli, kui Kaisa mind reisipuurst välja lasi – üleni valge kohevate karvadega iludus, ja missuguse targa silmavaatega! Kui on miski, mida Rex kohe eriti hästi oskab, siis on selleks komplimentide tegemine. Ja Kaisa jutust on mulle jäänud mulje, et selles ei jää alla ka Rexi omanik.

Üks imelik asi on nende vanade koertega: kui nad kord juba on meie ellu tulnud, siis sealt neid juba niisama naljalt välja ei saa. Nii nagu onugi sagedaste helistamiste puhul, ajas ka Rexi omaniku helistamine Kaisa mõnikord suisa meeleheitele. Et aga see mees oli kraadi võrra ettevõtlikum kui Kaisa onu, siis lisaks helistamisele ja kirjade saatmisele meeldis talle ka kohtumine. Nii juhtus mitmelgi korral, et ka meie Rexiga mõnes väikelinna kohvikus kokku saime ja oma peremeeste laua kõrval maas juttu ajasime. Minule pole see küll mitte kunagi vastumeelne olnud, sest nii tarka ja auväärset koera nagu Rex on alati olnud puhas rõõm kuulata ja vaadata.

Aga Kaisa oli ülikooli algusaastatel veel väga noor ja kogenematu ning elutarga mehe läbitungiv pilk ja rahulikul häälel tehtud komplimendid mõjusid talle väga rusuvalt ning sageli ei vastanud ta mehe kõnedele, ega helistanud ka tagasi. Kaisal oli raske mõista, mida Rexi omanik temas näeb ja miks ta teda rahule jätta ei või. Mulle rääkis Rex muidugi kõik ära – see mees oli temasse armunud, kõige siiramal ja puhtamal kujul, ilma ühegi räpase tagamõtteta. Ta tahtis Kaisale vaid mõnikord helistada ja öelda, et on tüdruku peale mõelnud, niisama, muude asjatoimetuste hulgas, lihtsalt niisama. See aga tekitas Kaisas ärritust, tüdruk ei tundnud komplimenti ära, ta oli rumal.

Mehe naine oli surnud veidi enne seda, kui nad Kaisaga esimest korda kohtusid, ning see kohtumine oli mehe rinnus üle pika aja väikese rõõmusädeme läitnud, tal polnud esimesest hetkest alates plaaniski kunagi Kaisat rahule jätta. Aga ta ei näinud seda nii nagu Kaisa, talle ei tulnud pähegi, et tema majesteetlik kuju võiks tüdrukut mingilgi moel häirida, ta lootis sügaval südamepõhjas, et tema tähelepanu hoopis sisendab Kaisasse enesekindlust, et ta peegeldab talle, kui eriline tüdruk ta on. Kuid mida me iseendas ei tunne, seda ei saa keegi meisse ka süstida, seda ütlen ma alati kevaditi, kui kõik meie hoovi kassid armuvalus kräunuvad, ja vaid naabrikass Sass rahulikult aknalaua istub ja nurru lööb. Tema on kastreeritud ja temas lihtsalt ei ole enam seda, mis paneks ta kassineiuudele järele jooksuma.

Ma ei öelnud just, et Kaisagi ülikooli ajal kastreeritud oli, kuid mingis mõttes võib seda ka nii võtta. Ta oli väga raskemeelses tuju ja tal oli liiga palju tegemist, et endaga rahul olla ja toime tulla. Kui me Rexiga esmakordselt kohtusime, oli Kaisa hoopis teine tüdruk, ta oli vägagi enesekindel ja aktiivne. Aga kui me olime väiksest maakohast suurde linna kolinud ja Kaisa läks ülikooli, siis ei piisanud talle enam ainult minust – ma ei osanud ju temaga rääkida, et talle öelda, kui tore ja andekas ta on. Tema

pidevad nutuhood, öised ülevalolemised, see, et ta ei söönud enam korralikult – ehkki minu söögikausi täitis ta alati ja ka puhas vesi oli alati olemas – kõik need asjad kokku tegid temast teistsuguse inimese. Ta kaotas enese ära.

Kui nad üle aasta taaskord Rexi omanikuga kohtusid, oli Kaisas midagi juba nii põhjalikult muutunud, et ta ei tundnud ennast enam mehe seltskonnas ära. Ja nüüd tuleb tähelepanelik olla – Rexi omanik ei jätnud Kaisat sellegipoolest maha, vaid ta püüdis igal võimalikul moel talle toeks olla ja tema enesetunnet parandada. Mis siis, et kõik tema katsed luhtusid, ta ei jätnud jonni. Ega minugi meeoleu neil aegadel väga helge olnud, aga Rex pani kohtumisel oma raske heleda käpa minu käpa peale ja sisendas mulle, et kõik saab korda, et ka selle perioodi elame me üle. Niimoodi käituvad vanad koerad ja samamoodi, pika meelega on ka nende omanikud.

Selles mõttes on mul õnne olnud, et olen ära näinud ka selle aja, mil Kaisa on taas täis enesekindlust ja rõõmu, ning Rex ja mina saame tunde nende juures istuda ja omi jutte ajada. Nad istuvad harilikult köögis, laual põlev õlilamp, tassides aurab roheline tee ja kui Kaisal on olnud mahti, siis on ta kohvikust läbi astunud ja mõned maitavad saiad kaasa ostnud. Siis nad räägivad – sellest, mis on olnud, sellest, mis on, ja sellest, mis tuleb. Sageli leiame end Rexiga neid kuulamas, meile piisab juba nende rahulikust häälekõlast, et tunda end turvaliselt ja hästi.

Ükskord võttis mees Kaisal käest kinni ja juhatas ta teise tuppa, tema töötuppa, mis oli maast laeni raamatuid täis, seintel pildid ja töölaual topsik erinevaid sulepäid täis. Akna ees rippus vitraaž, mis heledatele seintele värvilisi helke viskas ja isegi mina, juba soliidses eas kass, pidin neile järele kargama ja neid püüdma. Rex vaatas seda muidugi lõbustatud ilmel pealt, kuid ta ei tõusnud püsti – kui ta oli end juba sinna tuppa hiivanud ja ukse juures istet võtnud, siis ei sundinud teda enam miski püsti tõusma. Seal nad siis istusid ja rääkisid, need kaks vana sõpra, ehkki Kaisa kohta ma küll vana öelda ei saa. Aga too mees oli sündinud tõesti palju-palju aastaid tagasi, ja mis mulle praegu meenub, on see, et ka tema isa suri varakult ja üles kasvas ta koos emaga. Võib-olla oli just see õpetanud teda naisi, nii noori kui ka vanu, austama ja toetama? Olen seda paar korda ka Rexilt küsinud, aga tema vastab vaid kuival, et ei, seda on omanik temalt õppinud. Ma küll turtsatan selle peale hetkeks, kuid tõsidus, millega Rex seda ütleb, paneb mind vaikima. Ehk tõesti.

Töötoas veedetud tunnid on olnud ka minu lemmikud, sest siis kuulavad nad plaate ja Rexi omanik armastab Kaisale ka raamatuid kinkida. Ja

neid tal tõepoolest jagub. Õnnelik tüdruk pistab kõik trükised ja plaadid rõõmsalt kotti ja hoiab neid koduteel isegi tugevamalt käe otsas kui minu reisipuu. Kuid ma ei ole kade, ma tean, et meie sõprus ulatub kaugemale kui värskelt soetatud raamatute ja Kaisa vaheline sõprus, mis alles sidumist ootab. Pean ütlema, et olen igati rahul, et need rasked ja masendavad aastad, mil minu kohtumised Rexiga nii harvaks jäid, on möödas ja võime nüüd mitu korda aastas mitu tundi pikki kõnelusi kuulata, neid, mida Kaisa ja Rexi omanik teetassi taga peavad. Kuigi ma kuulan hea meelega ka seda, mis Rexil öelda on.

Tõtt-öelda meeldiks mulle, kui me elaksime endiselt Eestis, siis võiksin ma nii Maxi kui ka Rexiga igas kuus vähemalt korra kokku saada ja juttu ajada, mul poleks selle vastu küll midagi. Aga Kaisa on nii usin ja tubli tüdruk, et talle pakuti töökohta Saksamaal ja nii me siis olemegi siin nüüd juba üle poole aasta elanud. Mulle tehti lennusoidu ajaks unesüst ja suur oli minu üllatus, kui ma ühes väikeses Saksa linnas unest ärkasin. Kaisa oli minu lemmikkonservi kaasa toonud ja ta püüdis mind sellega enda poolele meelitada, et ma siiatuleku üle väga palju mossitaks. Siiski olid esimesed kuud väga rasked ja kaotasin kaalus mitu kilo, ka karv hakkas tuterdama, aga jõulude ajal kodus käies – taaskord unerohu ja lennukiga – sain ma kokku nii Maxi kui ka Rexiga, ja nad mõlemad sisendasid mulle, et olukord on ajutine ja kiiremini, kui ma arvatagi oskan, oleme Kaisaga tagasi Eestis. Neid kaht ma usun, nemad on minu armsad vanad koerad, ja neile mõeldes ongi seda siinolu palju kergem taluda.

Ehkki oleme kodust kaugel, ja seal on Max ja Rex, olen ma ka siin ühe vana koeraga tutvunud. Tema nimi on Felix ja tal on kõige säravamad pruunid silmad, mida võib ette kujutada. Ta on väga ilusa kohvipruuni karvaga ja ilusate hammastega. Ma märkasin kohemaid tema naeratust, ja tema rõõmsat haukumist, oh! kui ma kunagi olen kuulnud rõõmsat koera, siis on see Felix – minu kõige rõõmsam vana koer. Tema elu on olnud stabiilne ja tema teadlasest omanik on tema eest esmaklassilist hoolt kandnud. Felix tuli Kaisa töökohta ja istus esimesel koosolekul kohe minu kõrvale akna alla, muidugi end esmalt tutvustades ja minugi päritolu vastu huvi tundes. Härrasmees parimais aastais – nii tavatseb ta end esitleda, ja seda ta kahtlemata ka on.

Kaisagi sai Felixi omanikuga kohe hästi läbi, too mees meenutas, et samal tööpostil olla üle neljakümne aasta tagasi töötanud üks teine eestlane, kellega ta väga hästi läbi sai ja kes oli pärit ka sellest samast väikesest kohast, kust meiegi Kaisaga tuleme. Ehk oli see põhjuseks, miks ta

juba kuu aja möödudes meid klassikalise muusika kontserdile kutsus. Klaverisalong, kus toimus Schuberti õhtu, oli mahedalt valgustatud ja õnneks oli selle koha omanik ka minu ja Felixi suhtes väga positiivselt meelestatud. Mulle jäi küll tegelikult mulje, et nii Felix kui ka tema omanik kostsid minu eest paar head sõna, sest kes neid Ida-Euroopa kasse teab, eksole. Kontserdi vaheajal käisime head allikavett joomas, sest Felixi omanik ei armasta alkoholi, seda peamiselt tema vanuse tõttu, mis nagu ka Maxi ja Rexi omanike puhul, jääb tublisti üle seitsmekümne. Aga meile see sobis, Felixile ja mulle, tilgake head vett klaveripalade vahele oli kõik, mis nii meile kui ka neile tol õhtul õnneks vaja oli.

Mõne kuu möödudes kutsusid nad meid endile külla. See käis niimoodi, et kõigepealt tulid Felix ja tema omanik Kaisa kabinetti ja esitasid kutse suuliselt, nii üldsõnaliselt, kuid siiski üsna selgeplaaniselt. Seejärel saatis Felixi omanik kirja, kus seisis pühapäevane bussigraafik ja värviliselt olid tehtud võimalikud sobivate busside väljumise ajad. Väga viisakas ja selges toonis kiri rõõmustas Kaisat väga, ehkki ta oli sellesama informatsiooni kätte saanud ka juba oma kontoris mehega juttu rääkides. Aga kohtumisest ja kirjutamisest ei piisanud, Felixi omanik ka helistas Kaisale töötelefonile ja küsis üle, kas mõni bussiaeg sobib ja kas Kaisa ja mina ikka läheme neile külla. Loomulikult sai ta ka kolmandal korral jaatava vastuse ja ühel päikeselisel pühapäeval sõitsimegi me bussiga linna teise otsa, väikese mäe jalamile, kus Felix ja tema omanik oma naisega elavad.

Juba peatuses bussilt maha astudes märkasime ühe kollase maja ees üht lehvitavat kuju ja tema kõrval rõõmsalt haukuvat koera – need olid kahtlemata nemad. Julgel sammul astusime nende poole, mina muidugi kõlku sin Kaisa käe otsas oma reisipuuris. Toas andis Kaisa prouale üle väikese lumikellukeste kimbu ja kui ta oli ka minu puurist valla päästnud, siis kadusime kohe Felixiga elutuppa diivanile, mille pärastlõunane päike oli mõnusalt soojaks kütnud. Varsti tulid sinna tuppa ka teised, Felixi omanik oli küpsetanud oma lapsepõlveretsepti järgi tatrajahust jõhvikamoosiga koogi ning kuna see tuli nii suur, saime ka meie Felixiga sellest oma jao – ja see ei tundunud kellelegi imelikuna.

Istusime viiekesi seal elutoas, kuni päike oli loojunud ja toas oli juba nii hämar, et proua pani ühe põrandalampidest põlema. Rääkida oli neil justkui väga palju. Panin tähele, et nad ei rääkinud saksa, vaid hoopis soome keeles, mis kõlas nii koduselt ja armsalt, et kui minu silmad hetkelisest liigutusest märjaks läksid ja Felix seda väga imeks pani ning küsida julges, milles asi, purskasin ma suisa nutma ja ütlesin, et koduigatsus on nii suur.

Kaisa ei pannud seda muidugi tähele, temale piisas koduigatsuse leevendamiseks juba üksnes soome keele rääkimisest. Ja seda nad tõesti tegid, kuni õues oli juba päris pime ja elutoast oldi juba kööki kolitud, et väikest õhtueinet võtta. Ka sel korral jagus palakesi nii mulle kui Felixile.

Alles siis, kui proua tuli kööki teatega, et nüüd võiks õhtuseid uudiseid vaadata, taipasime, et oleme külla liiga kauaks jäänud – vaatasime välja järgmise linna sõitva bussi ning kibekähku pakkis Kaisa mind minu reisi puuri ja juba jooksimegi bussijaama poole. Nii Felix kui ka tema omanik tulid meid saatma, mõlemad väga nooruslikult meiega koos bussi poole jooksmas, sest arvasime, et jääme sellest maha – aga tegemist oli lõpp-peatusega ja buss pööras enda nina lihtsalt ümber. Sel hetkel oli tõesti raske öelda, kas Felix ikka on vana koer, sest ta lippas nagu noor kutsikas, ikka rõõmsalt haukudes ja Kaisaga sammu pidades.

Oleme veel hiljemgi mitu puhku kohtunud, ja alati on mul hea meel rõõmsa Felixiga kokku saada, ja ma näen, et ka Kaisale meeldib Felixi omanikuga küll saksa ja küll soome keeles sellest keerulisest maailmast rääkida, sest selle mehe lääneeuroopalik rahu on midagi hoopis erinevat Maxi ja Rexi omanike rahust, mida vist ikkagi pole väga õige rahuks nimetada. Aga sellest on Kaisa aru saanud alles siin. Mina aga pean ütleva, et igatsen oma vanu eesti koeri, kuid nende puudumisel ajan läbi ka Felixiga, las ta naerab pealegi oma säravate hammastega, sellele on kunagi Eestis tagasi olles nii hea mõelda.

HELENA LÄKS

yo autor so marginaalne

marginaalne autor istub pargipingil
valutab väljatõmmatud hammast
ja viskab tuvidele saia
see pole küll see
mida ma oma eluga
tegema peaksin
mõtlevad tuvid
ja nokivad püüdlilikult edasi

*

marginaalne autor seisab kassasabas
ja mõtleb kas
keegi tunneb ta ehk ära kui
vikerkaares number 2/2008
avaldatud väga julgelt
eksperimenteerivate luuletuste autori
- viis üheksakümmend viis
- tere

*

marginaalne autor väldib pealinna
sest – tsitaadi algus –
kõigil seal on kogu aeg kiire
– tsitaadi lõpp –

marginaalsel autoril endal
on kiire vaid siis
kui kohtab tänaval inimesi
keda ta eelistab vältida
– aga seda ka ainult sõnades
nagu autorile kohane

*

marginaalne autor nägi
läinud öösel halba und ja
räägib nüüd sõbrale
kuidas kõik oli

*

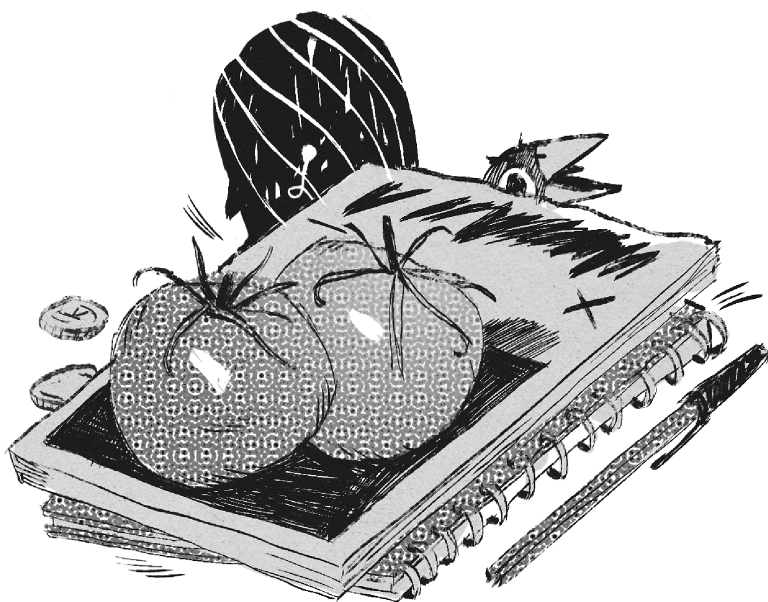
marginaalne autor läheb turule
värskust otsima
aga turg on räpane
marginaalne autor veab ninaga õhku ja
mõtleb et see tomatimüüja seal
näeb välja nagu ta oleks – tsitaadi algus –
mus ära tundnud
loomingus number 4/2010 avaldatud
väga minimalistlike armastusluuletuste
autori
– tsitaadi lõpp –

*

marginaalne autor tõmbab endale sülle
terve pokaali jagu veini
ja kuigi viivuks tundub et
võiks sellest ühe luuletuse teha
kirjutab hoopis
hesset tsiteeriva blogipostituse
mida täiendab fotoga kahe aasta tagusest
iseendast

*

marginaalne autor kurdab sõbrale
et on liiga ratsionaalne selle
segase maailma jaoks
sõber vaikib ja
valab talle teed

*

marginaalne autor läheb kohtingule
kütkestava kirjandusteadlasega kes
ütleb et on lugenud autori
maikuu müürilehes
ilmunud tekste
marginaalne autor lööb pilgu veiniklaasi ja
ütleb et ei armasta oma loomingust rääkida

*

marginaalne autor ostab uue mantli
ja mõtleb: sellega võiks ju isegi
kuhugi välismaisele festivalile
ilmuda
õhtu leiab marginaalse autori
kulka kodulehelt

PÄDEVA PÕIMLAUSE OOTEL. INTERVJUU JOHANNA ROSSIGA

Kadri Naanu

Kohaliku kirjandus- ja kultuurieluga kursis olija vahest juba teab, et teadusajakirjal Keel ja Kirjandus on septembrist uus peatoimetaja. Ajakirja tegevust hakkab vedama selle juures seni kirjandusteooria ja -kriitika valdkonna toimetajana ametis olnud Johanna Ross (s 1985). Keele ja Kirjanduse tööle lisaks õpib Johanna Tartu ülikooli doktorantuuris eesti kirjanduse erialal ning avaldab kohalikes kultuuriväljaannetes kirjanduskriitikat. Arvustus Andrus Kasemaa romaanile „Minu esimene raamat” tõi Johannale hiljaaegu Ants Orase nimelise kirjanduskriitiku preemia.

Intervjuu tarvis sobivat aega ja kohta kokku leppides ning teineteise suviseid liikumisi arutades avastasime üllatusega, et Johanna suvekodu Läänemaal asub juhtumisi minu vanaema sünnitalus. Tunnistasin ausalt üles, et olen kunagi ammu, siis kui uut pererahvast parajasti kodus ei olnud, ühes vanaemaga tolle suvila hoovis luusimas käinud, sest tahtsin teada, kus ta üles kasvas. Selle peale kutsus Johanna mind lahkesti külla ja kirjandusest kõnelemisele lisaks oli meil päevakorras talu ja selle ehitanud pere lood. Võtsin kohtumisele kaasa ka oma isa, kes raamis meie vestlust lugudega oma lapsepõlvesuvedest, mis ta selles talus oma vanavanemate juures veetis. Muu hulgas oskas ta uuele pererahvale seletada, mis vundament asub vana lauda taga. Seal oli kunagi heinaküün, mille minu isa pisikese püromaanina maha põletas, teenides selle eest oma elu esimesed triibulised. Vestlusele lisas värvi ka Johanna pisipoeg Paul, kes kirjanduse ja kriitika teemal nii mõnegi sõna lausus – kahjuks kõik täiskasvanutele mõistetamatus keeles.

Kuidas sa jõudsid kirjanduse ja kirjandusteaduse juurde?

Aega mul sellega läks. Raamatuid lugesin ma lapsena küll palju, aga üldiselt mingeid väga halbu raamatuid. Snobismist läksin ülikooli õppima filosoofiat. Kuskil õpingute keskpaiku sain aga aru, et see ei ole ikka päris minu jaoks. Siis juhtusin lugema selliseid kirjandusteaduslikke kogumikke nagu „Muutuste mehhanismid” (2000) ja „Kohanevad tekstid” (2005).

Kõik, mis nendes räägiti, tundus äärmiselt põnev. Näiteks on mul meeles Epp Annuse artikkel pro- ja analepsistest Tammsaare loomingus. Oli ootamatu ja meeldiv üllatus, et selliste keeruliste sõnade taga on ka mingid täiesti hoomatavad nähtused – filosoofias tihti nii hästi ei läinud. Nii võtsin kirjanduse kõrvalerialaks ja hakkasin käima kirjandusteaduse loengutes. Nendeski oli põnev, eriti Mart Velskri eesti kirjanduse ajaloo loengutes. Enne seda ei olnud ma eesti kirjandust ilmselt üldse lugenudki, see tundus maailma kõige igavam asi. Seega veidral kombel jõudsin enne kirjandusteaduse juurde ja lugemus tuli alles hiljem järele. Magistriõpet alustasin juba eesti kirjanduse erialal.

Milleks üldse lugeda või uurida kirjandust?

Lihtsalt seetõttu, et endale on lugemine ja uurimine põnev ning teeb rõõmu. Ma saan aru küll, et see on hedonistlik vastus ja tuleks hoopis rääkida sellest, kuidas kirjandus aitab inimolemist mõtestada ja toimib ühiskonna sidestruktuurina. Eks ma vajaduse korral oskan neid vastuseid ka välja mõelda, aga mina tegutsen ikkagi rohkem põhjusel,

et see pakub mulle endale huvi. On lihtsalt taeva kingitus, et saan niimoodi ka leiba teenida.

Oled tegev nii kriitiku kui kirjandusteadlasena. Kas sa eristad neid tegevusi mingil viisil üksteisest või lähened nii arvustuste kui ka teadusartiklite kirjutamisele sarnaselt?

Väga ei erista, vähemalt teadlikult mitte. Aga mu doktoritöö üks juhendaja Sirje Olesk on mulle väga armsasti öelnud: „Tead, kui sa artikleid kirjutad, siis on nii igav. Need arvustused on ikka paremad. Sa katsu seda doktoritööd ka teha, nii nagu sa arvustaksid raamatuid.” Eks ma püüan tema nõuannet järgida, iseasi, kui hästi see õnnestub. Mingi vahe seal muidugi on, kuid see on pigem määra või rõhuasetuse küsimus. Põhimõtteliselt

erinevad tegevused need minu jaoks ei ole. Lähtuda tuleb mõlemal juhul sellest, mis on raamatu juures huvitavat, millega ta võib.

Milline kriitik sa oled? Kas sul on välja kujunenud ka kindel tööprotsess või vastab see pigem teosele, mida parajasti arvustad?

Ma kirjeldasin seda protsessi pisut iroonilises võtmes tekstis, mille kirjutasin kriitikaauhinna saamise puhul.¹ Kõige olulisem on leida raamatust mingi emotsioon või vaatenurk, mis isiklikult korda läheb, ja sellest kinni hakata. Selleks tuleb raamatut esmalt lihtsalt lugeda. Vähemalt esimene kord loen teost tavalise lugejana, et vaadata, kuidas lugu edasi läheb ja kas mul on lugedes põnev. Ma ei pea selleks üldse palju pingutama. Tegelikult on mul sageli raskem endas kriitikut üles leida. Emotsioon tekib esmamuljelt, kuid sellest üksi ei piisa. Pärast tuleb teha palju tööd, et see analüütilisemale kujule viia. Tuleb välja mõelda, miks see esmamulje tekkis, kas põhjus oli rohkem raamatus või minus lugejana, ja milles täpselt.

Kas sul on mõni teos jäänud ka arvustamata, sest sa ei leia seda emotsiooni või kriitilist nurka üles?

Mul just hiljaaegu oli esimene piinlik juhus, kus üks teos jäi arvustamata, kuigi pigem ajapuuduse tõttu. Peaaegu iga raamatu puhul annab tegelikult mingi lähenemisenurga leida, millest arvustus välja väänata. Siin tõuseb jällegi materjali valimise küsimus – kas professionaalne kriitik peaks arvustama kõike või oleks targem valida ainult teoseid, mis teda kõnetavad ja tema hengekeeli helistavad. Tõde on muidugi kuski vahepeal. Ma pigem arvan, et kriitik peaks suutma kõike arvustada, kuigi võib-olla ei tasu arvustada väga palju järjest sellist asja, mis sulle korda ei lähe.

Ühest sinu artiklist leidsin huvitava viite kirjandusteadlasele James Phelanile, kes lausub: „Ilukirjandust lugedes oodatakse vaikimisi, et autor võtaks kujutatud sündmuste ja tegelaste suhtes mingisuguse eetilise seisukoha ning juhiks ka meid sellesama seisukoha suunas, ükskõik kas eksplitsiitselt või implitsiitselt, varjamisi või jõuliselt.”² Mil viisil laieneb see ülesanne kriitikule või kirjandusteadlasele? Kas kriitik või

1 Johanna Ross. „Pudrust kujude valmistamise õpetus” – Sirp 11.12.2015, lk 5.

2 James Phelan. „Experiencing Fiction: Judgments, Progressions, and the Rhetorical Theory of Narrative”. Columbus: Ohio State University Press, 2007, lk 53.

kirjandusteadlane peaks sellele seisukohale viitama, lugejat selle äratundmisel abistama?

Puusalt tulistades ütleks, et see ei ole kriitiku kohus – ja see ei ole ehk isegi kirjaniku kohus. Pigem asjad lihtsalt lähevad niimoodi, et eetiline vaatenurk lekib teksti sisse või paljastub sealt. Kriitik ei pea selle teemaga arvustuses ilmtingimata tegelema või autori eetilisi seisukohti eksplitseerima. Teda lihtsalt paratamatult mõjutab see, kuidas ta tajub autori „narratiivset projekti” – see on samuti Phelani väljend selle kohta, kuidas autor juhatab lugejaid oma loodud maailmas orienteeruma, sealjuures suunates ka nende eetilisi hinnanguid tegelastele ja nende käitumisele. Kirjutamisel lähtub kriitik nii ehk naa sellest, kuidas ta selle projektiga kaasa läheb, kas ta jääb autorit uskuma või mitte. See tuleb hästi välja näiteks siis, kui arvustus jääb kinni sellesse, et raamat räägib ebardlikust tegelasest, sest päriselus ei käituks inimesed iialgi niimoodi. Siis ongi võimalik näha, kuidas kriitik ei ole autori sööta alla neelanud, kuidas ta ei jaga kirjaniku eetilist projekti. Teiselt poolt ei peaks kriitik neid tähelepanekuid endas ka alla suruma. Ta ei peaks imema pastakast välja lauseid kauni keelekasutuse ja suurepärase kompositsiooni kohta, kui talle on vastukarva see eetiline *vibe*, mis ta sellest raamatust leiab. Ikka mõõdukus ja kuldne kesktee.

Kõige olulisem on leida raamatust mingi emotsioon või vaatenurk, mis isiklikult korda läheb, ja sellest kinni hakata.

Kuivõrd oled sa kursis eesti kriitikas toimuvaga ning kas oleks võimalik teha ka mingeid üldistusi eesti kriitika praeguse seisukohta? On siin midagi puudu või üle? Milliste kolleegide töid sulle endale meeldib lugeda?

Kriitika on ikkagi niivõrd metatekst, et ta ei tohiks lubada endale mingeid erilisi enesekesksid suundumusi. Arvan, et hea arvustus võiks igal ajajärgul välja näha laias laastus samasugune. Kui riiakaks minna, siis vahel tundub, et vanemad ja laisemad kriitikud ei viitsi kehvematel päevadel emotsioonist edasi mõelda, nooremad ja aupaklikumad seevastu ei julge emotsiooni ausalt välja öelda. See ei ole aga kuidagi ajastule omane.

Ise püüan lugeda V-tähega klassikuid: Berk Vaher (kui ta just ei kirjuta millestki väga avangardsest), Mart Velsker, Märt Väljataga. Made Luiga on kõige ausam ja täpsem lugemismulje kirjapanija, keda ma tean. Epp Ollino kahjuks ei kirjuta praegu kuigi palju. Paavo Matsini arvustused vaatan üle, et avastada, millised okultistlikud paralleelid endal kahe silma vahele jäid. Peeter Helme arvustustest saan teada, mida ma mingist raamatust tõenäoliselt ei arva. Sõprade tekste loen muidugi ikka.

Kas on ka midagi, millest sa eesti kirjanduse puhul puudust tunned, midagi, mida tahaksid lugeda?

Mu hing ihkab enamasti head tihedat kirjeldust. See kõlab ehk natuke nagu klassikaline nutt, hala ja suure eesti romaani ihalemine, aga hea tihe kirjeldus võiks vabalt esineda ka lühiromaanis või novellistikas. Keegi tegevkirjanikest ei peaks end nüüd puudutatuna tundma, nagu seda kirjeldust üldse ei oleks; muidugi on, aga tahaks seda lugeda aina rohkemates variantides ja versioonides. Natuke kergekeseks jääb see, mis viimasel ajal on ette sattunud. Proosas valitseb pigem vabavärsistiil – lühikesed laused ja lõigud, mis jätaavad lõputult hingamis- ja tõlgendamisruumi. Tahaksin lugeda pikka, aga pädevat põimlauset. Mõni aasta tagasi püüdsime sõbrannaga isegi spetsiaalselt koostada loendit nüüdisaegsetest kirjanikest, kes kirjutavad pikkade lausetega.

Alatskivil jäi kirjandusteaduse suvekooli vestlusringist kõlama teatud soov uue kirjanike rühmituse ja/või kirjandusmanifestide järele. Kas sina unistad ka uutest rühmitustest või manifestidest?

Just hiljaaegu hakkasin rühmitustele mõtlema ja sain äkki nende fenomenist aru. See mõte hakkas mulle kuidagi väga meeldima. Varem olin

Vahel tundub, et vanemad ja laisemad kriitikud ei viitsi kehvematel päevadel emotsioonist edasi mõelda, nooremad ja aupaklikumad seevastu ei julge emotsiooni ausalt välja öelda.

kõige naha ja karvadega alla neelanud üksildase kirjaniku müüdi, kes oma katusekambris tegutseb. Taipasin aga, kui vähe see tegelikult niimoodi on ja kui palju kirjanik sõltub oma mõttekaaslastest, sõpradest, ateljee-kriitikutest, vaidluspartneritest jne. Aga ma ei arva, et kirjandusilm oleks kuidagi lohutu, kui seal ei ole rühmitusi. Kurb oleks see, kui rühmitusi ei tohiks olla. Ja manifest on ikkagi lihtsalt mingisugune vorm. Võib-olla ta ei ole siis praeguse aja vorm ning tingimata ei pea just selles vormis oma kirjanikukreedot väljendama.

Sinu teadustöö keskendub osaliselt olmeromaanile ja sellest-samast suvekoolist jäi mulle meelde, kuidas sa lausused, et olme on tegelikult ju kohutavalt igav. Kuidas sa sellise uuri-misteemani jõudsid ja milleks seda igavat olmet ja sellest kir-jutatud kirjandust uurida?

Sattusin vist täiesti juhuslikult lugema Aimée Beekmani romaani „Valikuvõimalus” (1978), mis tegelikult enamiku määratluste järgi ei olegi täiesti puhas olmekirjandus. Siis hakkasin taustaks lugema teisi asju, mis selle romaani ümber olid. Need teosed on kirjanduskaanonis ju kõrvalised ja mind huvitaski, kas nad on seal kõrval kuidagi ebaõiglaselt, sest nad keskenduvad isikliku sfääri teemadele ja on pisut ajaviitelise maiguga – või nad ikkagi ongi suhteliselt väheväärtuslikud tekstid.

Ega need romaanid tõesti väga sügavale inimhinge ei tungi, aga minu jaoks on need huvitavad ühe ajastu märgina, ja sealjuu-res kaunis mitmemõttelise märgina. Olmeromaanid näitlikus-tavad hilisnõukogude aja mitmepalgelisust või -kihilisust, mida on tagantjärele keerulisem mõista. See aeg ei allu päris hästi lihtsale mudelile, milles tegutsevad paha Nõukogude võim ja

allasurutud eesti rahvas ning siis see vabadusvõitlejast või dissidendist kirjanik, kes üritab oma teostes saata lugejatele salasignaale sellest, kuidas me ükskord võidame niikuinii. Teine selles süsteemis võimalik kirjanikukuju on jällegi täiesti konformistlik ja võimutruu ning viljeleb sotsrealismi. Aga tegelikult on seal ka väga palju vahe- ja hübriidvorme ning erivõimalusi. Selle aimuse saab tänapäeva ajaloo huviline olmeromaanist kätte.

Ja teine osa sinu tööst puudutab ...?

Teise osa materjaliks on nõukogudeaegsete eesti naisautorite sõjaromaanid. Praegu olen võtnud vaatluse alla kuus romaani. Sõjaromaan on õieti ähmane määratlus, sest otseselt sõjategevusest räägivad neist vähesed ja ainult ühes teoses on peategelasele antud n-ö lahinguülesanne. Paljud on lihtsalt sõja ajal toimuvast, evakuatsioonist, argielust. Sõja- ja olmeromaane ühendab minu töös see, et ma vaatan neid mõlemaid arenguroomaani võtmes. Uurin, kuidas on kujutatud keskse naistegelase isiklikku arengut ning „töö ja pereelu ühitamist”, milliseid probleeme selle juures kujutatakse ja kuidas see nõukogude kontekstis tõlgendub. See oli selline loomulik areng olmeromaani uurimisest edasi.

*Proosas valitseb
pigem vabavärsistiil –
lühikesed laused ja
lõigud, mis jätavad
lõputult hingamis- ja
tõlgendamisruumi.
Tahaksin lugeda
pikka, aga pädevat
põimlauset.*

Oma uurimistöös oled keskendunud naisautorite teostele. Mis asi õigupoolest on „naiskirjandus” ja kuidas see eristub sellest n-ö „päris kirjandusest”? Kas selline määratlus on pigem viljastav või pärssiv?

See on valus küsimus, millele ei ole lihtsat vastust. Mul tekib siin eri tasandite ühendamise probleem. Mind lihtsalt hakkasid ühel hetkel huvitama naisautorite teosed. Tahtsin midagi nii primitiivset, et peategelane oleks naine ja ma saaksin jälgida, kuidas n-ö naiselikke eluvaldkondi on kujutatud. Välisvaade naisele tüütas ära. Aga teoreetilisest vaatepunktist peab muidugi ütlema, et see on humanistliku mõtleja jaoks väga pärssiv kategooria. Ma saan aru kirjanikest, kellele käib närvidel, kui neid lahterdatakse naiskirjanikeks, ja ma ka isiklikult ei usu, et oleks mingisugust universaalset stiilierinevust mees- ja naisautorite teoste vahel. Teoreetilise kategooriana mulle see naiskirjanduse sõna ei meeldi. Aga ta ikkagi istub minu doktoritöö pealkirjas ja mul on selle põhjendamisega suuri probleeme.

Kui on võimalik kõneleda naiskirjandusest, siis võiks ju kõneleda ka naiskirjandusteadusest. Kas selline asi on ka olemas? Kas see erineb ka kuidagi meeskirjandusteadusest või isegi mingist „päris” kirjandusteadusest?

Põhimõtteliselt kõik, mille kohta saab sõna vermida, on kuidagi olemas. Mulle tekib kohe silme ette ilus stereotüüp – naiskirjandusteadus võiks olla midagi piinlikult isiklikku, kuid samas igavat, võib-olla pöörata tähelepanu eluloolistele faktidele ning rääkida patriarhaadist ja rõhumisest. Kõneldaks ka menstruatsioonist, kasutades selleks vaheldumisi lüüri- lisi kujundeid ja äärmiselt keerulisi võõrsõnu. Suve algul leidis sotsiaalmeedias aset pisike skandaal seoses ühe magistritööga, mis käsitles Aino Perviku „Kunksmoori” ökofeministlikust vaatepunktist.³ Arvan, et selle töö innukad kriitikud, kes küll seda sõna ilmselt ei kasutanud ja eriti ka kõnealust tööd ei lugenud, pidasidki sõda seda sorti naiskirjandusteaduse vastu. Kui peaks vaja minema, olen ma ise muidugi hea meelega valmis seda naiskirjandusteadust esindama. Hiljuti eesti keeles ilmunud Nancy Hustoni „Loomispäevik” (Loomingu Raamatukogu 21–24/2016, tlk Leena Tomasberg) vastab niisugusele kirjeldusele ka päris hästi – väga tore raamat. Aga tegelikult ma ei leia, et naiste tehtav kirjandusteadus kuidagi põhimõtteliselt meeste tehtavast erinema peaks. Keelan endal uskumast

3 Vt Triin Lees. „Kõmuline teadustöö: Kunksmoor kui ökofeminist” – Eesti Ekspress 13.07.2016, lk 41–43.

sellistesse üldistavatesse väidetesse, nagu võiksid naised olla näiteks empaatilisemad biograafid ja mehed paremad suurte üldistuste ehitajad. Isegi kui ma seda usuksin, siis ma ei ütleks seda kunagi välja.

Ühes intervjuus oled endale naljatlemisi viidanud kui valvefeministile. Kui mugav sellisele positsioonile astumine on ja millised on sinu kui valvefeministi ülesanded?

Eks see oli üks mitmekordne nali, sest kui ma üldse feministlikku kogukonda kuulun, siis pigem selle äärealale. Võib-olla olen isegi kohalik ketser, sest paljude kolmanda laine feminismi temaatiliste rõhuasetuste või jõuliselt esilekerkivate suundadega ei ole ma üldsegi nõus, isegi kui ma nende taga olevat teoreetilist aparati ei vaidlusta. Teatud mõttes ma sunnin end feministi silti kandma, sest ma arvan, et ma ei tohiks sellest omaenda mugavuse pärast taganeda. Kuna need teemad on mulle ikkagi väga olulised, tunnen, et mul on teatud moraalne kohustus siduda end selle ideoloogia, sildi, maailmavaate või vaatenurgaga, vaadata maailma ja kirjandust sooteadlikust või -tundlikust perspektiivist. Aga minu isiklik arvamus ei pruugi esindada paljude tänapäeva feministide oma.

Milliste kolmanda laine feministlike seisukohtadega sa nõus ei ole?

Kui nüüd midagi lausa nimetama peab, siis on mind häirinud näiteks liigne ohvripositsioonile keskendumine, samuti teatavad nn solvumiskultuuri ilmingud. Samas on muidugi sellistele suundadele olemas ka vastukaal, see, kui tähelepanu pööratakse nn võimestamisele – see on üks erinevatest naljakatest tõlgetest ingliskeelsele sõnale *empowerment*. Ilmselt on asi lihtsalt selles, et minus on vähe ühiskondlikku aktivisti. Feminism jällegi on alati olnud ennekõike ühiskondlik liikumine ja orienteeritud teatud konkreetsetele muutustele. See on üks põhimõtteline joon, millega mul on oma iseloomu tõttu raske kaasa minna. Praktilises tegevuses ilmnevad alati igasugu ebatäiused.

Ka establishment vajab oma nurgakest. Tallegi peab jääma selline meeldivalt kuiv, hall ja igav paigake siin ilmas.

Septembrist alustad ajakirja Keel ja Kirjandus peatoimetajana. Eesti kirjandus- ja kultuuriblogides (ZA/UM, nihilist.fm) kõneletakse aeg-ajalt teatud eesti kirjanduse *establishment*'ist, mis siis peaks tähistama riigi rahastatud kirjandusstruktuure või institutsioone ja kultuuriajakirjandust, mis teevad kirjandusse sisse murdmise justkui hirmus raskeks. Kui selline asi on olemas, siis võiks Keel ja Kirjandus olla suuresti selle *establishment*'i osa. Kas kirjeldatud *establishment* on olemas või on tegemist mingi vandenõuteooriaga? Ja kui ta on olemas, siis kas sinna on kuidagi raske sisse murda?

Selline kriitika on tihti suunatud kulka rahajagamisele. Seetõttu on sarnast juttu peale rahast ilmajäämist rääkinud ka väga etableerunud kirjanikud. Minu meelest ei ole Eestis kuidagi harukordselt raske mingitesse ringkondadesse sisse murda. Siinkohal ilmutan ma küll pesuehtsat privileegipiimedust ja õieti ei ole mul moraalset õigust seda öelda, sest eks ma olen ka perekondlikus mõttes sinna *establishment*'i sisse sündinud. Kuid mulle tundub siiski, et ZA/UMi ja Nihilisti puhul on küsimus pigem esteetiline.

Keel ja Kirjandus muidugi tõesti just nimelt kehastab seda *establishment*'i esteetikat. Näiteks ilukirjandusteoste arvustuste tellimisel, milleks meil on väga vähe ruumi, ongi üks kriteerium see, kas tegemist on piisavalt etableerunud autoriga. Arvustust väga värske, noore või uustulnukast kirjaniku teosele, isegi kui on väga hea tekst, ma ilmselt sinna ei telliks. Ütleme siis nii, et ka *establishment* vajab oma nurgakest. Tallegi peab jääma selline meeldivalt kuiv, hall ja igav paigake siin ilmas. Keel ja Kirjandus sobib selleks vahest kõige paremini.

KAISA KASE

*

„Kui kõik räägivad ühest asjast,
siis see ei tähenda lõpuks midagi”
prahvatab noormees kohviku kõrvallauas
sõbratarile.

Nad on viimased veerand tundi
püüdnud rääkida
armastusest.

Vanade kreeklaste maakaardil
laiusid mandrid:
Eros, Philia, Ludus, Agape, Pragma ...

Millal need kokku põrkasid?

Millal need kurdusid mandriks
kus õhtuhämaras
teeneteist otsime
kuid ei saa
ega saa
üle mäeharjade me vahel?

Miks me mälume
ainsat sõna
mis meile on jäänud
kuni see kohvi ja apelsinitrühvli kõrval
kaotab maitse?

*

Müüa maja
maantee ääres
sirelipõõsa tagant
vilksatab müügikuulutus.

Aeda ei ole ümber
aknaid ei ole ees
aga
potentsiaali on palju

on värskest värvitud bussipeatus
ja luitunudkollane postkast
kuigi väsinud mõlemad
ootamast busse või kirju

on mustasõstrapõõsad
ja põdrakanepivarred
tühjust suurema pere jagu
ja pääsukesedki mahuks

sinna majja
maantee ääres
mis meenutab tühja lootust

aknad on puruks löödud
aed ammu pikali vajunud
aga tellised seinast
ikka ei kuku.

*

Nad jalutavad mu poole
unisel kevadõhtul
jõeäärsel papialleel

võõras poiss
hoiab võõral tüdrukul käest
ja nad näivad nii õnnelikud
et mind torgib kadedus.

Sel hetkel
kui jõuame kohakuti
kuulen pealt poisi sõnu:
„Ma olengi selline,
et ma ei võta kedagi tõsiselt,”

„Kas see ongi nüüd
see hetk või?”
kohkub tüdruk ta kõrval
ja nad kõnnivad
minust mööda.

Rühin edasi
papliltelt hõljub tolmu
seljakott surub õlga
üha rohkem longu
aga üksindust
on ühtäkki
kergem kanda.

*

Astun trepikojast välja
tuulisesse septembriõhtusse
kui mind tabab mööduva mehe
kähe hääl.

„Nii ta seal istus –
sardell ühes ja õlu teises käes,
ise kuue- või seitsmeaastane ...”
sõnab ta kõrvalkõndijale.

Jään neile järele vaatama –
kaks meest –
ühe nõgised sõrmed
klammerduvad leistangi külge
kui ta jalgratast edasi lükkab
teine lonkab ja kilekott ta käes
koliseb sammude rütmis.

Nii nad lähevad ...

Kui saaksin vaid
neile järele joosta
ja hüüda:
vabandage
vaadake
teil läks üks lausekatke lendu.

Ja minul ei ole jõudu seda
endas edasi kanda ...

JUHAN ARU

SINU KÕRVAL

olen tühi, kui sind lähedal pole
plekist ämber, kuhu tibutab
kevadine vihm

sinu kõrval olen nagu raagus puu
ööga kaotanud lehed

plekist ämber aianurgas –
kas ta põhi veel peab?

ööga raagu jäänud puu –
kas ta õitseb sel kevadel?

*

sinu kõrval olen õpik, olen ilukõne
ja veidi lakei

olen head kombed, parajad sõnad
ja õpitud tõed
mul on hoolitsetud riided
ja mõõdetud pilk

sinu kõrval olen traksidega poisike

*

sinu kõrval tunnen end nagu kodus

võin käia alasti
jätta vedelema asjad

tunnen end hästi
teen omi tegemisi

ei märkagi sind enam

*

su hellusega harjunud
sinu kõrval olen vangis
su voodil

mõne suudluse eest

SINILILLED

sinililled õitsevad
kuigi oodata on lund

nartsissid läksid kasvama
aianurgas, kus keegi ei käi

laial väljal seisab kask
vastu tuult

üks pääsuke jäi talveks koju

*

väiksed pungad sinililled
piiluvad

järsku läinud soojaks

jõgi rullub üle kalda
mättad lirtsuvad

värske muda lõhnab
sädistavad vint ja kiur

aga mina nagu võõras
puhtad püksid, kingad kuivad

läbi puude (siiski)
päike hellalt paitab põsel

KUS ON KODU?

päeva esimene helk
üle magava järve
jäävad lumised kaljud

veel on vaikne
vaid kirikukell
Zürich ärkamas

ringutan tänaval
nagu omas kodus

*

hilised tunnid
Stockholmi lähedal
nii valge ja kodune
ei mäleta kuidas uinuda
nii heledas

mere niiske lähedus
rahulik rohelus
õhk karge kuid kodune

lehed seisavad
taevaäär punakas
tuttav on lindude laul

kaugemal vilgub majakas
kutsub

meri mühiseb
ei mäleta kuidas uinuda

*

õhtuvalgus vastu Cami jõge
soe ja julge
nagu naerataks
kui vesi kergelt lainetab

linnud jälgivad siuts ja sädin
õhtuvalgus ja jõgi
kahekesi, lihtsad ja lõbusad
vanade uhkete hoonete vahel

*

kodu on seal kus kõnnin
pole püsi

Berliinis magan hästi
Pariisis magan hästi
keegi juba ootab Zürichis

olen moodne kodutu
seinu pole
aknad on pärani
ase üle ilma laiali

Mu vennal on tekkinud kõõm. Lahtised tükid katavad tema patja ja kitsast rinda. Ma ostsin kollase etiketiga šampooni. Apteeker lubas, et see aitab.

Pean oma venna voodist vannituppa aitama, sest tema õhukestes jalga-des pole piisavalt jõudu enda valguva ja pehme keha liigutamiseks. Sellest pole midagi, tema kere on kerge. Venna kael on nõrk ning tema kaunist pead toetan ma oma õlale, et see ei vajuks mu käte vahelt rippu. Me liigume aeglaste, vaiksete sammudega vannituppa. Vend on täna nukker ning kuna tema jalad ei suuda teda ka parematel päevadel eriti kanda, pean enamiku keharaskusest endale toetama. Kaamed peened varbad lohisevad tulutult linoleumil, ta proovib vaevaliselt jalgu edasi ja tagasi liigutada. Hämarasse magamistuppa paistab koridorist kollane hõõglamp, mis ajab

tumedad silmad kissi ja kinni, krimpsu. Vend peab natuke puhkama, ma toetan teda uksepiida vastu ja katan ta näo oma käega, mu päevitunud sõrmed peidavad silmi valguse eest. Ta avab kitsad värvitud huuled, kuid ei too kuuldavale ohetki. Ma võtan venna selja tagant uuesti kinni ja õõtsuvad sammud kannavad meid edasi vannituppa.

Ma toetan ta vastu tualetipoti turvakäsipuud. Mu sõrmed on vannitoa külmusest kanged ning särgi lahtinööpimisega läheb kaua aega. Vend avab oma parema silma ja vaatab vannitoa videvikus mulle otsa. Ma olen liiga aeglane, loomapiltidega pidžaamapluus muutub tema jaoks aga üha ärritavamaks. Ta hõredate habemekarvade sees avaneb musta võruga määritud suu aeglaseks viginaks. Saan lõpuks nõobid lahti ja venna keret enda vastu toetades võtan tal särgi seljast ära. Tõstan ta käe üle oma kaela, turjaga kaenla alt toetades saan jalast maha libistada kummiga ülal püsisivad püksid. Pidžaama jääb põrandaplaatidele vedelema, me võtame hiljem puhtad riided. Ma tõstan venna leige veega pooltühja vanni. Ta vajub nõrgalt vastu pehmet plastkattega kaelatuge ning ma saan tema rinna pealt läbi tuua kummipaela. Ma pean keha fikseerima, muidu vajub pea vette. Sein peal ripub plekkkopsik, millega kastan oma venna märjaks. Vanni kõrvalt võtan kirjusse paberisse keeratud seebi. Kisun paberit kinni hoidva teibitüki katki ja voldin pakendi hoolikalt lahti. Uus seep lõhnab imeliselt lavendli järele. Seepi vannivees märjaks kastes hakkab švammiga tema keha hõõruma. Hele nahk muutub nuustiku ja vee koostoimel roosaks. Tema luidrad, kleenukesed jalatorud on peaaegu karvunud ja ma pesen need kähku puhtaks. Kiirustan liialt, vend väaksatab ja oigab. Tema põlve juurde on tekkinud kole kollakas-sinakas plekk. Ma silitan laia laupa tema rahustamiseks ja seekord ei puhkegi vend nutma. Jälg tema põlvel peaks varsti kaduma, tolle pärast pole mõtet muretseda. Svammiga puhastan kubeme ja suguelundi, kannikate vahelt tema päraku. Vesi määrdub sellest tumedaks, venna jalge vahelt tuleb musta voolust ning tükke. Ma pesen teda nii kaua, kui eritus lõppeb, seejärel lasen vanni veest tühjaks.

Segisti kang on veeplekiline ja käib raskelt. Kraanist tuleb esmalt liiga kuum vett, mu venna nabaümbrus tõmbub punaseks ja ta kriuksatab kaeblikult. Teine katse osutub parajaks, vend lõdvestub, kui kraanist tuleb juga teda tabab. Loputan venna ja vanni puhtaks ning seejärel panen ära-voolutorule uuesti punni ette. Ma pesen tema pehmet kõhtu ja külgi ning kondist roiestikku. Vend jälgib mind tumedate väikeste silmadega ja ma vaatan talle vastu, mu käed jäävad seisma ja hetkeks me suhtleme. Kuid

ta hakkab peagi ebamugavusest nihelema ning ma mõistan, et oleme siin juba niigi kaua aega veetnud.

Ma toetan venna vastu enda rinda ja küürin kärmelt ta selga. Nõjatan ta uuesti vastu vannituge. Ajan lühikesed juuksed ning kuiva peanaha vahutama. Loputan seebi kiirelt maha just siis, kui vend nihelema hakkab ja tõeliselt kärsituks muutub. Ta tahab vannist välja, tagasi oma tuppa, kuid meil on veel pesta vaja. Ma võtan uue šampoonipudeli ning pigistan oma peopessa roosat geeli. Pärast seebi puhast aroomi on selle lõhn õõvastav. Mu vend vaatab mulle otsa ja väikestes silmades välgub hirm vastikult haiseva uue asja ees. Hõõrun šampooni juustesse, kus geeli neon muutub määrdunud vahuks. Venna suu tõmbub krimpsu ja ta vigiseb, vaevu uut õudset protseduuri välja kannatades. Šampoon hakkab mööda tema nägu alla voolama, ma ei jõua seda piisava osavusega ära pühkida. Seepi läheb silma, venna pisarad voolavad koos šampoonivoogudega mööda tema aukus põski. Loputan kopsikuga kiiresti tema pea ja silmnäo puhaks. Silitan tema sümmeetriata kolpa, mu sõrmed leiavad iseeneslikult tee igasse sobivasse lohku tema pea paremal küljel. Tõmban venna enda poole ja suudlen kergelt laupa.

Kunagi käis vend ka väljas. Ma olin siis veel laps, õde meenutas seda, kui ta veel külas käis. Mäletan seda kah, küll mitte eriti hästi. Teda viidi kord nädalas õue, siis ta veel kõndis päris ise, kepi abil. Ta tuli suvisesse hoovi, kus mina teda ootasin. Vend istus pingile, täpselt samasse kohta, kuhu igal korral. Selg küürus vaatas ta teisi inimesi hoovis, kes kõndisid ringi või istusid pinkidel või tegid suitsu, kui keegi oli neile suitsu toonud. Siis istusin oma venna kõrvale. Tal olid natuke väändunud hõbedaselt peegeldavad päikesepillid ees. Sellised nagu Ameerika politseinikel. Vend pööras pilgu minule ja tõstis tervituseks käe. Vaevalt kakskümmend sentimeetrit põlvest, lehvitas ja käsi langes taas põlvele. Ma arvan, et ma ei olnud talle siis eriti huvitav, sest ta pööras oma pea kõrvale ja vaatas uuesti teisi inimesi hoovis. Kui mõni mööda kõndis, siis ta tervitas neid samamoodi nagu mind. Seal oli vana naine, kes suitsetas kogu aeg. Ta kõndis õues ringi ja tema suits tuli alati venna poole. Vana naine seisis ligidal puu all ja vaatas meid. Ma olen kindel, et ei näinud tema silmi, kuid mäletan, et need olid kassis ja õelad. Vend ei meeldinud sellele naisele. Ta vaatas meid puu alt ja saatis meie poole hiiglaslikke võikaid suitsupahvakaid. Minu vend vihkab halbu lõhnu. Vana naise suits ärritas teda. Ta hakkas sisetama, ta tahtis naisele midagi öelda. Venna sisin hakkas valjemalt kõlama, ta ajas suu pärani lahti ja murdunud pisikeste hammaste vahelt voolas

välja karje. Kogu aed jäi selle peale vaikseks. Kõik kuulasid venna häält ning kui öde juba venna poole tormas, hakkasid teised kartma. Tema hääl oli väga kõva. Kui öde oli tema õlga puudutanud, jäi vend wait. Aeda tulid mingid teised mehed, sanitarid, kes tõstsid venna sülle ning tassisid kiiresti tupp. Kõik teised suunati tema järel sisse. Mina jäin pingile istuma, üks. Kuulsin eemalt tänavalt autosireeni, kriginaid, hüüdeid. Päike paistis ning ma läksin siis koju.

See öde ei käi meil enam külas. Ta sai lapse ja hankis endale teise töö.

Venna rätik on valgete ja kollaste triipudega ning ma hõõrun ta kiirelt puhtaks. Ta on veel loium kui enne vanni, uut viisi pesemine ja sellega kaasnenud erutus väsitask ta täiesti ära. Tõstan venna vannist välja, asetatan poti peale istuma. Võtan riivli pealt puhta flanellpidžaama, kastanpruuni tartaanmustriga. Särk läheb lihtsalt selga, ma panen nõõbid kiirelt kinni. Püksid asetan põrandale maha ja libistan venna jalatorud põlvedeni püksisäärtesse. Ma olen kärsitu ja tõmban venna liiga rohmakalt ning ta oietab valust. Lasen tal tagasi potile vajuda ja proovin hetke pärast aeglasemalt, siis õnnestub. Vaatame vennaga teineteist ning ma tõstan ta oma käte vahele. Pärast väsitavat pesu pole mõtet proovida teda kõnnitada. Ma katan ta silmad vaikselt oma käega, astun läbi kirka koridori magamistuppa. Seal ootab meid ees sõbralik hämarus.

Panen venna tema tooli, kus ta tegusamatel päevadel istub. See on nahast tugitool, mis hakkab vaikselt juba pragunema ning haisema. Oleksime pidanud juba ammu uue tooli ostma, säärase, mis tema keha ja pead paremini toetaks. Ma ei usu, et vennale uus tool meeldiks. Vana on oma. Kuigi haisev. Olen täiesti kindel, et uus tool oleks kole, mitte ainult minu meelest, vaid ka venna jaoks. Kõva ja plastist, ilmselt mingit ebamääraast heledat või beeži värvi, kohatu vormiga. Samal ajal, kui vend tugitoolis lebab, vahetan tema aluslina, padjapüürid ja tekikoti puhaste vastu. Seejärel asetan ta selili patjade najale ja tõmban talle teki peale. Venna pea kõrvale jääb tema kaisuloom, halli värvi multikajänes. Ma suudlen teda veel kord laubale. Kuulen, kuidas ta vaikselt nohisedes uinub.

ANN VIISILEHT

peatati maalehe tellimus

I

kallis vanaema
kuhu sa siis sõitsid?

eks seal alevis hakanud igav küll
kurkide kasvuhoonete kattevõrkude vahet
muudkui käia

pakkisid kohvrissi oma paar asja
seebikarbi ja rätikukese
heleda kitli ja kossid
ajalehest välja lõigatud anekdoodid
ristsõnad näpu otsas
itsitasid natuke
sinu moodi lõbusalt
naljatilk selline
ja hakkasid astuma
rongi peale

läbi vaikse alevi
suvehommiku hahas
nii kujutan seda ette
sest siis nägin sind viimast korda

maalehe tellimus aga
peatati hoopis veebruaris.

II

mul on tunne et ma ei tea su elust
päriselt rohkem
kui ühe nooruspäeviku lugu
mille ma kunagi kuurist leidsin

seal sa nutad kord
oma sünnipäeva päeval
jõe ääres väikeste kuuskede all
ja siis kasvad suureks

kõik muu on sina, kes küürib
sina, kes ohkab marjapõõsa tagant
sina, kes rohib peenart
tatsab kuurivahet

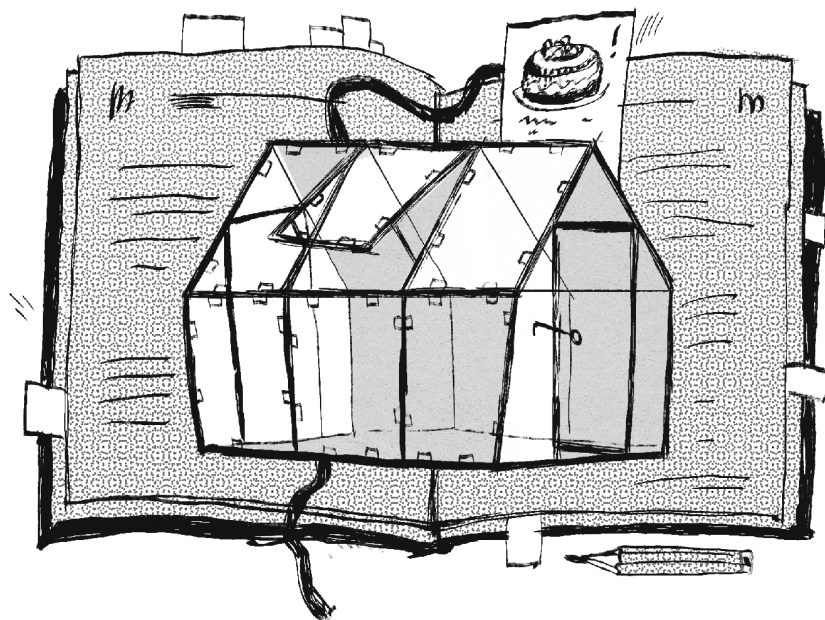
ma mäletan et sa rääkisid:
sinu unistus oli kunagi noorena
et kui sa saad oma esimese päris palga
siis sa ostad endale ühe suure kreemitordi
ja sööd selle üksipäini ära

aga sa ei ostnud kunagi
sest alati oli midagi muud rohkem tarvis
saapaid
jopet
süüa

sa nutsid
kui me sulle jõuludel püha ööd laulsime
nii laulis sulle lapsepõlves ikka
su kirikukooris käinud vanaema

ja kui tema suri
oli nii kurb
et oleksid tahtnud talle sinna hauda järele hüpata

mis siis veel
jah
mis siis veel.

III

vanaema
kuidas sa seda ütlesidki
ai sa vana pörsas!
kui miskit nässu läks
no mis too koperdab seal!

ütlesid
anneke
ütlesid
kullakene
nii siiralt ja paluvalt
jää veel
ära veel mine tagasi linna

ja mõnikord kihistasid ühegi mureta
nigu väikene laps
kui vikerraadios nalja tehti

vanaema kuidas sa seda ütlesidki
kuidas sa midagi tegidki
vanaema milline sa olidki

ja kas keegi terves su elus
üldse tõi sulle
selle kreemitordi
mida sa nii väga tahtsid.

IV

väike varatark sugulane
ütles unenäos mu emale
ära siis väga kurvasta
kui ta jälle mulla alla läheb.

V

tol õhtul istusin kaheni üleval
talveöö tuisus
ja kirjutasin sulle kirja
panin sinna juurde väljalastud pildid suvest
aiast
kõrvitsatest
sinul seljas sinine kleit ja peas kübar
mullased käed peenarde kohal harali
kirjutasin
kallistab väga-väga
anneke tartust

hommikul teade.

kuidas võib jääda hiljaks.

aga nüüd ma ärkasin
üles ja ütlen.

VI

kallis vanaema
ma teen siis ise sulle selle kreemitordi
kui me jälle näeme
peaasi et me jälle kord näeme
sa tead ju et ma küpsetada mõistan päris hästi
ja siis las ma vaatan rõõmuga pealt
kuidas sa üksipäini
selle kõik nahka pistad
ja samal ajal natuke naerda pugistad

mingit ütlemist meil võib-olla
teeneteisele rohkem polegi.

VII

aga sellesse kaugesse külla
ma enam ei sõida kunagi

sa oled minu igavikupühapäev.

asjad,

mis murravad mu südame

vanaemad või vanad tädid,
kes panevad jalga dressipüksid
ja tossud
näiteks lapselapse omad
ja sinna peale kitli või kleidi
ja tõttavad talitama
nad on nii haavatavad siis
ja mina koos nendega
nad on nii üksi oma maamajakestes
nende mehed on ammu läinud
või jätnud
nad on uhked olnud
ja ise edasi jäänud

asjad,

mis teevad mind meeletult
seletamatult
lohutamatult
kurvaks:

väike poiss,
kellele ema pani purgiga kartulit ja kastet kaasa,
sest koolilõunaks neil ei jätkunud raha
(a. kasemaa)

ema, vanaema ja laps,
kes nii hoole ja rõõmuga tegid moosi
korjasid marju hankisid suhkrut
ja siis see kees põhja
(v. luik)

kadri,
kui vanaema lubas tal sünnipäeva puhul lõpuks ometi kooki küpsetada
ja selleks lausa kaks väga kollast muna tarvitada
aga siis kukkus kauss põrandale
ja läks katki
ja taigen voolas välja
(s. rannamaa)

vanaisad,
kel raske on ammustada
kui neil on liiga vähe või pole üldse ambaid suus

klassivend algkoolis,
õpikud ranitsa asemel kilekotis
sest tal muud ei olnud

tädike,
kes tuli kohvikusse
luges peo peale sente
ja ütles: palun mulle pool suppi
(k. ehin)

mauno,
kes tegi endale ikka
„pudi”
nii ta seda nimetas
mis koosnes piimast ja saiatükikestest selle sees
kui ta tahtis midagi natukenegi paremat süüa
(a. kivirähk)

sellised asjad
mille vastu pole maailmas
justkui
mitte mingisugust
lohtu

kui nii kangesti püütakse
aga ikkagi
midagi ei ole

ma vaatan selle peale
veidra vesise naeratusega

sest süda
ausalt
murdub.

SIREL HEINLOO

*

veebruari õhk
sulatab lumest välja
kustunud tuki

*

päikeselaigus
esimene ärkaja
lumelabidas

*

laial kõnniteel
liiv krõbiseb hamba all
sula ei tule

*

hommikuvalgus
ei ole liigutanud
paigast varjugi

*

terav aianurk
päiksekiir lõikab silma
videovalve

*

hämaraal nõlval
purpursed pajutipud
põllu-taevapiir

*

tuules kihutab
üks õunapuuõieleht
kummuli ratas

*

tuuline ja kuiv
vihmaveetorst voolab
kastaniõisi

*

moonides teevad
kaheksa maamesilast
koos ketassae häält

*

koibiku haardes
habras vaarikakobar
keskpäevases jõus

*

aroonial on
oksad kaldu vajunud
teeb vahtrale teed

*

tokk ja roos hoides
teineteist tasakaalus
valmis sügiseks

*

päike on vastu
näen kibuvitsa puna
vaid aimamisi

*

ühe õhtuga
on kastanimunadel
paks lehevaip peal

*

haraka kõhult
peegeldub päike tuppa
hämarus köögis

PÄEVIK. JÜRI METSSALU

Ülestähendusi kogumiskäikudelt Lõuna-Harjus

2004

Jõuame Adrale. Jätan auto värava taha. Koerad hauguvad, jooksevad meile õunapuude alt vastu. Värav on vanema maja otsas, õunaaia taga väike krohvitud hoone, selle kõrval vana pikk palkhoone, mille seintel ja ümb-ruses igasugust huvitavat trääni, umbes nagu meie Taadil seintele ja mujale on kuhjatud, üks vana kirst paistab ka. Väravas tuleb vastu noorem naine, kelle käest küsime, kas vanad ka kodus on. On küll. Kutsutakse edasi. Naljaked kohevad koerad teevad tutvust ja lippavad meie ees läbi aia. Läheme tagumise hoone juurde, selle uks on lahti, uksest tuleb mõnusat hapukapsakeedu lõhna, noorem kutsub vanamemme välja.

Väga lähedalt võetakse vastu. Kõigepealt muidugi aasitakse natuke, et ajakirjanikud jah, ei selliseid me ei taha. Siis ma vastu, et me ei ole ajakirjanikud, me oleme ajaloolased, see on hoopis teine rahvas. Vanem naine tuleb palja-jalu välja, kissitab päikse käes silmi. Istume ukse juurde krohvitud seina äärde pingile, meile tahetakse paremaid toole tuua, enese kohta ütleb naine „Me tuleme mulla seest”. Meie see-peale, et me tuleme ka mulla seest. Meeleolu on hea ja vaba. Hakkame vanaperenaisega juba juttu vestma, ta hakkab juba vanast saunakohast rääkima, kui ikka otsustab, et tuleb taat üles ajada, taat teab hästi neid asju. „Ma pean taadi välja andma, tema mäletab paremini niukseid asju.”

Tuleb taat välja. Muheda, kuidagi nagu jutuvestja teadliku hoiakuga, samas üsna unine. Surume tal kohe kättki. Kui küsimus on kõlanud, teeb taat suu kõigepealt lahti, tõmbab õhku sisse ja siis ütleb. Tema jutustamise viis on hästi omalaadne, sellised huvitavad venitused ja ohked on vahel. Mõlemad räägivad üsna arhailist keelt. „Sinna” on näiteks „sõnna” ja mil-legi kohta, mis oli vanasti, öeldakse siin kandis „eluaegas”.

Kohtumine Adra pererahvaga jätab minusse sügava jälje. Jutt on kohe algusest saati huvitav ja tihe, palju külaajaloolist, vanaperemehe enda elust, maastikust, kaugematest paikadest ja isikutest. Vestelda on mõnus. Saan üsna ruttu aru, et oleme õigete inimeste juurde jõudnud. Piima järele tulnud tütar läheb ära ja vanaperenaine vist ka kapsaste juurde tagasi, nii et lõpu-poolle ajame vaid taadiga juttu.

Räägime vanast ohvrikivist ja Surnumäest, Pae mõisast, Rebasteallikast, Pae urgetest ja paljudest teistest paikadest. Ühel hetkel tahab taat meiega kaasa tulla, meile paikasisid näitama. Ta läheb tuppa ja naine annab talle puhta pluusi ja uued püksid jalga. Istume autosse ja esimene koht, kuhu

läheme, on Pae mõisa ase. Seal on okastraadist aed. Ma ei jõua vana mehe läbipääsuks traati alla ega üles painutama hakatagi, kui taat juba nõtkelt toenglamangus on ja sujuvalt end traadi alt läbi libistab ja jälle püsti tõuseb. See toimub nii ruttu, et me Priiduga vaatame vaid pärani silmi teineteisele otsa ja ahmime õhku.

Taat viib meid Pae mõisakese asemele, kus on näha veel pea täiesti kui-vanud tiik ja saareke. Mõisaasemel seisab hulganisti nõukogudeaegset põl-lutööttehnikat. Pae küla on tema teada kolm korda maha põlenud. See on päris väärt asustuslooline pärimus, mis võiks kirjalike andmetega võrd-lemisel näidata, kui kaugele kollektiivne mälu ulatub. Pae küla on Taani

hindamisraamatus 12 adramaaga kuninga valduseks. Priiduga leiame need Taani kuninga 12 adramaad üles. Külatänavast põhja-kirde poole langeval kallakul praeguste hoonete vahel kartulilappidel on tumemust pinnas, kust kohutavast mullatolmust hoolimata mõnegi muinasaegse potikillu välja näpime.

Siis sõidame Surnumäge otsima. Maastik on praegu võrreldes Adra vanaperemehe lapsepõlve ajaga väga muutunud. Ta räägib meile, kuidas ta siin suusatas ja on siin iga künka lapsena läbi käinud. Kõnnime pikalt üle turbavälja, möödume üksikutest suurematest puudest ja väikestest saludega künkakestest. Päike kõrvetab üha rohkem, turvas ja kraavi-äärne võsa õhkavad niisket kuumust, kõik lõhnab kevadiselt, lehtede ja rohu kasvamist võib kõrvaga kuulda. Kõnnime vana mehe kõrval ja oleme vait. Tema räägib aeg-ajalt. Siis on temagi jälle hästi tasa ja uurib ümbrust. Korra tõstab käe ja viipab vaikides võsa poole – toomingas õitseb. See on esimene õites toomingas minu jaoks sel aastal ja mul on selle üle hea meel, et näen teda just sel käigul selle mehe juhatuse peale.

Jõuame uudismaalagendiku tagumisse otsa. Kõik on vahepealsete aastakümnetega niivõrd muutunud, et mees jääb mitu korda seisma ja jutustab omaette, kuidas lapsepõlves oli, ja kaalub, kas tegu on sama kohaga või mitte. Vaik sulab päikeselöösas, vanamees istub ohates palgijupile, võtab prillid eest ja pühib laubalt higi. Loen ühel kännul aastarõngaid ja saan üle saja.

Mul hakkab korraga väga kurb. Selle vanamehe pärast ja tema lapsepõlve pärast ja maastiku pärast ja puude pärast. Istume seal ja oleme vait.

Siis ragistame tihnikuid pidi edasi. Läheme üle kraavi ja kohe puutub meile silma üks kivi, mille pealt leiame natuke samblasse kasvanud risti ja arvu 19. Oleme taas raiesmikul, mis kerge künkana ümbritsevast eristub – see ongi Surnumägi, sest kui Adra taat laps oli, kasvas sel künkal vaid üks suurem haab, teised puud olid väiksed, ja haava kännu leidsin ma üles. Vanamehe silmist paistab rõõm, et koha lõpuks leidsime. Ta ütleb mulle, et vaataksin ikka hoolega, kas see kõige suurem on haavakänd.

Katku ajal viidud surnuid kandraamidega üle soo Surnumäele. Järgmisel päeval kuuleme Radiko taadi poja käest, et ümbritsevat sood kutsutakse Surnumäe sooks ja sinna maetud ka Põhjasõja ajal. Vaarpuu Eevi räägib mulle hiljem, et Surnumäelt ei lubatud vanasti puid raiuda. Kardetud katku vallapääsemist. Ja mulle tundub, et selles tabus oleks justkui säilinud ka midagi muud kui katkukartus, midagi paiga austamise sarnast. Aga seda ei tea enam. Nüüd on see paik lagedaks raiutud.

Pöördume tagasi. Ja taas pikalt üle turba kõndides tunnen üha enam, kuidas see vanamees mulle südamesse kasvab. Ma ei saa ise ka aru, kuidas see täpselt on. Ma näen ühtäkki, missugune lihtne väärikus on temas. Tema tööst pragulised traktoriõlised käed ning erk ja kuidagi teadlikult rahulik olek meenuvad mulle nüüdki.

*

Surnumäe juurest sõidame suure Rapla-Juuru tee peale tagasi ja jätame auto tee ääres seisma. Üsna suure tee lähedal, väikese metsariba varjus, seisab suur kahe vägeva inimtekkelise lohuga kivi, mille kohta taat teadis ka ühe „legendi” rääkida. Nimelt talupojad ei tahtnud, et Pae mõisahärrad käiksid selle kivi peal piknikke pidamas. Siis üks talumees läks ja sittus sinna kivi peale lohkudesse. Sellest saati mõisnikud enam ei käinud. Mul tekib kohe mõte, et äkki talupojad olid unustanud ohverdama käimise, aga kivi oli neile sellegipoolest veel tähtis ja kuulus nende maailma, mitte mõisasaksade maailma. Nii on seletatav, et kivile võis sittuda eesmärgiga paruneid eemale ajada. Ei tea muidugi jälle.

Et päev hakkab juba õhtusse jõudma, sõidame kodu juurde tagasi. Seal näitab taat meile oma hoburaudade kollektsiooni ja jutustab, kui vana mingisugune raud on ja millisele hobusele see alla käis. Õhtupäikeses ilmub lauda nurga tagant välja ka perenaine, käes suur tohutu kolmeharuline raudkonks, nagu mingise kolli käpp. Siis laseb taat meil mõistatada, millega on tegu. Meie ei arva ära. Tegu on Inglise mõisa teomehe sõnnikukabliga. Viisin selle vägeva tööriista Mahtra muuseumisse. Mäletan, et kui suvel Juuru muuseumi konksu ära viima sõitsin, tuli tee peal Pae küla vahel Adra perenaine jalgratta ja vihmakuuega vastu, nagu hääks märgiks ja kinnituseks, et vana tööriista ilusti muuseumile annan. Muidu sõitis too riist minuga igal pool pagasiruumis kaasa, näitasin teda siin ja seal sõpradele ja usutlesin neid Adra taadi kombel. Ega keegi ei teadnud küll, mis tööd sellega tehti.

Ajame veel veidikese juttu ja teeme maja juures pingil mõned pildid. Praegu vaatan, et mida ma ise sinna pildi peale pidin ronima, ühtki pilti vaid vanadest endist ei olegi. Mällu sööbib aga väga sügavale see, kuidas nad meist sinna pingile vaikides maha jäävad, pilgud kaugel õhtupäikeses. Tundub, nagu astuksid nad kohe-kohe isegi päikesekulda ära, koliksid kokku kogu vana maailma ja võtaksid enesega kaasa.

Minidiski peal on ka enne lahkumist üsna pikk ja mõtlik vaikus, mille järel ütleb perenaine: „Jaah, kui rehkendada, eks me olegi siia kauaks jäänd.”

★

Sõidame Tagapere tallu. Mees on õue peal, roosa triiksärk tihedalt seljas, kaelaauk lahti. Jätan auto väikese suvila moodi majakese värava taha seisma, peremehel endalgi on masin õue peal. Samas seisab ka muruniiduk. Enne kui üldse rääkima saame hakata, peab ümarik ja rõõmsa näoga mees kõige oma koerakarja tuppa kinni panema. Need väiksed nähvitsad klähvivad äraütlemata hoogsalt.

Esimene asi, mis ütlen, on et me ajame niisuguseid kohti taga, kust luid välja on tulnud. „Ei ole kuuld?” pärin. Mees vastab: „Ei ole kuuld.” Siin säärane kõnepruuk töötab. Pärimedasi maa seest tulnud asjade kohta. Karstiala nimetab, hobuseraudu on leitud. Räägime siis, et me käime külaasemeid pidi. Siis soovitab naabrimeest, kes on vana metsavaht. Ütleb, et lõhkekehi ei ole tulnud. Kummituse kohta ei tea, vene ajal inimesed jõid ennast täis ja kummitasid ise. Naerame.

✱

Kui ma olin väike poiss, siis leidsin vanaisa aidast vana hallikstõmbunud voki. Olin oma leiust väga vaimustunud. Ma tahtsin vokka teistele ka näidata. Vinnasin ta pimedast aidast üle kõrge uksepaku ja suure trepikivi välja suvepäikese kätte. Vokk oli vist minust suuremgi. Tarisin ta üle õue toa poole, et teda teistele ka näidata. Värava vahel ma kukkusin ja vokk purunes mu käte vahel tükkideks.

✱

Jätan jälle auto väravasse. Maja juures jälle koer, kes laisalt meid haugub. Teine koer on suur ja eriti rahulik. Astun tasakesi õue poole. Õunapuude all lebab ülisuur traktoriratas ja mitu meest ja paar poissi on selle peal kõhuli rõõtsakil ja arutavad omavahel midagi, kõigil käed õlised. Ütlen eemalt tervist. Kõige kogukam mees ehk Risti talu peremees Mati Radiko ajab end püsti ja tuleb meie juurde. Ütlen, et oleme ajaloo üliõpilased. Esimene küsimus on kohe luude kohta. Mees vastab: „Ei, kurrat, ei ole. Kontisi ei ole leind.” Siis, kui maa seest tulnud asjade küsimus on kõlanud, ohkab mees iseäralikult. Seda ohkamist oskan nüüd tähele panna, kui teda lindilt kuuln. Kohe algul me ei teadnud, et Mati on Adra taadi poeg. Aga nüüd kostab ohkamine küll isalt päritud olevat.

Kui Mati on ära ohanud, küsib teine mees õunapuude alt, miks me luid otsime. Siis ma vastan, et otsime vanu kalmekohti, mispeale räägib Mati meile Surnumäest. „Põhja sõja aegas maeti, katkuaegas maeti.” Isa oli rääkinud. Saamegi kohe teada, et Adra taat on tema isa. Teen sel kohal vea ja reedan, et isaga juba rääkisime ja Surnumäel ja mujal ära käisime. Kui ma poleks seda Matile teada andnud, räägiks ta ehk ise veelgi rohkem. Nüüd ta teab, et isaga oleme kõnelnud, ja arvab vist, et mis temagi siis rohkem räägib, et need jutud ongi valdavalt isalt. Oleks pidanud tal enesel rääkida laskma, nii oleks saanud isa ja poja lugusid võrrelda.

Mati on huvitatud, kas hakkame Surnumäel kaevama ka. Jutt on kohe alguses hoogne. Edasi räägib ta juba Hõreda mõisa hobuste matusekohast ja helistab ses küsimuses ka Siniialliku Ennule. Päris pikalt räägivad. Seejärel saame talu väravas kaartide juures kuulda veel paljude paikade kohta.

Suure osa oma tööpäevast istub Mati traktoriroolis ja harib maad. Nii kummaliselt vastuoluline on tema minevikuhuvi ja hoogsad jutud sellest, kuidas ta oma üle küla ulatuvatel põllumaadel „tustib” – taluasemeid ja muldvalle laiali lükkab, puid juurib ja kive nihutab. Aga just põllumehena tunneb ta ümbruse maastikku ülihästi ja mitte lihtsalt niisama, vaid ühes pärimusega, mida ta ise vabalt tõlgendab.

★

Peatume Hõreda asulakohas, mis on ilusti lahti. Õpetan Marjule potikillude otsimist. Näitan talle, missugused potikillud on. Ja möödub vaid mõni hetk, kui Marju leiab ilusa servatüki. Päris hää peotäie korjame. Filmime ka.

Kõnnin piki maanteed ja järsku näen, et üks kivi on väga kivikirve moodi. Rõõmustan tohutult. Enne kui kivi üles võtan, tõuseb mu rõõm kõrgele taeva poole, hüüan Marjut vaatama. Siis aga võtan kivi üles ja ta ei paista mulle enam üldse nii kivikirve moodi, ainult natu-natukene. Nii kummaline on kogeda suurt rõõmu kõrvuti pettumusega, et küll ma ikka olen diletant, küll ma ikka hõiskan enne õhtut. Siiski ei anna see kivi mulle rahu ja otsustan ta kaasa võtta. Villem siis ka õhtul vaatab seda ühelt küljelt kirve moodi kivi ja ei või samuti midagi öelda. Tassin seda

kivi endaga mõnda aega kaasas. Ta on mul pikalt autos. Igaks juhuks. Siis lähen Kivisaarde kaevama, kivitükk ikka autos. Kohe esimesel õhtul näitan Kriiskale kõigepealt pilti Oela Kuberilt tulnud kivikirvekatkest, mille ta kohe registrisse kannab. Siis mõtlen endamisi, et ei tea, kas maksab Kriiskale üldse rääkida sest Hõreda „kivikirvest”. Mulle enesele on inimesed ekskursioonide ajal põllult peoga kruusakive näha toonud. Ei tihka

ise kah suvalise kiviga lagedale tulla. Aga ikka kripeldab ja siis ma lähen üle pimedada õue kaevu juurde ja võtan autost selle kivi kaasa. Viin Ahjuoja tagakambrisse, kus Aivaril on kaevamiste ajaks kontor sisse seatud. Enne tuppa astumist pistan kivi taskusse.

Siis räägin, et vaat kevadel oli selline lugu, et ma leidsin sellise kivi, mille puhul ma ei saa kindel olla, kas tegu on kirvekatkega või mitte ja et ma võtsin selle ikka igaks juhuks siia kaasa. Kriiska ütleb: „Näita!” Siis ma tammun natike jalalt jalale ja pistan käe kahtlevalt taskusse. Kriiska nõuab ikka näha ja ajab arvuti taga plastmasstoolil käe õieli. No ma siis lõpuks näitan oma kivi. Kriiska võtab kivi kätte ja ütleb hoobilt: „Kivikirves jah!” Dateerib ära ka nobedasti.

*

Koputame uksele. Nati läheb aega ja välja tuleb pikk paljasjalgne kollase pluusiga naine. Kui end tutvustame, siis on ta väga lahke ja kutsub meid eeskoja kõrvale plasttoolidele istuma, pühib veel käega toolid üle ka. Ta on algusest peale avatud ja kui kuuleb osalt arheoloogilisi, osalt kohapärimuslikke küsimusi ja ei tea nende kohta suurt midagi öelda, muutub ta nagu kurvakski, et ta ei teagi meile midagi rääkida. Ja meie ka, sest pool päeva pole me kusagil midagi kuulnud. Ma juba mõtlen, et niiviisi kurvalt me nüüd ära lähemegi. Need kohapärimuse küsimused on küsitud kuidagi rabedamalt kohe alustuseks ära. Siis ma kuidagi jään mõttesse ja nagu muuseas küsin ema ja isa kohta ja vana Eesti aja kohta ja kuidagi satume krattide, kummituste, vene pappide ja nõidade juurde. Need lood on elusad ja elavad ses naises. See paistab tema silmadest.

*

Näen juba eemalt maasikapeenarde vahel kõplavat perenaist. Südame põksudes korjan kõrvalistmelt jälle oma tehnika ja paberipaki välja ja astun õue. Eevi tuleb juba vastu, jälle mõnusalt paljajalu. Teen juttu kõigepealt kohe tema vennast ja küla lauludest. Rääkisime eelmine kord, et venna pillilugusid ja külalaulu võiks üles lindistada. Nüüd sobib see jutt hästi hakatuseks.

Otsustan, et küsin Eevi käest süsteemselt vähemasti kõik Mari Sarvelt saadud usundiküsimused ära. Jutt sujub hästi ja küsitluskava järgimine ei tekita pinget, nii nagu see on mõnel pool küsimustiku lõpupoole juhtunud, eriti veel siis, kui inimene vähe vastuseid annab ja küsimused liiga tihti kõlavad justkui ülekuulamisel. Sellist kergelt gestaapolikku piinlikkust Eeviga ei teki. Tema vaatab oma siniste ja sügavalt tarkade silmadega mulle otsa ja me oleme aeg-ajalt niiviisi vait. Ja mulle tundub, nagu oleks see vaikus pärit nendelt suvepäikeses vaikivatelt metsalagendikelt, kus Eevi on ikka peatunud ja tuuletut laant enese ümber kuulatanud. Sest Eevi oli metsavaht ja liikus looduses palju ringi. See tundub mulle temast ja ta maailmast rääkides päris oluline. Ja seegi, et ta on oma tööd tehes palju mootorrattaga sõitnud, annab loole kuidagi omaette värvi juurde.

Praegu tagasi vaadates tundub mulle see jutuajamine kui ühe noore ja huvilise poisi ning targa ja kogenud naise siiras vestlus, kus naine räägib

noorele asjust justkui niiviisi, et neid asju tänapäeval hästi enam uskuda ei taheta. Aga need asjad on midagi sellest ilmast, sellest olemise viisist, mis poissi väga ligi tõmbab ja mida naine isegi veel oluliseks peab. Sest Eevi kinnitab mitu korda ka ise, et need imelised ravivõtted ja paranemised on tegelikult võimalikud. Ja mina tõesti usun ka, et on.

*

Ükskord, see oli vist 2003. aasta kevadel, läksin üksinda asulakohale. Tuiasin ja koogutasin seal pikalt, aga midagi nimetamisväärtset ei leidnud. Mõtlesin, et ju oleme ta juba nii puhtaks korjanud või käitub ta minuga seekord nii. Ma aga ei muretsenud liialt, vaid sirutasin selga ja vaatasin kevadist ümbrust. Taevas oli kõrge ja sinine, päike kuldaskõik üle, põllud tahenesid. Ja üks lõoke vidistas üsna minu lähedal ja madalal. Ma vaatasin teda ja ta lendas mulle lähemale ja laulis kõvasti. Siis hakkas mul kummaline tunne, ma aimasin midagi, millest veel täpselt aru ei saanud, mille olemuseks ongi see, et temast täpselt „aru” ei saada. Lõoke lendas must eemale põllu serva ja laulis seal pikalt ühe koha peal, tõusis ikka üles ja siis kukutas end samas paigas jälle allapoole. Minu aimus aina tugevnes, ma tundsin nagu kõhuga või südame või enese sisemusega, et see lõoke ei ole tavaline lind, vaid et ta kutsus. Ja ma astusin talle ergastatud olekus lähemale. Kui jõudsin sinna, kus ta pikalt laulis, tõusis ta mu pea kohale. Ja mina muidugi vaatasin jalgette maha ja silmasin seal üht väga ilusat võreornamendiga potikildu. Lõoke laulis veel natuke mu pea kohal ja lendas siis minema.

Vaat selline lugu. Sest korrast alates usun täielikult, et on võimalik osata lindude keelt.

DENGÓ JÜRGEN

*

Lapsena rohisin emaga kartuleid.
Ema tutvustas kartulitaime ja umbrohtu,
umbrohi tuli ilusti mullast välja,
ilusti tuli, pistis pea, et saaks kinni võtta.
Ema ei kiirustanud kuhugi, ta rohis kartuleid.
Emal oli aega, rahulikku meelt.
Nüüd rohin naisega maasikaid.
Naine näitas maasikataime, kõik muu on umbrohi.
Umbrohi ei tulnud mullast välja,
juured ragisesid, ta kasvab varsti uuesti.
Naine kiirustab igale poole, maasikatki on juba
rohitud küll. Temal pole aega,
ja veel vähem on tal rahulikku meelt:
minu saatis peenravahet rohima,
et ma ei tõmbaks välja oma südame maasikataime.
Nüüd on maasikad valminud, korjatud, söödudki,
varsti tuleb põldmarjade aeg.
Neid ei rohita üldse,
Oma kidaliste okastega kisuvad nad verele käed ja südamedki.
Aga ma ei pahanda, kõik on hästi,
mul on aega, mul on ema antud rahulikku meelt.

*

See on see mis on olemas
viis sõrme hoidmas kätt
või käsi hoidmas viit sõrme
vaata, õhus on viis tulejuga
või vähem või rohkem
võrdselt üksteisest eraldi
nagu kokkupõrkekursil lennukid
kindlalt üksteise suunas
kohtuvad maaga ja saavad üheks
ühel hetkel, ühes kohas.
Õhus on viis tugevat joont
ja hulk väiksemaid täppe
ja siis pole seal midagi
ainult kujustus jääb
kui sa ei näinud
ei jää midagi
ah et see siis ongi
langeva lehe lennutee.

*

Räägime lõugavatest lampidest.
Kes julges hammustada kõiketeadmise pirnipuust
et valgustatud pead ühekorraga läbi põlesid.
Räägime kuuskede kuulmekäikudest,
mille sinna uuristasid ürasekid.
Üksik mees seisab tänavavalgusti all
seisab ja ei anu lampi
et see põlema läheks
sest kõiketeadmise pirnipuu on tühjaks söödud
ja kõiketeadmise pirnid on läbi põlenud
enne kui nad valmidagi jõudsid.
Palju õnne kõigile igipäevaks,
kus e-rahus ja e-õndsuses
võime minna üle iga nõtme.
Seal taga olla järsak,
kus kunagi kirik kõige rahvaga
vajund sügavale maa sisse vanaema rääkis.
Üks kord me käisime seal,
aga mina ei näinud midagi.

ANNA-KRISTIINA PAE

palvus

päike hakkab vajuma
ikka veel on valge
ikka veel hingan

kusagil on pimedus
kusagil jää all on suured loomad
keda me ei näe

kellegi kombitsad kahmavad
pimeduses võõraid assonantse

kaheksajalg peksab kõrvalkorteris alliteratsiooni vastu seinä
dum dum dumm ikka dum dum dumm
ma ei saa magada
ja õues on juba valge

õues uitab üksikuid algriime
nad kõik on purjus ja laulavad loritaule

aga päike kumab kusagilt kaugelt
kirsipuud poetavad peeneid kirmeid

oleks justkui esimene juunikuu mu elus
valgeid mandlipuu valendusi musta muda mülkasse
viskan oma kahesentimeetriste sõrmedega
dum dum dumm ikka dum dum dumm

kõik mälestused kukuvad
aidatrepilt uperkuuti

ja ma tõusen istukile ja ma vaatan tõtt
hiigelsuure valge hanega
kelle noka vahelt ruugavad
regivärsi rabedad silmad

regivärss palub et ma võtaksin ta sülle
regivärss palub et ma ajaksin hane ära
regivärsi silmades on ajahambad
regivärsi sees on traagelniitide raagus org

minu sees on mõni mandliõis
ja sopaloik
ja kaevupealne
ja vaarikavõrse

minu sees on kuivatatud saialilled
kopsik vannitäis kollaseid ploome
ja valge kastevoolik

regivärsi ajahambad haukavad minust
suure tüki kuldrenette
keegi kusagil palvetab et ma sünniksin

just nii puhtana
just niisugusena

saunalõhnasena samblapehmena seedrivaigusena

juuli

ma vaatan tumedat jõge
jõgi vaatab mind
minusse kogunenud robirohtu
angervaksa ja kõrvaharke
vaatab minu esimesi samme
oma niiskete silmadega

kusagil teisel pool vesikuppe
on tunda minu süütunnet
valet ja häbi
kusagil teisel pool vesikuppe
on minu pärisosa

mustade vidukil silmadega
vaatab jõgi otse minu sisse
valged kasehalgudest loomad
uputavad minu sees oma vasikaid

ma vaatan tumedat jõge
ma vaatan ainiti
ja vaatan nagu sõge

MELISSA TUULING ÜKSKORD TITANICU NÄITUSEL

Merede

ja ookeanide

põhjas on teadmata arv laeva-

vrakke, kuid ükski neist ei ole nii kuulus kui

Titanic. Tema lugu on kõigile teada, kuid isegi 101 aastat

hiljem suudab ta köita meie tähelepanu ja käivitada kujutlusvõimet. See

on lugu luksuslikust merepealsest paleest ja inimkonna usust tehnilisse

progressi. See on lugu parema elu otsingutest ja teekonnast teadmatusse –

lugu, milles on nii kuumavat romantikat kui ka jäist traagikat. Tuntud aurik

oli aastakümneid sügaval Atlandi põhjas, kuid nüüdseks on tema müstee-

rium maa peale toodud. Eesti Meremuuseumil on au teatada, et esmakordselt

on Eestisse ja kogu Põhjamaadesse jõudnud suurejooneline näitus „Titanic:

lugu, leiud, legendid”. Näitus avati pidulikult Tallinnas Amruse lossis 15.

novembril 2013 kell 20. Kõigile muuseumiküllastajatele on näitus avatud

alates 16. novembrist. Me ei taha lahendada müsteeriumi, kuid võime aidata

murda mõningaid müüte. Me ei saa lubada, et anname vastuse kõikidele

küsimustele, küll aga soovime, et just Sina oleksid üks neist, kes näeb oma

silmaga laeva vrakki ja selle ümbrusest pea nelja kilomeetri sügavusest üles

toodud leide. Näitusel saab näha kokku üle 200 originaalse detaili nii laevast

ja selle sisustusest kui ka kunagiste reisijate isiklikke esemeid, mis pärast pikki

aastakümneid ookeani põhjas on tõstnud endaga pinnale ka unustatute lood.

Titanicu ajastusse aitavad Sul sisse elada esimese klassi laevakoridori, erine-

vate klasside kajutite ja muidugi kuulsamast kuulsama peatrepi rekonstrukt-

sioonid. Näitus „TITANIC: lugu, leiud, legendid” jõuab Eestisse firma Premier

Exhibitions Inc. vahendusel. Näitus jääb avatuks kuni 31. märtsini 2014.

„Kas me läheme Titanicu näitusele?” Rebekka lõi ajalehe kinni ja vaatas küsival pilgul Fredile otsa. Mees oli süvenenud arvutiekraanil toimuvasse. Möödus mitu minutit, enne kui mees naisele hajameelselt oma geelitatud

juukseid silu-
des vastas: „No kuule, sa
ju tead, et mul on see ... noh see koos-
olek ... Peame sellele uuele kohukesele pakendi välja
mõtlemä. Mina topiks sinna mingisuguse seksikate rinnahoidjatega
roboti peale, aga Tom tahab ... mingi kunstiline ja noh ... tead küll ...
muide Anu ...” Rebekka vaatas hajameelselt aknast välja. Mehe hää! vajus
tema mõtete paksu udusse. „Võib-olla tuleb Maarja minuga näitusele või
Anton. Kui vaja, lähen üksinda,” mõtles naine. Ta hindas oma äsja beežiks
lakitud küüsi ja vaatas uuesti mehe poole. Fredi suu liikus. Rebekka seiras
tema roosasid huuli, naerukurdu silmanurgas. Järsku tema pilk klaasistus,
lumivalge keha tardus. Ühtäkki polnud ta enam oma Kadrioru puumaja
korteri köögis, vaid rohelisel välul, surnuaias. Ta näeb ennast haua juures,
kellegi tuttava haua juures. Öhus on suminat, rõskust, nii et pole, mida
hingata. Ei, need ei ole mesilased. Järsku ta taipab, et ta ei ole üksinda. Tema
kõrval seisab vana naine, kes räägib. Rebekka ei saa aru, millest naine räägib.
Ometigi ta näeb tema suud liikumas, aga suudab eristada vaid suminat ...
ärritavat suminat. Rebekka pilk selgineb, ta on tagasi oma kohvitassi juures.
Fred räägib endiselt, midagi eristamatut, hägust. Poole jutu pealt lahkub
Rebekka lauast. Ta haarab oma mantli ja astub päikese kätte. Juba paari
sammu pärast on naisel sigaret huultel. Tuppa jääb temast maha vaid

mõrkjas parfüüm ja Fred, kes vaatab nõutult ukse poole, justkui oodates, et naine naaseb suudlusega.

Rebekka jõudis Amruse lossi juurde. Päike loojus, õhus oli jahedust, mille tunnistuseks oli naise suust väljuv hingeaur. Süsimust ronk kraak-satas varesele ähvardavalt, järades samal ajal surnud tuvi pisikest sise-konda. Rebekka pööras pilgu vastikusega kõrvale ja silmitses lossi. Tema ees kõrgus sünge hoone, mis tekitas kõhedust. Ometi oli see ainuke koht nende linnas, kuhu Titanic ära mahtus. Ta oli üksinda. Maarjal oli gripp ja Antonit jättis näitus külmaks. Või pigem oli tema arvates kogu üritus liiga morbiidne. Naise kontsad klõbisesid asfaldil, ta peatus hetkeks, et visata prügikasti punase huulejäljega koni. Saaks ta vaid sellest kohutavast harjumusest lahti! Rebekka kohendas oma allavajunud sukki, kui miski köitis tema pilku. Noor tütarlaps kõndis närviliselt ukse ees. Neiu rääkis isekeskis midagi kiirelt ja ärevalt, millest Rebekka suutis eristada vaid numbreid. „Võib-olla läks poisiga riidu või midagi,” mõtles Rebekka, kui uksest sisse kiirustas. Hetkel, mil ta ukse sulges, lajatas miski tugevalt vastu klaasi. Rebekka ehmus, avas ukse ja nägi maas ronka. Lind lamas nii rahu-likult, justkui oleks ta vaid hetkeks otsustanud puhata, teha põgusa uinaku. Ainult veretilk tema jõulise noka nurgas andis tunnistust, et see tugev lind on surnud. Rebekka vaatas üles ja tema pilk kohtus närvilise tütarlapse omaga. Rebekka ei suutnud lahti saada tundest, et selles neius on justkui miskit tuttavlikku, ja teda häiris, et ta ei suutnud sellele seletust leida.

Rebekka seisis lausa pool tundi järjekorras, enne kui ta lõpuks laeva pardale pääses. Ta kõndis uhkest puunikerdustega trepist üles ning jõudis tuppa, kus olid eksponeeritud hukkunutest järele jäänud esemed: riided, ehted, nõud, kohvrid, voodipesu, aluspesu, hügieenitarbed, mõned hambad ja isegi proteesid. Rebekka keerutas mõtlikult oma pärliga sõrmust ja vaatas kausikest, mille sees paistis olevat kellegi juuksepahmakas, kui järsku kostis tema kõrvalt habras hääl, mis pani Rebekka võpatama: „Titanicu 2223 reisijast pääses eluga ainult 706. Peamine surmapõhjus oli alajahtumine, sest vee temperatuur oli miinus 0,56 kraadi. 1513 inimest läks laevaga põhja või uppus jäises vees. Paatides oli palju rikkaid, kes maksid madrustele, et uppuvast laevast kaugemale saada, kuigi oleksid võinud päästa veel mõned inimesed.” Rebekka vaatas kõrvale. See oli sama tütarlaps, keda ta nägi ukse ees. Nüüd seiras ta neiu tähelepanelikumalt. Ta oli väga noor, vaevalt täisealine. Seljas oli tal lumevalge õhuline kleit, mis sulas tema piimjasvalge nahaga üheks. Rebekka ei osanud talle midagi vastata, kuid lausus viisakusest: „Jaa ... väga huvitav ... tõesti põnev. See

on ikka nii vahva, et selline näitus on meieni toodud. Saame ka Euroopa kultuurist osa.” Kõrvalseisja jäi Rebekkat hirmunult, võib-olla isegi kerge vastikusega vaatama. Ta kogeles pikalt. Rebekka nägi, et neuu otsis oma ilmselgelt häirivate mõtete väljendamiseks sõnu. Lõpuks ta alistus ja lahkus vaaruval sammul. Rebekka saatis teda pilguga ja liikus järgmisse tuppa.

Ruum oli täis Titanicul hukkunute hauakive. Muld lõhnas tugevalt, justkui oleksid kalmud siia värskelt kaevatud. Rebekka kuulis, kuidas lühikeses kärtsroosas seelikus giid seletas soravalt andunud kuulatajatele: „Näituse korraldajad tundsid, et Titanicul hukkunud kuuluvad laeva ja tema ajalooga kokku. Seega on ka nemad osa ekspositsioonist.” Kõlaritest kostis rahustavat *lounge*-muusikat. Rebekka kõndis kitsal rajal, üritas pääseda läbi lämmatavast rahvahulgast, kes hauakivide ümber sagisid ja lõputult pildistasid. Vätku sähvatas pea igast nurgast, tuba oli täis kunstlikku pimestavat valgust. Hauakivid virvendasid tema silme ees nagu kasiinode mündimasinad. Ja järsku oli ta jälle tagasi sumiseval välul, vana naise kõrval, kuid seekord suutis ta aru saada, mida naine räägib. „Ma näen, et sul, Rebekka, on raske seda mõista, miks üha rohkem inimesi on teinud sellise valiku.

Ristifikaanide usk ütleb, et inimene peab enne teispoolsusse minekut surmaga silmitsi seisma, temaga üheks saama ja ta omaks võtma. Ristifikaanid tunnevad, kui surm on lähedal, ja nad lasevad ennast lähedastel elusalt maha matta. Mulla all algab nende uus teekond. Seal kohtuvad nad surmaga, kes otsustab, kas ta võtab nad vastu.” Rebekka, kes seni vaikselts kuulas, küsis ühtäkki vanalt naiselt: „Aga mis siis saab, kui surm ei võta neid vastu?” Kortsus vana naine vastas: „Nad elavad nii kaua mulla all edasi, võideldes lootuses, et nad kunagi vastu võetakse. Sa ei kujuta ettegi, kui palju on meie surnuaedades mulla all elavaid. Nende lähedased võiksid nad üles kaevata, kuid nende usk ei luba. Uskmatutele sellest ei räägita.” Rebekka tormas hauakivide vahelt väljapääsu poole. Silmanurgast märkas ta veel perekonda, kes poseeris fotograafile väljavalitud hauakivi juures: „*Cheese!*” Klõps, välk, klõps, välk, klõps ... Rebekka vajas õhku. Sünge koridori lõpus oli avatud aken. Ta nägi, et on lõpuks üksinda, ja läitis sigareti. Tõmbas sügava mahvi ja silmitses värvitud ripsmete varjust pilvist taevast. Miski köitis ta pilku, midagi valget ... Ta vaatas alla ja kahetses seda kohe, sest avanev langus oli talumatult ahistav. Ta kustutas aina süveneva ängistusega suitsu ja läks edasi.

Rebekka jõudis saali, kus näidati seinal dokumentaalfilmi, mille taustal kõlas Celine Dioni „My Heart Will Go On”. Laul summutas filmist tulevat heli, kohale jõudsid vaid üksikud katkendid. Titanic pörkas vastu jäämäge pühapäeval ... 1912 ... uppus 2 tundi ja 40 minutit ... aurulaev Titanic vajus tuledesäras põhja järgmisel päeval, 15. aprillil. Rahvast voolas pidevalt juurde. Inimesed pressisid ennast kitsastele pinkidele, popkornitopsid käes. Titanicu hukkumise koht on 1550 km New Yorgist kirdes ja ... Titanicu vrakk asus 4 km sügavusel merepõhjas, kus valitseb rõhk ... Lärm muutus üha valjemaks. Inimesed laulsid kaasa, lapsed naersid. Jah, esimene jäähoiatus tuli raadio teel kokkupõrkepäeva hommikul kell 9.00 ... Päeva jooksul lisandus ... veel raadiohoiatusi ees oleva jää kohta. Rebekka kõrval küsis tugevalt punetava ja rasvunud näoga naine imetusega oma mehelt, samal ajal popkorni ahnelt suhu toppides: „Ma ei saa aru, kus siis Jack ja Rose on? Siin näidatakse ju täiesti tundmatuid inimesi. Ma olen Titanicu dokumentaalfilmi ometi mitmeid kordi näinud ...” Krõmps. „... jõulude ajal ju kogu aeg näidatakse. See nüüd küll õige asi olla ei saa ...” Krõmps, krõmps.

Ukse taha jäänud inimesed üritasid ennast sisse suruda. Eri nurkadest kostis vihast sõnelemist ja rabelemist. Rebekka surus ennast ahistavast ruumist välja. Üha süveneva iiveldusega otsis ta filmisaalist väljapääsu. Ta kiirustas hauaplaatidega ruumist läbi, silme ees virvendamas hukkunute nimed. Ehmatusega märkas Rebekka, et vanade räsitud hauaplaatide hulgas on ka üks uuem, värskem hauaplaat, mille sisse paigutatud mikrofonist kostis: *Viimane elus olnud pääsenu Millvina Dean lahkus meie hulgast hiljuti, 31. mail 2009, olles 97 aastat vana. Näituse korraldajad tundsid, et tema koht on selles traagilises õnnetuses hukkunute juures.*

Rebekka pea käis ringi. Õnneks leidis ta tualettruumi. Ta astus vaikselt vaarudes sisse, tundes peopesal ikka veel ukselingi jäisust. WC oma oksekollaste seinte ja vildakate kabiiniustega oli räämas ning mõjus mahajäetult, justkui oleks selle olemasolu unustatud. Kusagilt puhus tuul, mis vilises kaeblevalt. Jäine loor mähkis Rebekka endasse, naise keha läbisid külmavärinad. Ta toetus kätega tugevalt kraanikausile ja jahutas oma palavikulist nägu külma veega, vältides hoolikalt värvitud ripsmeid. Järsku tundis ta, et ei ole enam selles tillukeses ruumis üksinda, ja vaatas peeglisse. Ta veri tardus ja karjatus jäätus huultel. Rebekka selja taga oli vana, hall naine, kes vaatas teda haledal, nutusel ilmel ja haaras oma külmuliste sõrmedega ta ümbert kinni. Vana naine silitas kriipivalt, halises ja kallistas. Rebekka üritas tema haardest välja rabeleda, kuid asjata. Jõud oli

äkitselt kadunud. Lämpumistunne süvenes, miski ragises, raksatas kõrvulukustavalt. Õudusega nägi ta peeglist, kuidas tema hambad kukuvad suust ükshaaval välja ... kolks ... kolks, poolikult, tükkidena ja tervenisti koos niitjate juurtega ... kuid verd ei ole, ainult kõva ragin ja krigin ... üle keha, luud krõmpsumas. Rebekka võttis viimase jõu kokku ja üritas vanitoast välja roomata, kuid tundis, kuidas vana naine tema jalast haaras ja surus nõelтерavad küüned temasse. Järsku surve vähenes. Rebekka vaatas meeleheites tagasi. Vana naise asemel vedelesid põrandal vingerdavad, üksteise otsas roomavad lumevalged vaglad. Viimast jõudu kokku võttes lükkas Rebekka ukse kinni – see kõik pidi olema kujutlus, luul.

Ta vaarus vaevu välisukseni, ahmis värsket õhku ja kontrollis sõrmestega, kas tema hambad on alles. Veendudes, et hambad on siiski suus, vaevas miski Rebekkat endiselt ja toitis tema rahunutust, piinavat ängi. Ootamatult märkas ta silmanurgast, kuidas midagi valget kiiresti maa poole lendas. Maandumise hetkel tundis Rebekka miskipärast selgelt, et see on enne kohatud tütarlaps. Jalgu liikuma sundides jõudis Rebekka tüdrukuni. Terve tema keha oli purunemisest kühmuline, luud naha vahelt välja piilumas. Ta langes põlvili ja taipas ahastusega, et neiu veel hingab. Tema helesinised silmad vaatasid ainiti Rebekkat. Ta püüdis rääkida, kuid verd muudkui voolas. Veremullid olid nii suured, et meenutasid hambaid koos igemetükkidega, mis ei tahtnud kuidagi hammastest lahti lasta. Rebekka paitas tüdruku pead ja tundis, kuidas tema soolased pisarad segunevad üha paisuva verejõega. Ta kummardus lähemale ja lõpuks kostis suust habras hää: „706.” Rebekka tõstis kohkunult pea, ja just sel hetkel nägi ta pikkade pruunide juustega kassisilmset naist endale otsa vaatamas. See oli tema ise. Pilk otsustavalt tumenemas. Kõlasid kiirabisireenid, rahvas kogunes kahe naise ümber. Lõpuks tõukasid päästjad ja üha lähemale trügiv rahvamas Rebekka tütarlapsest eemale. Lossi ümber oli mähkunud udu. Kaugemalt oli võimatu näha, mis seal toimub. Rebekka vaatas kivistunud pilgul oma soonelisi verega kaetud käsi, märkamata pisikest vakla, kes hoidis tugevalt tema mantlihõlmast kinni.

Osa päästepaate läks tagasi laeva uppumiskoha juurde, et ellujäänuid otsida. Kokku leiti üheksa ellujäänut, kellest kolm suri hiljem. Enamikus päästepaatides oli vaidlus selle üle, kas minna tagasi või mitte. Inimesed kartsid, et nende paadi uputavad suured inimmassid.

VAADATES LÄBI METSASIHI

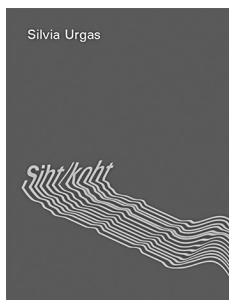
Eda Ahi

Silvia Urgas
„Siht/koht”
Elusamus, 2015

Kuna raamatut ei kiputa hindama mitte ainult kaane, vaid ka tema kogukuse järgi, ütlen eslotsa hoiatuseks: „Siht/koht” on ilmne lõks. Silvia Urgase saleda kogu puhul on asi kiirvaimutoidust kaugel. Tuleb tunnistada, et tükk aega pole ma üht kogu lugenud ja uuristanud nii kaua nagu Urgase tarka väikest taskuraamatut. Raamat meenutab veidi Napoleoni: see on väike, väga kihiline ja üks igavesti laia haardega tegija.

„Siht/kohta” lugedes tekib üsna kindel mulje, et Silvia Urgase tekstid toimuvad siin ja praegu. Suuresti on see nii ehk seetõttu, et maailm, mille Silvia Urgas silme ette manab, tundub esmapilgul väga käegakatsutav ja tajutav. Võib vist isegi öelda, et kohati naturalistlik-groteskne. Muu hulgas selgub kogu lugedes, et inimene kannab endaga kaasas kuni kaks ja pool kilo baktereid, et süda pole muud kui koonusekujuline lihaseline õõneselund, millel on vistseraalne leste, perikard ning kõiksugu muud roppused (lk 8). See on maailm, kus ei pruugiks iseenesest olla isegi mainimisväärne, et ühel naisel õnnestub leida purgisupist kummikinnas (lk 22). Kogule lisab maisust asjaolu, et Silvia Urgase luules näib vaieldamatult domineerivat raskusjõud: *jalgu me maast lahti ei saa // [---] lapsed veerevad aknast / põntsti trepimademele* (lk 16) ja lüüriline mina võib *nihutada hammastega paigast rekka* (lk 18).

Siin-ja-praegu-tundele aitab kaasa ka tugev meteoroloogiline foon, mida Urgas tekstides paista laseb. Kogul tundub olevat kindel ja konkreetne kliima, mis koos staatikaga aitab luua just nagu üht ja ainsat tegevus- ning tihti ka tegevusetuspaika. Meenub Viivi Luik oma reljeefses aastaaegsuses, aastaringi rütmitunnetuses. Elu suriseb raamatu kaante vahel nii umbes oktoobrist aprillini, just nagu 80ndate paneelivate radikad – seejuures võib oletada, et samuti jumala armust (lk 36). Koit Toome naeratus muidugi kinnitab, et *sellest saab meie suvi* (lk 6) ja luuletuses „viimasel eesti krooni suvel” (lk 23–24) ta hetkeks saabubki. Ometi vaatavad vale poolkera ja aastaaeg (lk 5) kõikjalt vastu, isegi kui neid otsesõnu ei mainita. No tunnistagu heaga üles see õnnelik ketser, kellele need read ei kõla kas või veidigi tuttavalt: *igal sügisel muutuvad laused / aina raskemaks / ühel*

hetkel sajab isegi tere / kaela kivina (lk 15). Kaamos ei ole siiski üdini negatiivne, vaid pakub harjumuspära ja turvatunnet, põhjendust jõuetusele ja paigalseisule. Ehk on kevad oma ärkamises-tärgkamises hullemgi. *vihkan seda kevadist / elus olemise tunnet*, selgitab Urgas, *tahaks veel mõned nädalad / peituda külmade seinte vahel / ja end vabandada väliste teguritega* (lk 19).

Pole kahtlust, et „Siht/koha” keskpunkt on Tartu. Tartu oma kõrtside, Annelinna, ülikooli ja mölgutustega paistab siit-sealt ka otsesõnu, kuid tema kohalolu on tuntav veel paljudes tekstides. Urgase luule parimad omadused säraavad kõige kirkamalt Tartu-tekstis „anne”, austusavalduses Annelinnale (lk 14). Samas pole minu arvates maailmas olemas kuigi palju tartulikumaid olukordi, kui see, kus *suitsuruumis küsib mingi tüüp / kelle iq on raudselt kõrgem kui kartulil / minu arvamust bojaariseisuse arenemise / alguasetappide kohta* (lk 8). Heas mõttes võimalik ainult Tartus. Ausalt.

„Siht/kohta” lugedes tekib üsna kindel mulje, et Silvia Urgase tekstid toimuvad siin ja praegu. Suuresti on see nii ehk seetõttu, et maailm, mille Silvia Urgas silme ette manab, tundub esmapilgul väga käegakatsutav ja tajutav. Võib vist isegi öelda, et kohati naturalistlik-groteskne.

Mured, mis varjutavad taevast Silvia Urgase kogu kohal,

on äratuntavalt meie aja mured. Nii leiame „Siht/koha” kaante vahelt tabava teksti (küll lühemal kujul kui Värskes Rõhus¹), mis räägib viimasel ajal levivast kummali-
sest kimbatuses, kuidas mõista, liiati selgitada-põhjendada, midagi nii loomulikku ja iseenesestmõistetavat nagu füüsika-
reeglid – või armastus: „*kuidas ma oma lastele seletan / et kui kaks meest hoiavad käest kinni / kandub soojus ühelt kehalt teisele / kuni saabub soojuslik tasakaal / ja nad saavad teineteisele otsa vaadata / täpselt sama temperatuuriga silmadega?*” (lk 34). Eks ole plat-

sis ka igiablaskid idanaaber oma lõpmatu gaasiga. Kaalutakse isegi gaasisõltuvuse ja sõja eest metsa kolimist, kus on tõeline keskküte, kui talvel hoiab sooja põdranahk (lk 37). Muide, elu matkib tõepoolest kunsti: just pärast Urgase kogu lugemist pakuti siinkirjutajale küsimuse peale, kas hotellitoas ka küte on, entusiastlikult kolme lisatekki. Tõsilugu.

Kindel on ka see, et me räägime ühest kindlast põlvkonnast, mida „mina” esindab. Ta on *90ndate ühehitiime*, kelle tegid vanemad *tolle aja reeglite järgi*. Ühtaegu muhedalt ja kurblikult mõjuvad sugestiivsed read: *ja mul pole enam raha / et osta endaga sama vana viskit / mu aastakäik on päris kallil hinnas // mõelda et veel sajandi alguses / võinuksin seda endale lubada* (lk 6). See põlvkond on juba 18 aastat sellel planeedil kõndinud *ja kätte võidelnud õiguse / oma maksa ja kopsusid tasulilitada* (lk 8).

Aga oot, kuigi jutt on küll silmanähtavalt NENDEST üheksakümnendatest, meie

¹ Silvia Urgas. „Sõda”. – Värske Rõhk 40/2014, lk 1–2.

üheksakümnendatest, ei jäta autor südametult viitamata, et need pole siiski ainsad: *aga 90ndad saavad alati läbi / ning juba mitmes sajand järjest / alustab oma teekonda nullist* (lk 6). Silvia Urgase luuletuses pole üks inimene kunagi lihtsalt üks inimene (vt kas või *minus elab seitse miljardit inimest*, lk 19) ega 90ndad lihtsalt 90ndad. Autor kirjeldab nende kordumatust ja korduvust, avab neis peituvat tähenduspotentsiaali ja seaduspära. Aeg ja ruum on raamatus seega hoopis

Urgas ei näita aja ja ruumi avarust mingil pompoosel ega heurekaalikul moel, vaid rahumeelselt nentides, jättes maigu, et nii lihtsalt ongi. Ta ei karda tšehhovlikku „väikest”, argist ja isiklikku, mis ühel või teisel moel ongi ainus tõeliselt veenev tee üldiseni.

teistsugused, kui esiotsa paistab – avaramad, venivamad. Samas ei näita Urgas aja ja ruumi avarust mingil pompoosel ega heurekaalikul moel, vaid rahumeelselt nentides, jättes maigu, et nii lihtsalt ongi. Ta ei karda tšehhovlikku „väikest”, argist ja isiklikku, mis ühel või teisel moel ongi ainus tõeliselt veenev tee üldiseni. Igas kõõgis on prügikast *kohe päris kindlasti kraanikausi all* (lk 9).

Muu hulgas avardab tekste ajalisel tugev nostalgiatunnetus. Ilmsed näited on siin „viimasel eesti krooni suvel” ja „90” (lk 6–7). Viimane on tõesti justkui ühe põlvkonna kibemagus hümn: *aga ma käisin sinuga kultuurimaja katusel / ja kuulasin pärast kassetilt / eda-ines ettit* (lk 7). Kassetipõlvkond misugune. Siiski ei tasu lasta end ilmselgest nostalgiast eksitada. Nimelt looritab see Urgase luules sageli ka praegust hetke, andes sellele hoopis teistsuguse ilme ja mõõtme. Nii nagu Annelinn on täiuslik ainult pilvepiirilt vaadatuna (lk 14), paistab praegune argihetk igavikuline ja särav kujutluna eemalt, mõnest muust ajahetkest, mil praegune on möödunud ja kuhu autor end ja lugejat järjepidevalt asetab. Ei tahaks küll Viivi Luike ülemäära ekspluateerida, aga no teate küll, see on see hilissuvine tunne: *ja seda suve / ei tule enam, / ei tule enam / seda suve*.² Niisuguse ajanihke tekitamine kukub Silvia Urgasel imetabaselt välja. Lugejal lastakse vaadata praegust hetke nelja miljardi aasta kauguse tuleviku valguses, mil Andromeeda udukogu ja Linnutee pörkavad kokku (lk 18). Veidi teistsuguse tajunihke tekitavad read: *kõik tähed / mida me kasutame / on juba ammu surnud // [---] me peame kõiki oma vestlusi / kustunud taevakehade / pikaldases valguses* (lk 21). Nostalgilistena mõjuvad ka näiteks *kui ärkad üles / sest olen jäänud / sinu kõrval nooreks* (lk 25) või maheirooniline *palun armasta mind / kuni internet tagasi tuleb / enne kui me telekapuldi / patjade vahelt üles leiame* (lk 31).

Nagu meile võib oma tillukese eluaja tõttu tunduda, et maailmas on ainult ühed 90ndad, kipub kergeti nihkesse minema ka ruumitunnetus. Sõna otseses mõttes näitab koha imehästi

2 Viivi Luik. „Hilissuvine”. – Pilvede püha. Tallinn: Eesti Raamat, 1965, lk 38.

kätte hiilgava ülesehitusega luuletus „väga pika proloogiga haiku euroopast” (lk 32–33): *tsiit-tsiit-tsiit-tsiit-tsiit / tuleb südanturdev lugu / mis laiub üle kogu kodukontinendi* ja hõivab selle pea tervenisti. Siia-sinna mahub vaid üksik haiku: *niisiis euroopa: / maailmajagu rahvast / kuulmas vaid ennast*. Kohe tekib silme ette kristallselge pilt tillukesest nurkasurutud trotslikust haikust keset suurt kontinenti ja end oh-kui-tähtsaks-pidavat eepilist lugu. Siin avaldub sisu ja vormi sümbioos haruldaselt hästi. Õigemini on see üks niisugustest tekstidest, kus luuletuse vorm peegeldab sisu nii hästi, et need justkui oleksidki üks ja sama. Sarnaselt mõjub lühike luuletus luuletusest, mis lõppes iseenda alguses (lk 30). Sisu ja vormi vastastikuse abistamise leping ilmutab end ka väiksemas mastaabis, nagu näiteks ridades *täiskuu on nüüdseks paistnud / juba terve kuu / justkui ei teakski / et sõnakordused pole hea toon* (lk 15).

Urgase ruum pürgib visalt globaalse või kosmilise poole. Sageli käivad tekstidest läbi „maailm” või „maakera”: *ja*

Kohati raskepärased ja krüptilised kujundidki ei mõju kohatult, kuna nendes on ühe selgelt kujutatud tervikpildi või -maailma osana elu ja olemisõigust – Urgas oskab manada elu ja hetke paberile kogu selle värvinguis, ühtviisi võluvais ning tüütuis.

vahelduseks tundub / teisel pool maakera / päriselt kaugel (lk 31), *sest maakera ei koti / ümmargused numbrid* (lk 40). Muhevärskena mõjub kurblik visand vaesest autori suhtes ükskõiksest argiuniversumist, kes peseb õhtul iseenda lõputuid hambaid ja näeb unes vanaema matuseid (lk 12–13).

Silvia Urgas laob intensiivseid kujutluspilte üksteise otsa pealtnäha mängleva kergusega, luuletused kerkivadki justkui elavatenä silme ette. Võtkem näiteks imeilus *maakera kaalub pühapäevahommikul sama palju / kui kaheksa kikivarvul seisvat hüääni männimetsas / ja meie ei sega neid ega nemad meid* (lk 5). Tekstidest kumab läbi hiilgav kujutus- ja empaatiavõime. Tundub, et just see ongi salaaine, mis hoiab luulekogu koos ja teeb sellest terviku. Kohati raskepärased ja krüptilised kujundidki ei mõju kohatult, kuna nendes on ühe selgelt kujutatud tervikpildi või -maailma osana elu ja olemisõigust – Urgas oskab manada elu ja hetke paberile kogu selle värvinguis, ühtviisi võluvais ning tüütuis. Võtkem kas või sealsamas olev *desoksüribonukleiinhappe moodi päev* (lk 5): tõepoolest suhteliselt raskepärane kujund, aga seejuures mõjus – ja ilmselt seda enam, et ta on paigutatud ühte teksti kõrvuti oma muinasjutulis-unistavate vendadega. Seesuguse laia haardega kujutlusvõimeta poleks kogul tugevat, tihket ja tahket siin-ja-praegu-olemise vundamenti. Selleta poleks võimalik luua ka avarust, suurust ja kergust. Seda kosmilist mõõdet, mida autor ühtlasi oskuslikult tolle vundamendi toel ja kiuste ehitab.

Raamatu võtabki õnnestunult kokku üks selle võtmetekste, eepilise maiguga „veebuar // mbv // genua” (lk 41–43), mis on sama ilus ja värske nagu kevad ise. Tekstile on proloogiks eelneva luuletuse „näpunäiteid kirjanduskriitikule” lõpp, mis ütleb (ja näitab isegi must valgel), et kogu meie aeg on niivõrd lühike ja kitsikusest kokkusurutud (lk 40). „veebuaris ...” avaneb see mõte teises valguses: terve pikk aeg oma võimaluste ja kogemustega võib vahel lihtsalt olla kontsentreeritud ühte tähendusrikkasse hetke, taandatud mõnele olulisele minutile või päevale, olles nõnda kaasaskantav. Esimese lumesaju tähendus on Urgase luuletuse taustal äkitselt palju avaram: *esimene lumesadu ja sadu enne teda / kes võinuks olla / esimene lumi / kuid jäi viimaseks vihmaks*. Ka nihkub aeg paigast ridades *tumeroheline august mille lõhnast teab / et suvi pakib kohvreid* (lk 41), mis manavad isegi varakevadel kurku sügise saabumise paratamatuse klombi, mis keset kõige kuumematki augustikuud kipub võimust võtma. Muidugi ei saa lüüriline mina jätta oma sõpru vaadates mõtlemata, kes neist lõpetab kooliprogrammides või ajalooannaalides. Ja loomulikult ei saa jätta tõmbamata paralleeli tollega, kes saatis ühel varakevadel teele oma semu Kolumbuse ja togis tagasiteel veel talvetolmuseid kive. Kogu tekst on nii ilus, et selle metastamine on lausa patt – vabandage – ja väärrib ilma naljata, et kõik eesti keele oskajad seda loeksid.

Silvia Urgas näeb ja näitab, et kõige „suure ja tähtsa” varjus on alati pisemad, märkamatumad hetked, olukorrad ja inimesed. Et vanal heal Kolu-Chrisil oli Genua varakevades üks sõber, kelle hing jäi kinni, kui keegi teda üle tüki aja jälle armastas (lk 43). Et kordumatus on ülehinnatud ning hoopis korduv ja argine on imeline. Et meie paigad ja hetked (ning ehk meiegi) on palju suuremad ning võib-olla surematumad, kui enamasti tundub – nii suured, et neisse võivad mahtuda ära terve maailm ja aeg. „Siht/koha” lugemine on, nagu vaataksid ühtäkki läbi metsasihi ja mõistaksid veidi paremini, kus ja kes sa omadega oled.

LOOTUST VEEL ON

Jana Kardaš

Ene Sepp

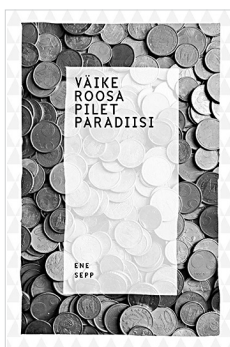
„Väike roosa pilet paradiisi”

Tänapäev, 2015

Ene Sepa esimene täiskasvanutele mõeldud romaan „Väike roosa pilet paradiisi” on justkui järelkajaks varem ilmunud noorsooromaanidele „Medaljon” (Tänapäev, 2009), „Minevikuta mälestused” (Tänapäev, 2010) ja „Minevik olevikus” (Tänapäev, 2012). Kõik neli teost on küll leidnud äramärkimist kirjastuse Tänapäev korraldatud romaanivõistlustel, kuid sellest hoolimata pärvinud ülekohtuselt vähe tähelepanu. Seda enam, et Ene Sepa puhul pole tegemist enam debütandi, vaid tavapärasest suurema kirjutamiskogemuse ja vilumusega autoriga, kelle teosed paistavad muu hulgas silma elulise ja veenva teemakäsitlemise poolest.

„Väike roosa pilet paradiisi”, millest õhkub korraga nii ebamäära romantikat kui ka koormavat ängistust, erineb autori varasematest teostest juba ainuüksi selle poolest, et romaani tegelased on seljatanud iseseisvuspüüdlustega kaasnevad kasvuvalud. Kuigi elu jagab endiselt hoope mitmest ilmakaarest, ei ole põgenemine (erinevalt tema varasemate raamatute teismelisest romaanikangelasest) enam täiskasvanust protagonistist jaoks lahendus. Kui romaani peategelasele Maarjale langeb sülle rekordiline lotovõit – 30 miljonit eurot, mille abiga võiks puruks raiuda kas või Gordioni sõlme –, siis noore naise kannatustekarikat see ikkagi ei purusta. Aastaid suhtevägivalla all kannatavale Maarjale oleks lotovõit justkui märguandeks põgeneda, kuid ometi saab rahahunnikust lisakoorem, mille alla mattumine on röövinud naiselt julguse oma elu kardinaalselt muuta. Häbitu ja liiderliku elukaaslase Kristjani hoopide eest kõrvale põikamine on vaid mündi üks külg, sest naine on võtnud nõuks varjata kiivalt lotovõitu nii oma partneri, perekonna kui ka salapärase miljonäri paljastamise järele januneva avalikkuse eest. Edasised sündmused kulgevad justkui Hollywoodi filmi stsenaariumi järgi, mille visuaalset pilti saab lugeja jälgida oma sisemise kino ekraanilt.

Ei mingit keerukuse vaimu ega labürinti. Sepp panustab lihtsale lineaarsele narratiivile ja selgetele tegelaskujudele. Hoolimata teose lihtsusest, mis ei ole sugugi etteheide autorile, säilib lähenevate sündmuste pinevus ja ootusärevus teose viimaste lehekülgedeni. Olgu juba ära öeldud seegi, et halb eelaimus, mida autor finaali lähenedes külvab,

hajub lugeja õnneks või õnnetuseks romaani lõpulehekiilgedel sootuks, andes sellega muidu nii süngena mõjuvale süžeele positiivsema varjundi. Etteaimatavate ja kronoloogiliselt järjestatud sündmuste kulgemist arvesse võttes on loo lõpp ootuspärane, kuid siiski mõneti üllatav. Filmilikult lavastatud puänt, mida oleks patt siin avaldada, paneb ometi idanema lootusekübeme – olgugi, et see mõjub klišeena – eesootavast helgemast tulevikust. Vihjeks võib poetada vaid nii palju, et *kõmulehel saavad olema põnevad ajad. Väga põnevad ajad.* (lk 308)

Autori kirjaoskus on hea, samuti tuleb kiita tema mõtte- selgust ja -puhtust. Sepp hoidub keerulistest lause- ja mõt- tekonstruksioonidest, sestap kulgeb ka raamatu lugemine üsna kiirelt ja ladusalt. Kuigi siin-seal hakkab silma trükivigu, teose üldmuljet see palju ei kahanda, lugeja püsib endiselt kirjeldatud stseenide mõjuväljas ja teinekord omandavad nad suisa koomilise maigu. *Kas pileti on ikka alles? Äkki kadus ära? Äkki kukkus makaronipotti ja on nüüd vees lahustunud?*

Äkki Kristjan sai kuidagi pileti kätte?! Kahvel kukkus kõlksatusega taldrikule, kui Maarja enda rinnahoidjasse sukeldus. Sealsamas, nüüd juba pooleldi nibu peal, oligi lotopilet. Korras! Kõik on korras. See on alles. (lk 14). Olukord ise teeb võidupileti omanikule elu- kaaslase Kristjani brutaalse sõnavalingu „*Mingi kuradi õnnejunn võitis täna lotoga*” (lk 15) tõttu aga kõike muud kui nalja ning võt- tes arvesse teose kogupilti, on tegu siiski traagilise, kannatusterikka looga.

Karakterid, keda autori sulg oskuslikult edasi annab, võivad vabalt eksisteerida meist igaühe tutvusringkonnas, olgu selleks pruunisilmne, atraktiivse väljanägemisega vaimne terrorist Kristjan, ran- gesse musta kostüümi rietatud ning kõrgesse krunni säti- tud juustega Moonika või viiekümnendate aastate stiili järgi seatud tumedate juustega noormees Tarmo, kelle pilk ris- tub viivuks raamatukogu kohvikus Maarja omaga. *Noormees ei vaadanud Maarjast üle ega läbi ning ei pööranud pilku ära. Ta vaatas Maarjale otse silma ning naise samm aeglustus. Siis lõi Maarja silmad maha ning kiirustas uksest välja, ebameel- div tunne kõhus. Mis tal arus on! Võõra mehega niimoodi pilke vahetada?* (lk 100). Põgusast pilguvahetusest kujuneb aga süütu romanss, mis pakub ängikoorma all kannatavale Maarjale pisutki lohutust. Oma abikäe ulatab Maarjale ka tema advokaadist sõbratar Moonika, kelle kaalutletud olek ja läbinägelikkus mõjub Maarja ebakindluse ja kergeusklik- kuse kõrval vanema õe julgustava ning turvalise seljatagu- sena. Maarja teadis, et *ta peab kedagi usaldama ning kes oleks*

Ei mingit keerukuse vaimu ega labürinti. Sepp panustab lihtsale lineaarsele narratiivile ja selgetele tegelaskujudele. Hoolimata teose lihtsusest, mis ei ole sugugi etteheide autorile, säilib lähenevate sündmuste pinevus ja ootusärevus teose viimaste lehekülgedeni.

parem valik, kui kauaaegne parim sõbranna, kes teda kunagi pole alt vedanud. (lk 70).

Nagu Sepa varasemadki teosed, püüab ka „Väike roosa pilet paradiisi” astuda dialoogi samasse eluetappi jõudnud lugejaga, kes tunneb sarnaselt Maarjaga, *justkui oleks ta augustikuu lõppedes koorunud, munast välja astunud ja järsku kolmeks klooniks muutunud.* (lk 208). Kuigi raamatu potentsiaalsetele lugejatele piirangute seadmine oleks meelevaldne, sobib see eelkõige neile, kes on leidnud end kesk hargnevate teede aeda ega tea, mis suunas edasi liikuda. Läbi terve teose seisab peategelane silmitsi dilemmadega: keda selles piiratud võimalustega aias usaldada, mida teha ootamatult sülle langenud rahahunnikuga ning kuidas vabaneda seejuures süütundest, mis paneb proovile nii tema suhted finantsabilisest sõbra Moonikaga, niigi hapraks muutunud suhted vanematega, kui ka elukaaslase Kristjaniga. Teatavasti on igal teel oma positiivsed ja negatiivsed küljed ja neid mõlemaid vaetakse alatasa. Maarja põleb soovist teatada lotovõidust lähedastele, ent kardab varandusest ilma jääda. Teose pluss on see, et lugejale ei loeta moraali, vaid näidatakse mündi mõlemat poolt.

Kui raamatule midagi üldse ette heita, siis on selleks teemadering, mis lisaks vaimse ja füüsilise vägivallega toimetulemisele hõlmab ka nurjunud suhteid vanematega, õigete valikute tegemist ning üldist ängi ja morbiidsust, mida on kirjanduses juba piisavalt palju kajastatud, et mõjuda millegi uue ja unikaalsena. Mõnevõrra irriteerivalt mõjub ka peategelase pea-laiali-otsas-olek, mis vältab peatükist peatükki. „*Ei, ta ei saa teada. Kuidas ta teab? Ta nägi piletit! Pilet on mu rinnahoidja vahel. Ta nägi piletit! Ta pole mu rindu viimased kaks nädalat katsunudki! Mu käitumine on muutunud, ta sai sellest aru. [---] Ta pole piletit näinudki. See pole võimalik, ta lihtsalt küsis. Ta teab!!! Ta EI TEA!*” (lk 15). Kuigi teose edenedes võib tajuda Maarja isiksuse teatavat teisenemist – tema tegutsemine muutub sihikindlamaks, truu ja ausa naise ellu siginevad väikesed eluvaled, mida kannustab soov leida kauaigatsetud paradiisi –, jääb

see siiski vaid kergeks pinnavirvenduseks. Järjepidevad rahalised annetused Tallinna Loomaaia Eesti Afaasioliiduni välja pakuvad küll teatavat rahuldust, kuid enda heaolu nimel tehtavate sammudega on naine endiselt tagasihoidlik. Kui mitte arvestada paljastatud paekivist seinte, laiade puitplankude ja raudjalgadel seisva kraanikausiga pelgupaika vanalinna südames (seda väikest investeeringut miljoni euro suuruste annetuste kõrval), on tee paradiisi siiski vaevaline.

Kui raamatule midagi üldse ette heita, siis on selleks teemadering, mis lisaks vaimse ja füüsilise vägivallega toimetulemisele hõlmab ka nurjunud suhteid vanematega, õigete valikute tegemist ning üldist ängi ja morbiidsust.

Kõige eespool kirjutatu valguses võib aga öelda, et Ene Sepp on valitud ainesele lähenenud delikaatselt ja asjatundlikult. Kahtlemata saab selle kirjutada autori sotsioloogiaõpingute arvele, kuid teadlik teemavalik ning selge mõttelõng annab tunnistust ka kogenud kirjanikust. Teos, mis on nii eluline ja valus, pakub äratundmisrõõmu või -kurbust just piisavas annuses – ei vähem ega rohkem –, sosistades sealjuures kõrva, et lootust veel on.

KOHALOLEK LÄBI EEMALOLEKU

Rita Mets

Jan Kaus

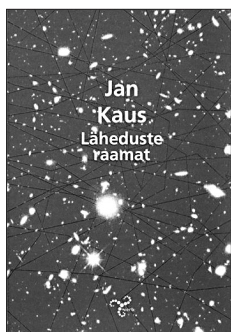
„Läheduste raamat”

Verb, 2016

„Kas see on mingi uneraamat?” küsiti minult, kui hoidsin käes Jan Kausi kolmandat miniatuuride kogu „Läheduste raamat”. Tõepoolest võiks öelda, et tegemist on uneraamatuga. Mitte küll selles tähenduses, et see soodustab unne suikumist, vaid hoopiski selles mõttes, et teos viib lugeja ära argisest, viib ta rännakule tunde- ja mõttemaailma. Sellesse eemalolekusse, milles autor oli ilmselt ka teost kirjutades. *Need on unenäovalgusega tunnid, kui inimesed teretavad võõraid kasse ja kilomeetrite kaugusel sõitva rongi hääli mõjub nagu tunnete kaja. Kõik luhtunud soovid on korraga kerged kanda.* (lk 52).

Kuigi raamat on väga õhuke, teevad selles peituvad mõtted ning tunded ta väga mahukaks. Nagu autor isegi ütleb, kõigub tema tekst luule ja proosa piiril, kuid on *ühele poole kõvasti kaldu* (lk 16). Kui mõelda, et tundemaailm on pigem lüüriline ja teos väljendab just seda, siis on tõepoolest tegemist ühtaegu luule ja proosaga. Kummale poole see aga kaldu on, sõltub ilmselt sellest, kas otsustamisel lähtutakse vormist või sisust.

Teos koosneb miniatuuridest, mis erinevad üksteisest nii stiililt kui ka sisult. Raamatus on palju poeetilisust, kuid see käib käsikäes tavakeelega ning erinevus nende stiilide vahel torkab hästi silma. Poeetilisust ilmestab näiteks tsiitaat pöördumisest Kristi poole: *Tule kas või lõunapoolkeralt, ookeanide kohtumiskohast, okastraatidega jagatud maalt, tule isegi siis, kui kõrbed ajavad üle kallaste, inimesed liiguvad ja segunevad, vend ei tunne venda, võõras võõrast, jõgedest saavad rentsliid, veresoontest jõed.* (lk 33). See näide oma veresoontest jõgedega ilmestab ka teoses leiduvaid lausete harmooniat rikkuvaid kõnekujundeid. Lause või lugu algab ühe tonaalsusega, aga järsku hüppab selle sekka midagi, mis sellega kuidagi kokku ei taha sobida. Seevastu minevikusündmuste kirjeldused on enamasti tavakeeles (*Ladusin ettevaatlikumalt, asetasin puid vaiksemalt üksteise otsa. Hakkasin otsekui mängima – terve järelkäru on vaja tühjaks laadida, nii et herilasi vihale ei aja.*, lk 24). Tavakeelt kasutab autor, et meenutada kedagi või midagi ning jääb lugeja enda otsustada, miks see minevikuseik on oluline. Sellised miniatuurid on justkui retk autori siseilma äärealadel. Poeetilise keele kasutamisel on tajuda Kausi suuremat mõtlikkust ning selle

kaudu juhatatakse lugeja nii autori kui ka iseenda hinge sügavustesse. Palju kasutatakse tsitaate ning viidatakse kõiksugustele kirjandusteostele ja nende tegelastele, alates Astrid Lindgreni Kalle Blomkvistist kuni Aino Perviku mere-röövli ja Alexandre Dumas' musketärideni. Kuigi teos on fragmentaarne ega moodusta mingit sisulist tervikut, ilmneb see tervik tundena, millele on keeruline nimetust anda.

„Läheduste raamatu” kaanekujundus loob teosele kosmilise mõõtme ning mõjub justkui uksena, mis juhatab lugeja autori siseilma, kus saab rännata tema mõtetes ja tunnete jälgedes (lk 63), rääkimata minevikupiltidest. Sealne olus- tik on väga dünaamiline ja kõik on pidevas liikumises – esile kerkivad minevikupildid, et seejärel uuesti haihtuda ja vabastada oma koht mõnele teisele mälestusele, taas- elustuvad tunded, et siis jälle hääbuda, ilmuvad inimesed, et peagi kaduda. Selles kõiges peegeldub väline maailm; reaalsus ja illusioonid; aeg ja ruum; minevik, tulevik ja ole- vik; eemal- ja kohalolu.

Miniatuurid ei räägi mingitest erakordsetest sündmus- test ega inimestest. Pealtnäha ei tundu kraaksuvad vare- sed, sumisevad herilased, bussi pildistav mees, Märt-Matise naer, kola minema viskav Andres ega mingi kassett eriti tähelepanuväärsetena. See kõik on teisejärguline, märka- matu ja ebaoluline. Tähtsaks muutuvad need tähelepane- kud hoopis tunde- ja mõttemaailmas. Nimelt suudab Kaus pealtnäha lihtsate lugudega tõmmata lugeja enda sisekos- mosesse, kust too saab edasi liikuda isiklikult kogetusse.

„Läheduste raamatu” kaanekujundus loob teosele kosmilise mõõtme ning mõjub justkui uksena, mis juhatab lugeja autori siseilma.

Miniatuurid ei pane mitte niivõrd kujutlema seda, mida autor on tundnud, vaid lasevad lugejal uuesti läbi elada enda mineviku- pilte. Kui enamikus miniatuurides tundub esikohal olevat mõte või tundmus, siis lei- dub teoses ka paar-kolm lugu, milles domi- neerib pigem faktilisus (nt lugu Voyagerist, lk 10). Need lood mõjuvad ootamatu väl- javiskamisena – esmalt kutsutakse lugeja

autori sisekosmosesse rändama, kuid ühtäkki visatakse ta armutult Maa peale tagasi. Selline järsk jutustamislaadi vahetus ei ole aga Kausi puhul midagi uut. Näiteks Peeter Helme ütleb Kausi romaani „Kaju” kohta samuti, et ta just- kui ei lase lugejal oma linnas olla.¹

Kui oma eelmises miniatuuride kogumikus „Tallinna kaart” (Loomingu Raamatukogu 20/2014) keskendus Kaus peamiselt ruumile, siis „Läheduste raamatus” lisab ta sel- lele veel ka ajalise mõõtme, mis on seekord esimesest tähtsam. Ta käsitleb aja kulge- mist, selle mõju inimestele ja objektidele. Inimeste areng ajas on paratamatult seotud

¹ Peeter Helme 2013. „Jah, vigadega – aga suurepärase”. – Looming 5/2013, lk 734.

Kui oma eelmises miniatuuride kogumikus „Tallinna kaart” keskendus Kaus peamiselt ruumile, siis „Läheduste raamatus” lisab ta sellele veel ka ajalise mõõtme, mis on seekord esimesest tähtsam.

ka vananemise ja surma temaatikaga: *Mineviku kasvamine, tuleviku kahanemine, oleviku välgatus nende vahel.* (lk 21); *ühel päeval ärkab maailm ilma minuta.* (lk 28). Vanadust ja vananemise rõhuvat raskust näitlikustab lapsepõlve mängukaru kirjeldus: *Ta on muide siiani alles. Karv on luitunud, nina krobeline, ühest silmast tükk väljas. Ikka veel voodinurgas, ei valva kellegi und, võib-olla iseenda unetust. Karu vanadekodu asub minu vanematekodus. Kui mu poisid sinna satuvad, ei tee nad*

karust väljagi. Nii ongi parem. Kui ma teda haruharva näen, siis on paar korda olnud tunne, et loen ta näost iseenda tundeid. (lk 13). Ilmneb ka aja subjektiivsus (*kas meie päev on herilaste aastakümme, sajand?*, lk 24) ja illusoorus (*Aeg on kokkuleppeline ja sestap peitub aja lineaarsuses vale.*, lk 25) ning erinevate ajavormide segunemine: *Vahepeal oli kätte jõudnud korralik augustiöö, nii et kui majast väljusin, meenutas see oleviku valguslaiku, mis on ümbritsetud*

minevikust, mida me ei mäleta või tulevikust, mida me ei tunne. Või mõlemast. (lk 54). Samuti on teoses rõhutatud hetke olulisust, selle möödumist ja taasilmumist kujutlustes ning minevikuga seotud kõhklusi: *Ikka kipun aeg-ajalt mõtlema, et mis oleks saanud, kui oleks mõningaid asju teisiti teinud.* (lk 18). Muutused ümbritsevas juhivad inimese tähelepanu aja kulgemisele. Ajal pole kuju ega piirjooni, tema liikumistee ei ole sirge, mistõttu näeb teda tunnetega palju paremini kui silmadega. Sama lugu on ka armastusega, mille aegruumist Kaus samuti räägib.

Kuigi autor tundub rääkivat eelkõige iseendast, räägib ta samaaegu ka inimesest üldiselt. *Pilk, millest peegeldub asjade tegelik seis.* (lk 19) viitab sellele, et reaalseks peetav ei olegi nii reaalne, tegelikkus asub hoopiski inimese sees. Nii nagu kaanel olevad jooned omavahel mõnes kohas lõikuvad, lõikuvad ka inimeste siseilmad mingites punktides. Just nende punktide kaudu autor lugejat kõnetabki, kuid see, millist trajektoori mööda lugeja edasi kulgeb, sõltub juba temast enesest. Neile, kellele meeldib sammuda mööda ainelisi argiradasid, see teos huvi ilmselt ei pakuks. Või siiski? Vahest on just see teos kellegi jaoks see The Cure'i kassett, mis muudab tema maailma.

ARMSAD MUDASED KALDAD

Mariin Lõksuhiir

Juhan Aru

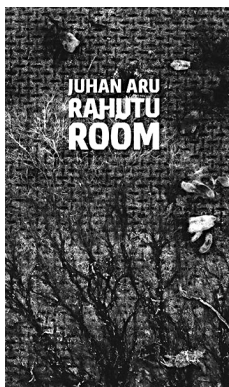
„Rahutu rõõm”

Eesti Keele Sihtasutus, 2015

Avasin luulekogu „Rahutu rõõm” teatava ettevaatusega, olles varem Juhan Aruga tutvunud ainult „Matemaatika õhtuõpiku” lehekülgedelt. Tundub, et ettevaatlikult on talitanud ka autor, kes ei ole kõnealustes värssides oma matemaatiku tausta eksponeerinud. Neis luuletustes on autor hoopis rohkem aimatav tartlase, rändlinnuliku eksleja, liblikapüüdja ja kindakogujana. Ja kui Aru kirjutab, et *füüsik vaid vilistab* – / *ah, see on ju tuul* / – *mürin vihin ja välk* – / *marss hulgused koju!* (lk 18), siis viitab ta vilistajana vahest eelkõige iseendale.

Füüsiku- ja matemaatikutaust tuleb Juhan Arule luuletamise juures kasuks võib-olla selles mõttes, et süvendab lugejas veendumust: ta on ju reaalteadlane, see tähendab, et erinevalt humanitaarteadlastest on tegemist „päris” teadlasega, kes kindlasti räägib millestki tõsisest ja praktilisest. Kuid kogu lõpus on seesugusest eelarvamusest saanud kahtlus, et ka autor ise muigab selle kuvandi üle: *on ilus õhtu midagi ei juhtu* / [---] / *sirvin raamatuid kuid ei loe* / *mõtisklen ei mõtle* / *on ilus õhtu midagi ei juhtu* (lk 49). Tegelikult on Aru luuletused sama kerged ja napid kui need lahkumis-, saabumis- ja vaikimishetked, mida nad kujutavad. Ta ei räägi pikki selgelt välja joonistuvaid lugusid ega peatu kauaks ühes ja samas hetkes. Ainult paaril leheküljel on luuletajal mahti pikemateks salmideks seisatada ja sealsamas seda kohe õigustada: *kuid tema – miks ta seisab?* / *seisab paigal* / [---] // *ei tea veel kuhu minna* (lk 51). Korraga tekib mulje, just nagu kardaks autor ühelgi konkreetsemal teemal peatuda ja peidaks end looduspiltidesse, mis põgusate ridadena lugejast mööda vilksavad. Sellist stiilivalikut ilmestab ka tekst: *miks sul pesa pole* / *kuhu üha lendad* / [---] // *pelgan hommikut* / *kui rehkendan tunde* / *kas oleksin pidanud* / *taas kaalutlen* (lk 39). Näib, et siinsetes luuletustes ei taha autor piiritleda enda funktsiooni selgelt ja etteaimatavalt, vaid leiab rõõmu rahutusest. Nagu pealkirigi viitab, ei leidu „Rahutus rõõmus” kindlat asu ega jäika rahu.

Tundmatus linnas – *kohvri rattad, lehesahin* / [---] / *un pain aux raisins* (lk 29) – järsku sinitaevast ja kevadpäikest nähes, mis nagu luuletajagi viitab, on igas sellises kohas

ikka samasugune, võib aduda, et *kõik võõras on täna kodune* (lk 35). Sarnaselt tunneb lugeja end Juhan Aru napi 71-leheküljelise kogu lõpuks. Ta on vähem kontvõõras kui alguses, kuna vastu tulevad samad, korra juba mõeldud mõtted. Taas sama sõnalõnga otsa sattudes on lugejal hea naasta enda enne järsult katkenud mõtte juurde. See tuleb eriti hästi välja raamatu esimese luuletuse juures. Kogumiku esimene, nimiluuletus funktsioneerib ühtlasi sisukorrana (lk

Tegelikult on Aru luuletused samad kerged ja napid kui need lahkumis-, saabumis- ja vaikumishetked, mida nad kujutavad. Ta ei räägi pikki selgelt välja joonistuvaid lugusid ega peatu kauaks ühes ja samas hetkes.

7), mõjumata sealjuures pingutatult, nagu luuletused oleksidki kirjutatud sisukorrast lähtuvalt ja mitte vastupidi. Sisukorra read annavad lugedes kokku eraldiseisva tähenduse, mille juurde järgnevad luuletused hiljem naasevad. Korduvalt jooksevad ridadest läbi sallid ja kindad, mille olemasolu, puudumise või kaotamise üle autor nähtavasti südant valutab: *varbad soojad, kindas augud / minu venna vanad kindad* (lk 24); *sillal istub habemik / [---] / tal on nii õhuke kuub / ja salli ja kindaid polegi* (lk 31); *sõber tuli külla / [---] / sõbra kindad jäid kõõgilauale* (lk 33). Kuid seliste läbivate kujundite kõrval seob paradoksaalselt tekste omavahel ka nende pidetus, kuna kogu aeg on jutuks tulek ja minek. Aru värsid hõljuvad lehekülgedel justkui pillatuna ja juhuslikult paberile unustatuna, ent oma rahunutuses säilitavad nad vähemasti aimatava rõõmunoodi: *tulen ja lähen // keegi ununeb / midagi jääb maha // lähen siiski naerulsui* (lk 23). Sellele vastukaaluks paistavad muidu pastelsetes toonides looduspiltide seast välja veel harvad morbiidsed varjud, mille hingus tükiks ajaks kuklasse jääb: *kui algab suvi / lidume murul nagu lapsed / [---] / ununeb et keegi on alati veel / piilub puude tagant* (lk 63). Aga raamatu alguse kuldrenett on viimase luuletuse kevadel veel alles, mis sest, et luuletaja muret tunneb, et ta oma kodaia liig kauaks hüljanud on.

Juhan Aru ridadest kajav olustike vaheldumine ja kõige möödunu peatne naasmine peegeldavad looduse ringkäiku, kus on piisavalt kevadtuuli koju jõudmiseks, suvekuumust öösumeduseks, sügisemarusid päevatunde pühkimiseks ja talvepakast, et oleks, mida trotsida. Kuna ühtegi kohanime kogus sõnasõnaliselt mainitud ei ole – erinevalt loodusobjektidest –, võiks raamat vabalt kanda pealkirja *armsad mudased kaldad* (lk 7), millega kohe luulekogu sisukorras ehk nimiluuletuses Emajõe-äärsele viidatakse ja kust luuletaja saab *pakku metsatuka varju* (lk 37) naasta elu lõpuni eksleva, aga ajuti ikkagi koju jõudva rändlinnuna. Linnamelust räägitakse nendes luuletustes vähe, kuigi sellele vahepeal vihjatakse: *üksik lind vilksab jõe kohalt udust / värsket tuule-iil / politseisireen* (lk 33). Samamoodi osutatakse kaudselt

luuletaja tundmustele: *öö voolab /ojadena asfaldil //tibutab, tilgub / [---] // nõrgub laubal* (lk 45). Rääkimata veel sellest, et autor on peljanud küllastada oma sõnadega ka armastust, mis kogus vaid üksikutes ridades ennast otse ja avatult näitab: *lähedus / hellitab ja hoiab //kuss, peletame sõnad* (lk 55). Teinekord annavad mõned leheküljed vaikust rohkem kui tihedad read, milles pilk ristleb ja upub. „Rahutul rõõmul” on kahtlemata midagi anda sellele lugejale, kes on kinni umbsete korterimüüride vahel ja vajab kastest hommikut või liblikalist keskpäeva.

Aga lõpuks ei olegi need luuletused vahest niisugused, millele peaks lähenema sooviga midagi saada. Juhan Aru read pakuvad pigem ruumi sinna ise midagi sisse panna ja juurde mõelda. Raamat, kus nii väheste lehekülgede vahel nii mitu korda vahelduvad aastaajad, on kui võimendiks lugeja enda mälestustele, kus on juba olemas kirsi valged õied, esimene lörts või vähemalt mõned armsad mudased kaldad.

NARKARID JÕULE EI PEA

Joonas Ojap

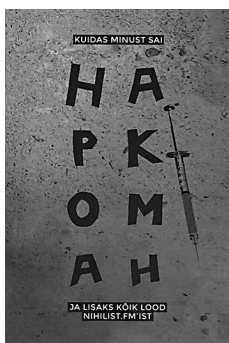
„Kuidas minust sai HAPKOMAH ja lisaks kõik lood nihilist.fm-ist”
ZA/UM, 2016

HAPKOMAH on pseudonüüm, mis kuulub ühele anonüümseks jääda soovivale fentanüülsõltlasele. Selle nime alt ilmus nihilist.fm-is omajagu sissevaateid sõltuvusest moonutatud hämarasse ellu. See on omamoodi nooruslikult hingeliste konfliktide, samas ka tehniliste detailide maailm, kus mobiiltelefonid, autosõidud ja kemikaalide käsitlemine mängivad olulist rolli.

Raamat täidab oma pealkirjas „Kuidas minust sai HAPKOMAH” antud lubaduse. Teos räägib, kuidas ühest eeldatavasti tavalisest Tallinna noorest saab narkomaan. Selline pealkiri viitab aga märkamatuks veel ühele teisele asjaolule, mis võib olla isegi olulisem. HAPKOMAH on kirjnikunimi ning juba üks esimestest lugudest avab sündmustekäigu, mis anonüümseks jääda sooviva narkomaani raamatu lõpuks avaldamiseni viib. Küsimus pole mitte ainult kavalas pseudonüümis, vaid tundub ka, et autori identiteedil on kaks läbipõimunud külge: hädine narkomaan, kes püüab oma närusest elust parimat võtta, ja tähelepanelik kõrvaltvaatleja, kes tumeda sarkasmiga muigab kõigi ja kõige, aga eriti iseenda üle.

Selle omapärase duaalse identiteedi kaudu antakse lugejale aimu ka millestki, mis pole päriselt kirjanduslik, kuna madaldab „kunst kunsti pärast” olemist. Lugeja panakse kohati lausa uskuma, et raamatul, mida ta käes hoiab, pole mingit pistmist kirjandusega ja autor, nagu pseudonüümgi viitab, pole kirjanik. See on teose üks suurimaid tugevusi. Eriti ajastul, mil kirjandus on sulgunud kirjandusest kirjutamise ringi ega suuda sealt enam välja murda. Autor pole küll surnud, kuid sellegipoolest üpris kahetsusväärses seisukorras.

HAPKOMAHi lugude šokiväärtusest on juba omajagu räägitud. Need annavad sissevaate maailma, mis eksisteerib paralleelselt meie omaga, kuid toimib fundamentaalselt teistmoodi. Kogu „siinpoolset maailma” kujutatakse klišeena, lihtsustatult, andes tunnistust, et harilikku elu vaadatakse teoses rohkem kõrvalt, kui ise läbi elatakse. Sealpool aga usutakse narkojoesust ja isegi rahal on teistsugune tähendus, võrreldes nende inimestega, kes raha arвете maksmiseks või lõunamaareisiks kasutavad.

Olen sotsioloogiaõpingute jooksul korduvalt fentanüülitemaatikaga kokku puutunud. Seda nii statistika kui ka sotsiaaltöötajate näol, kes nukra ohkega nendivad, et kui inimesel endal tahet ei ole, siis ei ole võimalik ka kellegi elus midagi muuta. Seega olin valmistunud kõige hullemaks. Raske öelda põhjust, kuid esmalt avaldas mulle muljet hoopis eeldatavasti šokeerima pidanud inimkogemuste nüansseeritus, siirus. Aga võib-olla on jubeduste eiramine lihtsalt tänapäevast meediat jälgiva inimese loomulik oskus.

Konfliktseimaks osaks jääb selge vastandumine formaalsest ennetustööst tulenevatele arusaamadele, mistõttu teos mõjub ka omamoodi kommentaarina üldlevinud seisukohtadele ja seda isegi mitte niivõrd narkootikumidele, kuivõrd nende kasutamise ennetusele. Kõige selgemalt esineb see neljaosalises loos „Kuidas minust sai fentanüülisõltlane”, kus tuleb välja tõsiasi, et minategelase orkilendamine polnud põhjustatud sellest, et ennetustöö ja sotsiaalpedagoogid poleks temani nooruses jõudnud. Kes teab, ehk seepärast ongi HAPKOMAH nüüd ise ennetustööd tegemas?

Konfliktseimaks osaks jääb selge vastandumine formaalsest ennetustööst tulenevatele arusaamadele, mistõttu teos mõjub ka omamoodi kommentaarina üldlevinud seisukohtadele ja seda isegi mitte niivõrd narkootikumidele, kuivõrd nende kasutamise ennetusele.

Ennetusest rääkides oleme me kõik ilmselt kokku puutunud „voodoo-keemiaga”, mis deklareerib, et narkootikumide tarvitamine on piir, mida isegi korra ületades ei ole inimene enam kunagi tema ise. Irooniline on, et kuigi teoses astutakse näiteks kanepi puhul samasuguse hirmutamisretoorika vastu üles, teeb fentanüülile autor suures osas erandi, kuna tal ei jää muud üle kui tunnistada selle kõikehõlmavat mõju enda

elu üle. Ühes kohas siiski mainitakse võimalust, et viga ei pruugi olla tegelikult fentanüülis:

Mulle meenub, kui fenanüüli proovisid mõned minu tuttavad ja sõbrad, kellel oli elus kõik korras ja kellel mingit depressiooni ega ärevust ei esinenud. Neil ei tekkinud sellest ainest minuga isegi ligilähedasi emotsioone, mõni isegi ütles selle kohta, et see on „täielik pask”. Nad suutsid sellest üle olla ja selle unustada. (lk 37).

Siiski ei tasu arvata, et teose keskne probleem seisneks selles, kuidas narkootikumidesse suhtuda. Kirjeldades sõltlaste tegelikku elu, näidatakse narkootikume selgelt negatiivses valguses. Probleem, mille mõistmise poole lugejat suunatakse, seisneb selles, et suurem osa noortest saab mingil hetkel teada, et narkootikumid ei tee peale esimest tarvitamist sinust saatana hüpnukku. Tegelik piir tervisliku eluviisi ja sõltuvuse vahel ei jookse mööda proovimise ja mitteproovimise vahele tõmmatud eraldusjoont. Kuhu aga peaks selle eraldusjoone tõmbama, kui ollakse juba

proovinute hulgas? Kuigi autor rõhutab adekvaatsete arusaamade olulisust, siis ei paista ta uskuvat, et kõigest teadmise või informeerimise peale saaks lootma jääda:

Tagantjärele mõtlen, et kuidas ma sain nii loll olla. Ma olin ju lugenud opiaatide kohta ja teadsin täpselt millega see 99% juhtudest lõppeb, kuid nagu ikka, olime kindlad, et just meie oleme selle 1% hulgas, kes suudavad proovida ja unustada. (lk 34).

Leian, et piiri tõmbamises väljendubki sõltuvusprobleemide erakordne keerukus, mida lihtsalt-ära-proovi-jutt oma parimate kavatsuste juures tunnistamast keeldub. Kuna sõltlasel on aine näol juba vastus kõikidele oma emotsionaalsetele muredele, ilmneb probleem kui selline eelkõige välismaailmaga suhtlemisel. Ja kui ühiskond keeldub sõltlastest, mis tahes kaalutlustel, siis haihtuvad viimased kõigi tajuväljast. Võimalik, et seepärast narkoennetuse hirmutamisstrateegiad polegi seni toiminud, kuna allakäigul, sõltuvusel ja muudel eesti keeli „tagajärgedel” puudub meie reaalsuses oma koht – HAPKOMAH aga üritab seda ruumi (taas)luua. Teos moraalse seisukohavõtuna toetubki asjaolule, et ühiskonnas, kus narkomaane „ei eksisteeri”, ei saa narkootikumide tarvitamisel olla ka negatiivseid tagajärgi.

Mis puudutab suhtumist narkootikumidesse, siis fakt, et narkootikumide tarbimine on eelkõige positiivne kogemus, pole teoses varjatud. See ongi ju lõppkokkuvõttes nende tarbimise põhjus. Sõltuvus ja allakäik selle ümber on kõigest kõrvalnähe, mitte ühegi aine keemiline omadus. Teose mõjuvus tuleneb sellest, et narkootikumide tarvitamise olemuslike

positiivsusele jäädakse truuks üksipuha missugustes tingimustes. Üks jälgimatest lugudest, mis avab sõltuvusega kaasas käivat prostitutsiooni ja pisivarguste maailma, lõppeb õnneliku fentanüülisüstiga, millele järgneb loo peategelase hinnang: *Täna oli hea päev* (lk 84). See mõjub nii sarkastiliselt kui ka siiralt, pannes lugeja mõistma, et sõltuvuses inimese jaoks ongi doos ainus hea ja halva päeva mõõdupuu.

HAPKOMAH näitab, et isegi äärmustesse kaldunud narkarite puhul ei hakka narkootikumid kuidagi kohutavamalt mõjuma, ainult inimene ise muutub. Nõnda võib see lugeja vabastada halvast usust narkootikumidesse ja viia avastuseni, et see häbiväärse saladuse aura, mis narkoteema ümber hõljub, ei varja tegelikult mitte keemilisi ühendeid, vaid inimesi. Iga kord, kui keegi ütleb, et narkootikumid on halvad, peaks ta hoopis täheldama, et mõned inimesed on halvad. See oluline nihe mõtteviisis laseb meil

Võimalik, et seepärast narkoennetuse hirmutamisstrateegiad polegi seni toiminud, kuna allakäigul, sõltuvusel ja muudel eesti keeli „tagajärgedel” puudub meie reaalsuses oma koht – HAPKOMAH aga üritab seda ruumi (taas)luua.

ka mõista, et halvale teele sattumist ei võimalda vältida narkootikumide hukkamõist, vaid laiem iseenda mõistmine.

On selge, et teose rõhuasetus erineb senisest ametlikust ennetustööst, mis suures osas üritab noori õigele teele petta. Autori suhe riiklikult sponsitud arusaamadega tundub isiklik. Püüdes mõista enda olukorda riigi kontekstis, kaldub autor intuiitiivselt seisukohale, et levitatud arusaamad ei sõdi mitte narkootikumide või nende tekitatud kahju,

Püüdes mõista enda olukorda riigi kontekstis, kaldub autor intuiitiivselt seisukohale, et levitatud arusaamad ei sõdi mitte narkootikumide või nende tekitatud kahju, vaid narkomaanide vastu.

vaid narkomaanide vastu. Võib küsida, kas need pole mitte üks ja sama? Suhtumine narkomaanidesse ongi see, mis tekitab olulise strateegilise erinevuse, kas üritatakse vabastada ühiskonda narkomaanidest või narkootikumide tehtud kahjust. Esimesega oleme päris hästi toime tulnud, sest nagu HAPKOMAH isegi nendib:

[...] kui seda ühtainsat blogiposti oli paari päevaga loetud ligi 10 000 korda, sai meile selgeks, et avalikkusel pole mitte vähimatki aimu, mis siin Eestis tegelikult toimub. (lk 17).

Pelgalt kirjapandu eluläheduse ülistamine võib muuta silmakirjalikuks, sest miks on vaja raamatut, mis ei erine elust? Vastuseks on poliitika. Raamatut saadab teatav romantiseeritud hõng, mis kannab endas vähemusgrupi võitlust elust võõrdunud ja tuimade poliitikute vastu. Palju reaktsioone teosele on stiilis „Vaat nüüd neile alles näidati, kuidas asjad Eestis päriselt on!”.

Tegelikult ei ole muutunud midagi, sest kuni aastani 2018 on narkopoliitika võrdlemisi fikseeritud ja olulist pööret praegustesse plaanidesse oodata ei ole. Kui asjad peaksid hakkama kuskilt otsast hargnema, siis poliitilises kliimas, kus teistsuguste vastu kõnelemine on omaette nišš, saab sõltlastest rääkimine olema üks „lõbus ja kaasahaarav meediasündmus”.

Nõnda vastuolulise teema avalikku debatti jõudmise suhtes tahaksin kõigile poliitikahuvilistele meelde tuletada, et poliitika tähtsaim aspekt pole mitte võitlus võimu pärast, vaid küsimus, milliste objektide ja kategooriatega see manipuleerib. Ennetamisest rääkimine on turvaline, kuna ennetamine kaitseb potentsiaalseid ohvreid. Poliitikas pole midagi õilsamat kui stalinliku sihikindlusega rumala noorsoo õiges vaimus kasvatamine. Adekvaatseks narkopoliitikaks tuleb aga astuda kolm suurt sammu edasi: 1) defineerida sõltlasi eelkõige nende seisundi, mitte nende süü või rahvuse kaudu; 2) rakendada ka avalikus diskussioonis arusaama, et sõltuvus ei koosne ainult narkootikumide tarbimisest – see võimaldaks tõstatada teisigi olulisi küsimusi sõltlaste konditsiooni mõtestamisel ja probleemi leevendamisel; 3)

lõpetada narkoturu ja selle klientuuri eetilis-psühholoogilistel alustel hindamine ja asendada mõistmisega, et tegemist on ratsionaal-majandusliku süsteemiga.

Seniks aga lugegem, mis meie ümber toimub ja meenu- tagem, et „Roomas tee nagu roomlased” ei ole põhimõte, mida tasuks alati järgida.

AUTORID

Hans Alla (24):

„Pärast viljatut ülikooliaega ja ebamäära stotstööd lahkun Tartust. Lõpuks ometi.”

Eda Ahi (26)

on eesti luuletaja

Kristel Algre (27)

on alati oma koertes kiindunud olnud. Näiteks aastal 1994 oli tal valge krants Carrara, kes sai oma nime Itaalia linna Carrara järgi, mille lähistel on suured valge marmori maardlad.

Rauno Alliksaar (24):

„Kogu tõlkimine on ainult mingi esialgne viis keelte võõrapärasusega toime tulla. Selle võõrapärasuse niisugune tühistamine, mis ei oleks ajalik ega ajutine, vaid silmapilkne ja lõplik, jääb inimestele kättesaamatuks või pole neil vähemasti võimalik seda vahetult taotleda.” – Walter Benjamin

Sirel Heinloo (27):

„plekkpurgi kõlin takistab salateede sissekäämist öös”

Juhan Aru (30):

„Üldiselt teen küsitava väärtusega asju ... aga ühel konverentsil lubati mul grillida, siis tundsin, et teen viimaks midagi vajalikku.”

Dengó Jürgen (26):

„Virulasest kirjutaja, helileja ja tõlkija. Elan poole kohaga Tartus, teisega Budapestis. Avatud suhtest leian sellest sageli materjali, mida arendada. Pean vaheldumisi kahte päevikut, eesti ja ungari keeles. Minu viimase aja üks suuremaid küsimusi on, miks ma armastasin lapsena pugeda lasteaias suure mängukilpkonna sisse, sulgeda kaane enda kohal ja jääda sinna tundideks mingeid lugusid välja mõtlema. Ma usun, et ma veel kirjutan sellest.”

Foto: Michiel Hendrickx

Maarten Inghels (28)

on flaami kirjanuse imelaps. Esimese luulekogu „Tumult” („Rahutus”) avaldas ta 2008. aastal, hiljem on temalt ilmunud veel kaks kogu. 2012. aastal ilmus Inghelsi debüütromaan „De handel in emotionele goederen” („Emotsionaalsete kaupade äri”). 2016–2018 on ta Antwerpeni ametlik linnaluuletaja, samuti koordineerib ta Üksikute Matuste projekti, mille raames kirjutavad luuletajad järelehüüdeid pere ja sõpradeta surnud inimestele.

Jana Kardaš (23)

magistreerub Tallinnas ning õpib reastama ritta sõnu nii, et nendest mõte välja kooruks.

Kaisa Kase (31):

„Kirjutan luuletusi, sest need õpetavad väheste sõnadega palju ütlema.”

Marianne Lind (31):

„teetassi põhjas istub üksik krüsanteem lilleline kimono seljas.”

Mariin Lõksuhiir (18):

„Üksi kodus üles kasvades ei ole vaba ajaga paratamatult eriti muud peale hakata, kui lugemine selgeks õppida. Enne kooli olin kogu koduse raamaturiigi mitu korda läbi töödelnud ja tänu kirjanduse ilmselgele nappusele seda omal käel juurde tootma hakanud. Kõige rohkem pean lugu raamatute lugemisest algkeeles. Kirjutades seane eeskujudeks Kafkat ja Márquezi, kes tekitasid minus veendumuse, et kui ma kas või ühele lugejale suudan anda tunde, et ta pole maailmas üks, siis on see vaev ennast juba kümnekordselt ära tasunud.”

Helena Läks (29):

„Kolm kuud vaalu, jõkulle ja tsölibaati.”

Rita Mets (31):

„Elan Läänemaal. Tunnen huvi kirjanduse ja kirjutamise vastu ning õpin Tallinna ülikoolis kirjandusteaduse magistriõppes. Varem olen õppinud sotsiaaltöötajaks ja loodusainete õpetajaks.”

Joonas Ojap (27)

on iga hetk saamas kellekski. Ülejäänud on ajalugu.

Anna-Kristiina Pae (26):

„Elan ja õpin Londonis, tegelen kultuurikorralduse ja visuaalse meediaga. Suurem rõhk on fotograafial. Kirjutan vähem kui varemalt. Siiski tunnen, et luuletused on muutunud ajaga ausamaks ning sümboliseerivad olulist osa minu isiksusest.”

Eline Selgis (25):

„Vesi ja tuli, midagi ei saa lubada.”

Rosemary Pree (18):

„Ma ei sündinud siia ilma selleks, et paradiisi minna.”

Melissa Tuuling (25):

„Mulle meeldivad hirmsasti sõnad. Seetõttu olen tänulik, et mulle on antud võimalus nendega mängida nii töö juures kui ka väljaspool seda.”

Kaspar Tamsalu (28)

joonistab otse ekraanile ja käib ebaproportsionaalselt palju Augustis.

Foto: Jimmy Kats

Maud Vanhauwaert (32)

on belgia luuletaja. Tema esimene luulekogu „Ik ben mogelijk” („Ma olen võimalik”) ilmus 2011. aastal ning tõi autorile maineka debüüdi-preemia Vrouw Debuut Prijs. Teine, eksperimentaalne kogu „Wij zijn evenwijdig.” („Me oleme paralleelsed”) avaldati 2014. aastal ja pälvis alla 43-aastastele hollandikeelsetele autoritele mõeldud Hugues C. Pernathi auhinna ning Herman de Conicki preemia kõige ilusama luuletuse eest. 2012. aastal oli Vanhauwaert *poetry slam*'i maailmameistrivõistluste finalist.

Ann Viisileht (25):

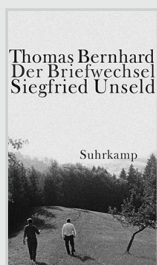
„Küll on tore kreem! Küll on tore kreem!” hüüdis Margarita ja viskus tugitooli.” – Mihhail Bulgakov

Helen Västrik (23):

„Mulle meeldivad materjalid ja kompimine, helid ja kuulmine, maitsed ja maitsmine. Üle kõige aga meeldib mulle näha ja vaadata – pole vahet, mis poosis, olekus või situatsioonis.”

RAAMATU- SOOVITUSED

Thomas Bernhard – Siegfried Unseld „Der Briefwechsel”

Hrsg. von Raimund Fellinger, Martin Huber und Julia Ketterer. Suhrkamp, 2011

Mis võiks olla maises elus huvitavam kirjaniku ja kirjastaja suhtest? Keha ja hinge vastuolud ilmnevad siin kõigis mõeldavais vormides. Austria kirjaniku Thomas Bernhardi (1931–1989) ja Maini-äärse Frankfurdi Suhrkampi kirjastuse juhataja Siegfried Unseldi (1924–2002) massiivne ülipõhjalikult kommenteeritud kirjavahetus aastaist 1961–1988 näitab seda peaaegu ideaalsel moel. Ühel pool on erakordne, aga neurootiline talent, kes algul soovib avaldada Suhrkampis oma esimest romaani „Külm” (eesti k 1984) ja viimases, 524. kirjas, palub end igaveseks kirjastuse mälust kustutada. Teisel pool on inimene, kes sõna otseses mõttes loob uut saksa kirjandust oma ülima põhjalikkuse, eruditsiooni ja hoolimisega, võttes enda peale peaaegu kogu Bernhardi ainelise elu, hullumeelsed võlad ja hingelised probleemid. Unikaalne raamat, mis vajaks eesti keelde tõlkimist.

Boris Buracinski „Oh see Eesti kergemeelsus”

Toim Juku-Kalle Raid, Jana Porila ja Maris Jõks. Ema & Isa, 2016

Boris Buracinski (1964–2010) oli juudi päritolu Moldaavias sündinud ja ajaloolase hariduse saanud literaat, kes valis kodumaaks Eesti ja sai siin asendamatuks kolumnistik-esseistik, avaldades kirjutisi peamiselt KesKusis ja Vikerkaares. Mediterraaniselt elegantne nii elus, mõtlemises kui ka sõnas, flaneeris ta meeldejäävalt esmalt Elva kandis Peedul, Tartus, hiljem Tallinnas, teenides leiba raamatukoguhoidjana, kuni üks tema tavapärastest jalutlemistest õnnetult lõppes. Tema kirjutistest on õppida, milline on hea kolumn – et väga lühidalt võib väljendada väga palju, kui on avar haridus. Kirjutades ebatavaliselt kõitvalt poliitikast, kultuurist, arginähtustest, näeb ta kõikjal mingil kummalisel moel inimese vastuolulist vaimurikkust ning ikka ja jälle huumorit. Ta vist armastas elu ja inimesi.

„Betti Alver: Usutlused. Kirjad. Päevikukatked. Mälestused: lisandusi tundmiseks”

Koost Enn Lillemets ja Kristi Metste. Tänapäev, 2007

See köide on üks kõige huvitavamaid allikakogumikke eesti kirjandus- ja kultuuri loos (ka fotomaterjalilt), mis vääriks just nüüd, kui on lähenemas Betti Alveri 110. sünniaastapäev, põhjalikku läbiuurimist. Kes seletaks seda, miks Alveri debüütluulekogu „Tolm ja tuli” ikkagi nii võimsana sündis? Kuidas sai Tartus kujuneda see hämmastav koostlus, mis sai hiljem nimeks Arbud? Kuidas destilleerus nähtus, mida Hasso Krull nimetab klassikaliseks eesti keeleks? Kuidas on võimalik olla kogu aeg elus ja uueneda, hoolimata ümbritsevast ühiskonnast? Alveri looming vajab uusi käsitusi ja selle toeks on kaks õpetlast, parimat Alveri tundjat, Kristi Metste ja Enn Lillemets mitukümmend aastat materjali kogunud ning hoolika selektsiooni välja andnud – mis lõpeb isegi puändiga, aga see ei ole surm, kuigi seda viimast ei õnnestunud kahjuks vältida.

Marju Lepajõe

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas

Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu

Kriitikatoimetaja: Tõnis Parksepp

Keeletoimetaja: Egle Heinsar

Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule ja tõlked: carolina.pihelgas@va.ee

Proosa: tonis.vilu@va.ee

Arvustused, esseed: tonis.parksepp@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid: Kaspar Tamsalu

Fotod Helen Västriku

Fotod lk 56–62 erakogu

Fotod lk 96–103 välitöödelt ajaloolisel Lõuna-Harjumaal: Priit Lätti, Jüri Metssalu, Mihkel Soon, 2004

Tel 5349 6146

vr@va.ee

www.va.ee

KOLLEGIUM

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks, Johanna Ross, Marek Tamm, Berk Vaher, Mart Velsker

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

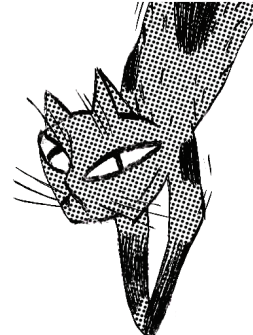
Tel 617 7717

Trükk: AS Pakett

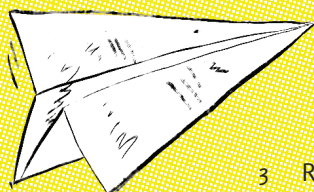
Värske Rõhk nr 47 (3/2016)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

3	Rosemary Pree
11	Marianne Lind
18	Maarten Inghels
23	Maud Vanhauwaert
34	Eline Selgis
39	Kristel Algvere
48	Helena Läks
56	Intervjuu Johanna Rossiga
66	Kaisa Kase
71	Juhan Aru
76	Hans Alla
80	Ann Viisileht
92	Sirel Heinloo
96	Päevik: Jüri Metssalu
107	Dengó Jürgen
111	Anna-Kristiina Pae
114	Melissa Tuuling
124	Eda Ahi Silvia Urgasest
129	Jana Kardaš Ene Sepast
133	Rita Mets Jan Kausist
136	Mariin Lõksuhiir Juhan Arust
139	Joonas Ojap HAPKOMAHist
144	Autorid
146	Raamatutvustused

Hind 2.60 eurot

9 771736 295428 03

